

آخرین سماوی دین

اسلام

«دوكتر مراد «قايا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

استانبول - 2013

© ارکام انتشارات H 1435 / 2013

ارکام انتشارات

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi Mahallesi
Atatürk Bulvarı Haseyad 1.Kısim No:60/3-C
Başakşehir / İstanbul - Turkey

ادرس : (90-212) 671-0700

فکس : (90-212) 671-0717

ایمیل : worldpublishingscom@gmail.com

وب سایت : www.islamicpublishing.net

کلیه حقوق محفوظ است.

978-9944-83-579-4 : ISBN

نام اصلی کتاب : آخرين سماوي دين اسلام (استانبول / 2009)

نویسنده : دوکتر مراد «قایا»

ترجمه : محمد علی «امید»

طراحی و جلد : راسم شاکر اوغلی (Wordgraphics)

چاپ : ارکام مطبعا

آخرين سماوى دين

اسلام

دوكتر مراد «قایا»

استانبول - 2013

اجينداكيلار

گيرش

9 انسان، كائنات و خالق
18 انسان و دين

بىرىنجى قىسم

اسلامىنگ مەممۇ خصوصىت لرى

24 توحيدى اساس آلار
27 فطرى بىر دىندىر، عقله ترس دؤشىز
29 خداوند بىلەن بىنە سىينىنگ آراسىنە هېچ كىم گىرىپ بىلەن
33 دنيا - آخرت، مادە - معنى دنگە سىنى غوراندىر
35 علمە تشویق ادر
48 عدالتى هر نارسە نىنگ اۋستىنە توتار
52 جەھانى بىر دين دىر
55 انسانلارى بىر بىرىنە مساوى توتار

9. دین و وجودان آزادلیغینى اهمىت بىر 59
10. آنگصاد لىغى اصل گئورى 65
11. خوش گئوريشلىك و اميد برندىر 69
12. اجتماعى بىرلشىگە و ديناميزمە اهمىت بىر 72
13. انسانه اينگ بلند اهمىتى بىر 77

ايکينجى قسم
اعتقاد، عبادت و معاملات

الف) اسلامىنگ اعتقاد اصولى

1. خداوند كريمه ايمان 81
2. ملاطيكە لره ايمان 85
3. كتابلاره ايمان 88
4. پيغمبر لره ايمان 88
5. آخرته ايمان 89
6. تقديره ايمان 92

ب) اسلام ده عبادت لر و حكمت لر

1. نماز و حكمت لرى 95

100	2. روزه و حکمت لری
103	3. زکات، صدقه، انفاق و حکمت لری
107	4. حج و حکمت لری

پ) اسلام ده بعضی ممنوع لار و خسارت لاری

112.....	1. ربا
116.....	2. شراب و مواد مخدره
121	3. زنا

ت) اسلام ده محیط، پاک لیک و سوو

125	1. محیط
135	2. پاکلیک
142	3. سوو

اؤچینجی قسم

قرآن کریم

150	1. نزول و کتابت
160	2. غورینemasی و کتاب شکلینه گتیریلمسی

3. اصحابى اکرامىنگ قرآن کريم ائرنمە	
و ائرتىمە حركتىنە گچىمىسى 166	
4. قرآنى کريم يىنگ معجزه بولىشى 175	
5. معجزه وى يول لارى 176	
الف) فصاحتى، بلاغتى ونظمى 178	
ب) غائيب دان خېر برمىسى 182	
پ) علمى كشف لره يختى توتماسى 186	
ت) معجزه وى حقوق نظامى 193	
6. غربى لارينگ قرآنى کريم حقىنداكى احساسى 194	

تۈردىنجى قىسم

رحمت پىغمبرى:

حضرتِ محمد مصطفىٰ صلی اللہُ علیہ وسلم

1. چاغە ليغى و جوان ليغى 197	
2. پىغمېرىلىك وقتى 200	
3. تحرىيم و طائف يولجىليغى 205	
4. هجرت و مدینە دورى 208	

211	5. منگزشی بولمادق اخلاقیندان مثال لار
225	6. وفاتی
226	7. اوңگه نیاز ادیلن بى پایان محبت
234	8. بعضى معجزه لرى
249	سونگ سؤز
252	كتابيات

گیرش

۱. انسان، کائنات، خالق

مولانا جلال الدین رومی شویله دیور:

بیر گون اوکیزینگ بیره گی بیر وقت زمانینگ مدنیت مرکزی
بولن بغداده گلیب شهری بویدان باشه گزدی. یونه او محتمشم
گوزلليک لر، لذت و صنعت کمسیز لیک لرینگ آرسینده یونه يول
کنارینداکی غاون و تربوز غایق لاری اونسینی چکدی. ذاتاً اوکیز
بیلن مرکبینگ سیرینه لايق بولان ناسه، يا يوله دوكیلیب ساچیلان
ساماندیر، ياده يوللرینگ کنارینده بیتن چایر چمن دیر!“ (مثنوی، جلد
4، بیت 2377-2379)

بیز هم بو دنیا ده یکجه اییب، اچیب و تماشا بیلن مشغول
بولمالینگ. بیر سللم دوریب دوشینملی، نیردن گلیب نیره
گیدیشیمیزه باقملى و زنده گیمیزی اونگه گوره يول برملی. هر
نارسه دن اول اوز یارادیلیشیمیز: فزیکی و روحی بونیه میز، بلند
وصف لرینگ ایسی بولدیغمیز اوچین و کاینات اوستینده کان
دوشینیب تفکر ادیب شول نارسه لرینگ نیکجه لیغینی مطالعه

ادیب بارلامامیز گره ک بویله ادرسک زنده گیمیز حاصل ده معنی لی حاله گلیر.

مثال، تپراغی دوشینملی! بیر سو بیلن غاراشانده تپراق اوستیننده هر تورلی بیتکی لر یتیشیور، بولار هم تورلی، تورلی شکل لرده میوه و سبزه لر بریور. و بولاری مکمل بیر ترتیب و نظام بیلن اورتا گیریور. بیر منگرش تپراقده یتیشن و بیر منگرش سو بیلن یتشتیریلن ایلچک ناسه لرینگ بیر بیریندن اویتگشیک و بیر بیریندن درجه لی بولمسی عقل لاری حیرانه غویجاق بیر حادثه دال می دیر؟¹⁹

اوندان سونگ گوزیمیزی آسمانه دیکیب، اورداکی محتمم و معظم سیستیمی تماشا ادلینگ:

مثال گون (گونش) ... دنیا بیلن آراسیندакی اوزالقیق 150 ملیون کیلو متر دیر. مابین دن بیرآذ کته بولان گون بیر یلدیز دیر. حجمی (کته لیگی) شونچه اولی دیرکی ایچینه دنیامیزیالی 6.000.1.300.000 دانه گزه گن صیغار. یوزینینگ اسسی لیغی 20 ملیون سانتی درجه سانتی گیرید، ایچینینگ اسسی لیغی بولسه 720.000 کیلومتر لیک معظم بیر گیرید درجه دیر. بیر ساعت ده 4. (راد، 4)، 20 ملیون سانتی درجه سانتی گیرید، ایچینینگ اسسی لیغی بولسه 720.000 کیلومتر لیک

1. قرآن کریم، سوره راد، آیت 4. (راد، 4)

تیزلیک بیلن حرکت اتمکده دیر. بیر حساب دان گونینگ گونده 17 میلون 280 مینگ کیلومترلیک يول آلدیغینی بیلديير.²

گونینگ هر ثانیه سی 564 ملیون تون هيدروجن 560 ملیون تون هیلیونه تبدیل بولار، غالان 4 ملیون تون لیق گاز ماده سی انرژی حاليinde يايلار. يعني گون ثانیه ده 4 ملیون تون داقيقه ده بولسه 240 ملیون تون ماده الدن برر يعني بيتير. اگر گون 3 مليارد يلدان باري بو تیزلیکده انرژی اورتا گتیريون بولسه، بو وقت اچينده الدن برديغى كتلە 400.000 ملیون دفعه مليون تون بولجاق ديركى بو قيمت، ينه ده گونینگ حاضرکى جمع كيتله سينينگ 5.000 ده بيرى يالى قين بولجاقدير.

دنياميز مونچه معظمبىر كيتله و مونچه بىك (اولى) بير انرژى معدنينه اونچه با حساب اوzaقليق ده يرلشتيريلميشتيركى اوninىگ ياقماسينه ويوق اتمسينه دوچار بولمان، ترسينه اوninىگ

الده اديلچك فايده لى انرژيسيندن ده محروم غالينمز. بو معظم گوجى و انرژىسى بیلن گون، اول بیلن انسانلىق بولماق اورينه ير يوزينداكى تمام جناورلره (جانلى لاره) اينگ فايده لى بولجق گوج وبىيكليلك ده ياريديلميش بوليب يعنى لارينى اندازه لى بير شكل ده دنيايه يتىشدير مکده دير. مليون لارجه ييلدان باري...³

.2 پروفيسور دكتور عثمان چاكماك، كائنات بير چگىتى، ص. 21، 66.

.3 پروفيسور دكتور عثمان چاكماك، كائنات كتاب اتوملار حروف، ص. 50.

تعريف اتديگيميز گون، سمان يولى گالكسيسييندە يرآلن تھماً 200 ميليارد يلديزدان يكجه بيرى دير. عينى شكيلدە سمان يولى گالكسيسييدە، مودرن تلسکوب لر بىلەن گورىنن بير ناچە يوز ميليارد گالكسيدان يكجه بيريدر. و بو سمان يولى گالكسيسيينىڭ بير او جيندان بىلكى او جينه گيتمك اوچىن 100 مينگ اشيق بىلى گره ک بولجاق دير. (اشىغىنگ تىزلىگى بير ثانىه ده 300.000 كيلومتر دير) دنيا دان حركت اديب گالكسيمييزىنگ مرکزىنە بارىب بىلمك اوچىن

هم 300.000 تريليون كلومتر گيتمامىز گر كدىر. ⁴

آقىشقانلار ميكانييگى

طبيعته باقساق بير بالىغىنگ يوز مسى، بير غوشىنگ اوچماسى، بير طياره نىنگ اوچوشى همىشە بىللى بير پرسىپ چوكاتىنە گورىنر. بير دريا و يا بير بھر كنارىنە يادولىغى چقارىب دينچ آليون وقت سوونگ حرتكىنەنگ خاص غارمشق بير ترتىب اچىنە بولىنى فرق اتىك مى؟ بو پرسىپ لرى طياره لارمى ياده اوچان حشرات لارمى خاص مكمل بير شكل ده استفادە اتمكده ديرلر؟ بالغىنگ وجود شكلى يارادىليون وقت هايىسى آقىشقان پرسىبى لرى استفادە اديلمىشدىر؟ گوريشيميز يالى طبيعته بو اديلن

.4 پروفيسور دكتور عثمان چاكماك، كائنات كتاب اتوملار حروف، ص. 6. كائنات بير چكىتى، ص. 10-12

ایشلر تکنولوژیده نامه لر غزاندیردی ويا نامه لر غزاندیر جقدیر؟
 بالينه (بالق) و غارلاواچ غوشینى نىكچە دن بارلاپ طياره و
 كىشتى لرده تىل مصرف لريندە آزالىش اتمك ممكىن مى دير؟
 چىبن لر سووينىڭ اوستىيندە ناشه چومە دن دوايب بىلىورلار؟
 موى لرينىڭ دفعتاً يايلىمە لارىندە اياقلارىنداكى هايىسى تخىكىنگ
 تعسirى باردىرى؟⁵

بالغىنگ قالبى، يوزيون وقت سووينىڭ وجودىنه پىپ
 ادىشىنинىڭ اينىڭ دوشىك بولان يره كتە بىر اىتناء بىلن يرلشىرىلىمىش
 دير. بويله تىزلىك درجه سى آرتىنجه داشارقى پىپ آزالىب قالبىنگ
 اورشلىرى آنگىساد بولمە سى ھدفلەمىشدىر. بالغىنگ گوزى تىزلىك
 ناهىلى بولسە بولسىن ھمىشە منگىزش ستاتىك پىپ اهمىتىنى
 محافظە ادن يره يرلشدىرىلندىر. بو شكل ده بالق تىز ويا آھىستە
 يوزسە ده گوزىندە پىپىنگ كۈپلىپ آزمىسى بولماز.

ھر بىريمىز ائيمىز ده بىردىن تىزلىك بىردىن آھىستە لان ھوادە
 دوران، مغاللق اوريپ چە اوچىپ بىلن چە بولىپ يوقاردان
 دوشىب بىلن چىبن لارى گورنديرس. ات بالغى نىنگ (يرىتىجى
 يراماز بالق) قويىيغىنداكى چتىك، آق بابه نىڭ (بىر غوش)
 غانت اوچلارىنداكى يايوان تؤيلر، بالىنانىنگ قويىيغىنداكى يارىم
 آى شكلىنداكى غانت، حرڪت لريندە اولارە ھيدرودينامىك ويا

5. دكتور سامي پولات اۆز، طبىعتەدە مهندسىلىك، ازمير 2004، ص. 15-16.

أيروديناميک امکانلر بэр. غارلاواچ ويا تون بالغنده بوليشى يالى اوңگ و آرقە غانت لرينىڭ آرقە دوغرى قاوس لاندىغى آى شكلىينداكى غانت لر گوېجىنى حاصل ده آرتىرار. انسان لار ده طياره و كىشتى لر ده بو يارادىلش تخنيكىندن استفاده ادرلر.

تحليل لر نتيجه سينده ات بالغينىڭ دريسيندە كىچى كanal لارينگ، شور سوده سورتىنمسىنى آزالتمق و حركتىنىڭ آرتمىسىنى پيدالامق اوچىن اينگ دليللى تهداب و بويىدە بولدىغى گوريلىمىشدىر.

انسان و حيوان اكلمه لرينىدە كى ياغلمە مکانىزمسى اونجە فوق الاده ديركى، بوگونه چلىك تكنولوژى ده كى اوچ ياغلمە شكلى بىلن ده تمامى تكميل بولىپ آچىقلانىب بىلن دالدىر. دونگ ديرىجى سوق ليقده ياشىيون آنتى فريزللى بالقلاء، غزعن چوئل غوملىرىنىدە حرقت ادن يلانلا، مدع جزير منطقە لرينىدە سووسىزلىغە طاقتلى بالقلار باردىر. آبى بالقلار 1600 متر چوقرلىغە گدىب سوودە نفس مقاومتى انسان مقاومتىنىڭ 160 مرتبە سى دير. مونىڭ بىلن برابر چوقر بھر حيوانلىرىنىڭ اولى باسینچ آستىنيدە زىنده گىسىنى ادامە برمىسine ديوانە لق بىلەدىگىمiz موضع لار اۋان كاندىر. بعضى بھر يلان لارى اوزىن وقتللى خاص چوقر يوزىشلرده دريسى سبابىنندەغانداكى اعزوتنىنى داشارى چقاررلار و يوزە چقدىقلارىنىدە باد ايمزلر. شويىلە ديركى بوگون اينگ اوستە سوو

آدم لاری سوو آستیندان سوو یوزینه غیین دینگلنے دینگلنے او زین
وقتنه چقیب بیلیور لار...⁶

شولار يالى اطرافینداكى بارلقلار باره سیندە دوشىنەن ھر
انسان، بى پايان بىر و قدرته صاحب بولان بىر يارادان بار ليغىنى،
اوزىننگدە (انسانىنگ) بوش يره يارادىلمادىغىنى، دنيا يە بلى
بىر مقصىد بىلەن گلدىيگىنى فرق ادر. بىر ناچە بارلامە لار نتىجە
سیندە، متشىل قىيلە دينىنگ خاص ترقى بولانلارينە چلىن تمام
دین لارده ھر نارسە قادر بىر يارادانىنگ بارليغىنە انانىلدېغى تسبىت
ادىلمىشىدیر.⁷

الله (ﷺ) بارليغىنى و بيرلىكىنى بىلدىرن دليل لر ئوران كأن دير.

بولارдан، ھمه سینىنگ آنگساد مشاهىدە اديب بىلەجك بىر
ناچە مثال شويله دير:

✓ چاغە نىنگ دورە مسى، دنيا گلىشى و اولالماسى، عقل
و هوشه أىيە بولماسى، خاصل مۇمم بولنى ھم ھايىسى ماھە لردىن
پيرادىلىپ نا حالە گلدىغى ...

.6 پولاتوز، همان، ص. 42-18

.7 پروفيسور دكتور گوناي تومر، ماده «دين»، دائرة المعارف دين اسلام، استانبول
317-315، جلد 9، 1994

✓ انسانی هم قورقیزیب هم امید برن چقماغینگ چقماسی،
گوک دن سووینگ دوزگین بیر شکیلده یاغمسی و مونینگ بیلن
اولن توپراغینگ تازه دن دیریلتلمسی ...

✓ گوک لرینگ و یرینگ اوران دقیق بیر سیستم حالیند
دورماسی و اچینداکی سانالیب بیلینمجک جانلی لارینگ
یارادیلیشی ...

✓ شمالینگ یاغموری مژده لاب اؤسمسی، بولوت لاری
فارقلی یرلره یرلشدیریلیشی، کؤل لرینگ و بھرلرینگ اورتا
گلمسی، داغ يالی کیشتی لرینگ مونگ لرجه تون آغیرلیق لاری
بیلن سوو اوستیندہ یوزمسی، اوستینه یوز لرجه طیاره لرینگ
اوچیب دوشدیگی کیچی بیر شهر ماھیتیندہ کی کیشتی لرینگ
اوقيانوس لارده یول آلماسی ...⁸

✓ تمام جانلی لاره گوکدن و بیردن رزق بریلمسی ...⁹

حضرت مولانا شویله دیور:

.8 روم، 20-46؛ سوره، 29، 32؛ یاسین، 33-41؛ بقره، 22. و آیریجه باقینگ.
ابراهیم 32-33، روم، 40، 48، 54؛ فاطر، 9؛ مومن، 61، 64، 79، جاثیه، 12؛
طلاق، 12. .9 فاطر، 3.

”ای اوغل، خطى بير كتايىنگ يازدىغىنى مى ياده اوزىنند
اوزى يازىلىشىنى دوشىنەمك مى عقلە هايسى معقول دوشى؟“
(مولانا، ج. 6، بيت 368)

”ای هنر سىز گىشى، سوزلە، ائىينىڭ بير اوستە سى، بير
ميمارى بولماسىنى دوشىنەمك مى عقلە خاص لائىق دير، ياده
اوستە سى و ميمارى بولمادان ائىينىڭ اوزىنندن ائزىنە ميدانە
گلىشىنى دوشىنەمك مى؟ گۈزىل بير صنعت اثر كۆر و چولاق بير
آدمىنگ اليىندن مى چىقار، ياده محارتلى گۈزى گۈرۈون، حصىيات
بولان بير گىشىنەنگ اثرى مى دير؟“ (مولانا، ج. 6، بيت 369-371)

نقش لار، رسم لر، اثر لر خبر لارى بولسۇن اثر لر بولماسن،
همه سىدە اولارى اونگارانىنگ اليىندن چقار!

كولال گر كولالى يىلن اورناشار اونى موشتىلار دېكىلىرى يىشيرر،
شكىلىنىدىرر، غورشار! كولال اوستە سى اوستە سى بولمادان اۋز
اوزىنە گىنگالىپ، اوزى بولار مى؟ تختە رنده نىنگ اليىن دوشىسى
ايىدى يىرinen نادىب باراردى، يىرinen بارسە ايىدى كىمانە نە حاجت
باردىر؟ ويا باشقە تختە اكلەمىزدى. كۆينك بير خياطىنگ اليىن
گلەمند، اۆز اوزىنە نادىب بىچىلەر تىكىلەرى؟ اى عقللى
گىشى! كۆيىزە سووچىنەنگ اليىنە بولماسە ايىدى ، اوزىنندن اوزى
نادىب دولارتى، نادىب بوشارتى؟ سن هم هر وقت هر نفسلە
دولمقدە سىنگ، بوشايور سىنگ شول ياغدايدە، اى حكىمت ائىه

سی گیشی؛ او بی مانند، او اولی یارادانینگ صنعت الینده سینگ! بیر گون گلر ده گؤزینگداکی پرده گیدر سر چیگینی (گیزلی چیگین) چؤزیلرسه، صنعتینگ، صنعت کارینگ شکل دن شکیله گیریشینگی آنگلارسینگ! ”(مثنوی، جلد 6، بیت: 3332-3341)

بارلق لارینگ میدانه گلیشینی و محتشم بیر آهنگ و سیستم اچینده حرکت ادیشینی ”تصادف“ بیلن آیدشلوق هیچده ممکن دال دیر.

پروفیسور دوکتور ادوین کونقلین شؤیله دیور:

زنده گی نینگ، تصادف اثری میدانه گلیشینی بحث لشمک، بیر مطبعه ده دوغری دان واقع بولان بیر پارتلمه نتیجه سینده معظم انسکلوپیدی نینگ اورتا چیقیشینی بحث لشمک یالی دیر.“¹⁰

2 . انسان و دین

دین، انسانینگ یارادانی بیلن و باشقه مخلوق لار بیلن مناسبت لرینی اونگاران قانون، نظام و یول دیب تعريف ادیلر. بو یوله گوره دین، یارادان طرفیندان انسانه، اوّلم دن اول کی و سونگره کی یاشمنده یول گئركزمک اوچین بریلن معلومات لاری احتوا ادر. انسان دنیا یاشمنده هیچ کیمه زیان اتمدن، حقه، حقوقه راضی

10. The Evidence of God, P 174 . میدان اوقييور، ص. 129.

بولیب یاشه ماسی، او غیسه و قتی راحت بیر شکل ده گچیرمی
و گلچکداکی ابدی یاشمنی خوفلی (قورقلی) اتمجک بولیب بیر
تورلی قاعده لار غوییار.

خداوندکریم کائینات ده دورلی دورلی بارلق لار یعنی جانلی
و جانسیزلار یارادیب دیر. یؤنه بولارینگ اچیندہ انسانینگ خاص
بیر فرقی یری باردیر. اونگه، باشقه مخلوقات ده بولمادق عقل،
ایراده، علم، ایدراک مالیک و حاکم بولمه یالی اوران یوقاری
قابلیت لر لطف ادیلیب دیر. لakin بو قابلیت لر ایکی طرفی
کسگیر پچاق یالی دیر.

بولارینگ معقول طرفی استفاده ادیسه کائیناته معقول بیر
دوزگون، انسانلیغه ده بول بول خیر و برکت گتیرر لر. نامعقول
طرفی استفاده انجک بولسه لار عقله گلمدیک ناسه لر گتیرر و
قرقینچ بیر آنارشیه سبب بولار لار. قورقچ ظلم لاره و کته
اورش لاره یول آچار. شو لار یالی انسانداکی بو صفت و قابلیت
لر دوغری بیر شکل ده یؤره دیلمیسی اوچین، باشقه بیر گویجه
احتیاج باردیر. اول هم دوغری بیر دین دیر. یؤنه شونی اونت مالی
 DAL دیر کی الله تعالی، انسانینگ دیندار بولمسینه محتاج دالدیر
و انسانینگ الاهی امرله یاپیشماسی الله تبارک و تعالی بیر پیدا
اتجک DAL دیر. فقط بیز انسان لار، آخرت صعادتی بیر ینگا، دنيا

خوشلیغینه غوروشیب بیلمامیز اوچین هم مطلقا دینینگ امر لرینه
بویون انگمامیز گره ک دیر.¹¹

همه الاهی دینلار انسانینگ، یارادانینى بىلەپ تائیماق و اونگە
غوللق اتمک اوچین یارادىلدىغىنى بیان ادندير.¹²

انسانلاره دینى تبلیغ ادلر پیغمبرلر دیر. اسلام، همه پیغمبر
لری تصدیق ادرو پیغمبرلرە ایمان اتمانى نى مسلمان بولماغانىڭ
بىر شرطى دىبب حسابلار. اسلام انانىشلىغە گۆرە پیغمبرلر آرا
سیندە بىر بىرلىك و دائىمى لىك (دوام دارلۇ) موجود دیر.
پیغمبرلر ائزلىرىندن اول گلانى تصدیق ادیب، ائزلىرىندن سونگەر
کى گلچىك بولانى ده خبر بىر مىشلر دیر.¹³ بو حالت ده حضرت
محمد (ﷺ) پیغمبر دىبب قبول ادن بىر گىشى، اوندندن اول کى همه
پیغمبرلری ده قبول اتدىگى معنى سینه گلمىكده دیر؛ پیغمبرىمیز
حضرت محمد (ﷺ) يىنگ مكتوبىنى گۈرن خطىب بن ابو باطعى
رضى اللهُ هو عنہ، اسکندرىيە موقاواقىصىنه شؤيلە دیور.

”- بىز سنى، الله تعالىٰ نىنگ انسان لاره دين دىبب انتخاب
ادنى اسلامە دعوت اديورس.

.11. پروفيسور دكتور م.س.ر. البوتي، عقاید اسلامی، ص. 71-76.

.12. چقش، 20:2 ؛ 3-4: تنسیه، 6: 5-4؛ متا، 4: 10؛ رسولارىنگ اىشلرى، 26-17:26

.28؛ قرآن كريم: زارعات، 56.

.13. پروفيسور دكتور او، ف، هامان، ماده «اسلام» ، دايىه المعارف دين اسلام، استانبول .4، 23، 2001

محمد مصطفی (عليه السلام) يكجه سنى دال همه انسانلارى دعوت اديور. او لار دان اۋزىزىنە غارشى اينگ غاتى و دوبىه بولانلار قريش لر بولدى. اونگە غارشى اينگ كان دوشمن لغى يهودى لر اتدى لر انسان لار دان اينگ كان يقىنلىق گۈرگۈزىن لر عيسوی لر بولدى.

حضرت موسى (عليه السلام) ناهىلى كى حضرت عيسى (عليه السلام) مى مجده لاب دى، حضرت عيسى (عليه السلام) ده محمد (عليه السلام) ينگ گلچىكىنى خبر بىرن دير. بىزىنگ سنى قرآنە دعوتى مىز، سىننگ تاواراتە طابع بولان لارى اينجىلە دعوت اتمانگ يالى دير.

هر انسان اۆز وقتىنده گلن پىغمېرە اومىت بولماق دوريمىندە دير. سەن ھم حضرت محمد (عليه السلام) ينگ وقتىنده يېتىشىنلەرن سىننگ شۇيىلە سىنه بىز سنى اسلامە دعوت اتمك بىلەن، حضرت عيسى سىننگ دىنيدان اوزانلاشتىرامىز يوق. ترسىنە اوئىنگ رىسالاتىنە معقول بولانىنى اتمانگى خواهش اديورس.¹⁴

آمرىكانيڭ پىنسلوانيا اياالت پوهنتونون ده استاد بولان دوكتور تىمودى گيانوتى، اسلامى انتخاب اتمك بىلەن كەنەنە (اول كى) دىنى بولان عيسىوی يوق حساب اتمدىگىنى، اول دىنинىنگ اۆزى اوچىن مسلمان ليغە گچىشىدە بىر حاضرلىك وقى وظيفە سىنى بويىننە

14. بو اوزىن گېلىشىگىنگ مكمل متنى اوچىن باقىنگ. ابن كسىر، البدايە، 4، 266-267؛ ابن ساد 1، 260-261، ابن حجر، الاصابە، 3، 530-531.

بیر ناچه دور تکرار ادندن سونگ، اسلامینگ، عیسوی لیغینگ
مقصدلرینی ده اچینه آلان حقیقی بیر دین بولدیغینی آنگلاتیور و:

”اسلامینگ هدفی يكه بللى بير گروبى دال همه جمیعتی الله
(جل جلاله) حضورینده قیمتلى انسانلار حالینه گتیرمکده دیر“ دیور.¹⁵

پیغمبرلرینگ بیر دوغن بیر اته بولانینی بیان ادن حدیث
شریف¹⁶، همه حق دینلارینگ اساسینده (بنیادینده) مشترک
بولیشینه اشارت ادر. یعنی حق دین، اولین پیغمبردن سونگ
پیغمبره چلیک ایمان اساسلاری و اخلاق یوللاریندان دائیما عینی
غالان، یؤنه عبادت شکل لری و معاملات حکملری یولیندان
بعضی اویتگشیک لره (تغیرات لاره) دوچار بولمشدیر.¹⁷

حق دین بیر بولیشینه گئرە، الاھى دین لار آراسیندە منگزارلیک
لرینگ بولیشی محقق دیر. مثلا اسلام، نمازی امرت مکده دیر.
کتاب مقدس ده ده نمازینگ روکن لاریندن بحث ادن شول افاده
لاریر آلار:

15. احمد بوكن- آیخان ارییگیت، تازه حیاتلار، ج 1، 15.

16. حضرت رسول (ص) شؤیله بورمشدیرلار:

«من، مریمینگ اوغلونه انسانلارینگ اینگ یاقین بولانی. پیغمبرلرینگ انه لری
باشقە، آنه لاری بیر دوغندیرلار. منینگ بیلن اوینیگ آرە سیندە باشقە بیر پیغمبر
یوقدیر.» (بخارى، انبیا، 48؛ مسلم، فضایل، 145)

17. پروفیسور دکتر او، ف، حارمان، ماده «اسلام»، DIA، 23، 3، 23.

گلىنگ سىجده ادىنگ و روکعه گىدىلىنگ؛ بىزلىر يارادانىنگ
اۇنگىنەدە دىز چۈكە لىنگ. ” (مزمور، 6:95)

” و موسى بىلەن ھارون يۈزلىرى اۋستىئە غاپىلدىلار. ” (شمارە
لار، 16:22-23)

”موسى ھولىغىب (عجلە اديب) سىجده گىتدى و عبادت
اتدى. ” (خروج، 8:34)

”عىسى يەرە غاپىلىيپ... دعا اتدى. ” (متا، 26:39)
” و خوارىيلر يۈزلىرى اۋستىئە يەرە غاپىلدىلار... ” (متا، 6:17)

بىرينجى قىسم اسلامىنگ مەھم خصوصىت لرى

1. توحيدى اساس آلار

اصليندە تمام الاهى دين لار، توحيدى يعنى الله يىنگ بير ليگىنه، جوره سى و منگزشى نىنگ يوقلىغىنى اورتمىشدىر. حضرت ابراهيم عليه السلام، توحيدى آنگلاتمانه آته سى آذردن باشلاپ دى.¹⁸ يهودى ليگىنگ اهمىت بىلن آيدىلدىغى اينگ كۈكلى قائىدە خدانىنگ بىرلىگى خصوصى دىر. توراتە گۇرە اوليلن انسان بىلن اوئىننگ اولاد لارى و نوح¹⁹، ابراهيم، اسحاق، يعقوب و يوسف عليهم السلام- بير بولان الله تعالى يە دعوت ادىنديرلر. حضرت موسى بىريلن اوون اويرده و توراتىنگ باشقە يىرلىرىنده اوستىيندە اينگ كان دورولان موضع خداوندىنگ بىرلىگى دىر.²⁰ حضرت داوده اين زبور/ مزمور لارده بير بولان خدايە دعا اتمكىدە دىرلر.

.18. قرآن كريم، مریم سوره سى، 47-42

.19. تكىين، تكىين، 1:28، 4:26، 6:9

.20. تكىين، تكىين، 1:28، 4:26، 6:9

حضرت عیسی ده شرعیعتده کی بیرینجی امرینگ الله هینگ بیر لیگینی بللمک ده دیر.²¹

يهودی ليک ده کي بي حد تشبيح لر خداوندينگ بير انسان يالي تسوير اديلمسينه؛ عيسوي ليک ده کي بي حد يغشى گئوريشليک، بشر بولان حضرت عيسى نينگ الاهلاشديريلماسينه (الله ديل مسينه) تو حيد ده تسليسه دؤسلمسينه بول آچاندир. اسلام بولسه بو نقطه ده تو حيد آنگلايشينده وقتينده بولان غارجاشيعي گيديريب، يهودي و عيسوي لری تو حيد ده بير لشماگه دعوت انددير.²²

عقلی و قوزمولوژیک دليللر ده يارادانينگ بير بولديغيني بيلدير مکده دير قرآن كريمدہ شويله بويريليو:

”الله تعالى نينگ اولادی يوقدير؛ اونينگ بيلن برابر هيچ بير باشقه الله ده يوقدير. اگر بولسه ايدي هر تانگري اوئز ياراتديغيني اداره ادر و مطلاقه بير بيريندن اوستين گلمک اوچين اور ناشار لاردي.

مارکوس، 12: 28-29.

آل عمران، 64، پروفيسور دكتور ف. هارمان، ماده، «اسلام»، DIA، 23، 4.

تسلیم اعتقادینی اوّلین دفعه کشف ادن پاولوس، يهودی لر طرفيندان اوّلوم تهدیديني آليب شمالة غاچمش وتثليثه مربوط عيسوي لىغى تبليغ اتمانه باشلامشدир. او وقت لار بير كان عيسوي طرفيندان رد اديلن تثليث اعتقادی، خاص سونگ لاري يونانيلارينگ كان تنگري لى دين لارينينگ انگيسينه غالان بزانس اداره جيلري طرفيندان عيسوي لاينگ رسمي ديني حالينه گتري لمشدير. فريد ريد، Shattered Images اسلامس كتابينده عيسوي ليكداكى تو حيد اعتقادينينگ ناهيلي تخريب اديلب تثليثه دؤنۇشتيريلديگيني تفصيلاتي بيلن بيان ادر.

الله مشریک لرینگ منگزتیدیکلری ذاتلار دان منضیح دیر. ”(مومنون،

(91)

”اگر يerde و گئك ده الله دان باشقه تانگرى بولسە ايدي، ير و
گئىنگ نظامى بوزىلاردى. آرشينگ رابى بولان الله، او لارينگ
(مشریک لرینگ) ياراشدىريدىكلارى صفت لاردان منضیح دير.“

(انبیا، 22)

بىر دن كان تانگرینىنگ بولمىسى، هر بىرى اوچىن عاجزىت،
اكسىكلىك و يارادىلىمېشلىق يالى نوقسان صفت لارى اورتا
گتىرجىگىندن، او نىنگ بىر يكە يارادىيچى بولماسى ضرورى دير.

اسلامە گئرە، گۇناھى كېرىھ لرینگ اينگ اولىسى خداوندى
تانيمازلىق، ذاتىنده، صفت لاريندە و فعل لریندە او نىنگ شرك
غوشىقى، او نىگدان باشقە سىنه اولىيحيت (قدرت اعلا) دان
پاي (حق) بىمانە غىرات اتمكىدىر. ”شرك: دىيلن بو گوناھە،
اکبر والكبايئر: گوناھى كېرىھ نىنگ اينگ اولىسى دىيلر.

الله تعالى شركى، ”اينگ اولى ظلم و ناحقلىق“، ”اولى
بىر گناھ بىلن افتراع (تؤھمت) اتمك“ شكلىنده تو صىف ادندىر.²³
الله تعالى، باشقە گناھ لار دان حالانىنى بخشلا دىغى حالدە، اۋزىزە

شرک غوشان و بو شركه توبه اتمان اولنلری قتئن بخىشلاجقدال
ليغينى بيان اتمكده دير.²⁴

بىر آيت ده شؤيله بويرىلار:

”رسولم!“ محقق کي سنگاده، سندن اول کي پىغمبرلره
ده شو حقیقت وحى بولاندیر کي: «آنت بولسنى کي، اگر شركه
دؤشىنسىنگ، اتدىغىنگ تمام مقبول عمل لر بى درك گىدر و آخرىت
ده يولىنى يېتىرنىلدەن بولارسىنگ!» (زمر، 65)

شرک گاه يندان غورتىليمانىنگ يكە جە كامىاب لىك يولى،
شركى ترك اديب توحيدە گىدىشلىك دير.

2. فطرى بىر ديندیر، عقلە ترس دؤشىمز

تمام انسانلىيغە خطاب ادن اسلام، اساس قاعده لرينى، بىر قوم
ده موجود بولان آريزى، گچىجي و يا قسمى خصوصىت لر گؤرە
دال، تمام بشرىت ده موجود بولان آصلى، فطرى، يارادىلشدان
گلن تمايل و احتياج لاره گؤرە تعين ادر. موئىننگ اوچىن اسلام
بىر فطرت دينى دير و كؤھنلىمز. اوئىننگ عقىدە سى اساس لارى،
مكمل لىك لر اۋستىئە بناء ادىلندىر. اوئىننگ اوچىن هم، علمى
حقىقت لر بىلەن اصلا ترس دؤشىمز. عبادت و معاملاتە دائير

امرلری بارلا دیغینگ ده، بولارینگ انسان فطرت و عقلینه ناهیلی معقول حکم لر بولدیغى شو وقت گئورىلمسى ممکن دير.

انسانى باشقە بارلقلار دان آيران اينگ مهم خصوصىتى عقل بولانى اوچىن، قرآن كريم، عقلدىب دؤشىنمه اوستىنده كان دور مقدمى دير. 750 يقين آيت ده انسانلارى دؤشىنمانه، تحقيق اتمانه و عقلى اينگ يغشى شكلده استيفاده اتمانه دعوت اتمكىدە دير.

رسول الله (ﷺ) ايمان اتمدىك انسانلار، ”بىزه موجزه لر گۈركىزدە خداينىنگه انالىيم، پىغمېرىلىغىنىڭ قبول ادلى“ دىدىيكلرىنده، الله تعالى اولارينگ بو سۆزلىرىنى نا معقول گئورىب؛ بارلىغىنه و بىرلىكىنە انامق اوچىن اولارى موجزه طلب اتمسىنە دال، يىرلە و گۈكلە بىرت بىلەن باقىب دؤشىنمانه تشويق ادندىر.

اسلام عقلە مونچە اهمىت بىرنى اوچىن، اونى اورتن سر خوش (نشە) اديجى شرابلارى و تىرياك لرى منع ادندىر.

اسلام، فطرى بىر دين بولماسىنینگ بىر نتيجه سى دائىما رىئالىست حکم لر اورته غۇيار. اوندە استيفادە امکانى بولمادىق، انسانلارى زحمتە اىتە رن و فطرتى زورلان حکم لر يوقدىر. مثلا اسلامى طبلىغ ادن بىر مسليمان، يكچە اونى گۈزل بىر افادە

. عايشه سووجى و باشقە لارى، جوانلىق و دين، ص. 220

بیلن آنگلا تماقان معصوم دیر، ”او شکلده ویا بو شکلده تمام انسانلاری مسلیمان اتمک“ مجبوریتینه دال دیر.

3. خداوند بیلن بندہ سینینگ آراسینه هیچ کیم گیریب بیلمز

اسلام عالم لاری، ”الله غه گیدن يوللار مخلوقاتینگ نفسلری نینگ عاددى يالى دیر“ دیب دیرلر. یعنى هر انسان الله (عَزَّوَجَلَّ) بیلن دوغرى ارتیبات ادیب بیلمک ده دیر. هر انسان عبادتی بیلن، دعا لاری بیلن خدایه دوغرى باقیب و اوندان بخش اتمسینی اسلاپ بیلر. گونگلی بیلن خدایه باقاندە حكمان الله تعالى غه عرضى یتیشجک دیر.

الله تعالى بندہ لرینى هر باووتدن دعا و توبه اتمانه تشویق ادر. مرحمتینینگ ائران گینگ بولديغىنى، بو سبب بیلن دعا لارى قبول ادیب گناه لارى بخیشلا جاغىنى خبر بىر. دعا لارى قبول اتمک و گناه لارى بخیشلاماق يكجه الله تعالى نینگ اليinde دير. زира يگانه قدرت صاحبى او دور. هیچ بىر مخلوق، الله نینگ اختيار لارینى استفاده ادیب بیلمز. الله غه آئيت صلاحیت لری اونینگ خارجىنده باشقە بىر بارلىق ده گؤرمک، شرك بولار.

عقائد موضع لارى سونگ درجه جددى و مكمل بىر عيماره صاحب دير. بو خصوصىلارده بى دقت حرکت اتمک، خدایه مربوط بىر صلاحیتى بندە لرینه ده كانلتمک و يا اونى آذالت مانه

غیرات اتمک، اللہ نینگ غضبینی جلب ادن سونگ درجه خطرناک
بیر فکر دیر. رسول الله (ﷺ) بو خصوص ده شؤيله بير خادشه نقل
ادر:

”بني اسرائیل ده بير بيرينه ذات استيقامت ده ايکي گيشى
بار ايدي: بيري گناه کار بؤيله کيسى بولسه عبادت لر خصوصينده
با غيرت ايدي. عابد بولان بؤيله کيسيني گناه ايشلاپ دورقه
گوربور، «بو گناه دان ايزه دؤن!» دىيپ خبردار اتiyor. بير گؤن،
ينه اونى گناه اؤستينده گوردى و «اتمه» ديدى. بؤيله كى:

«- منى خدایم بىلن باش باشه غوى! سن منينگ باشيمه
نؤکروال (خدمت کار) بوليب گلدىنگ مى؟» ديدى. عابد:
«- واللہ هى اللہ سنى بخىشلاماز!» ويا: «اللہ سنى جتنى
غويماز!» ديدى.

بير مدت سونگ ايکي سى ده اولدى و اللہ نينگ حضورينه
چيقديلار. اللہ تعالى عبادت لر خصوصينده غيرتلی بولانه:

«- سن منينگ، (بنده لريمه ناهيلى معامله اتجگيمى) حكمان
بىليورمونگ ويا منينگ اختيار و تصرفيشه بولان بير نارسانى اتمانه
قادر ميسينگ؟» ديدى.

گناه کاره دؤنيب:

اوچین ده:
«- گیت، رحمتیم بیلن جته گیر!» بوریدی. بؤیله کیسی

«- مونی جهنمه آلیب گیدینگ!» دیب امرتدی.

احمد بن حانبل ینگ روایتینه گؤره رسول الله (ﷺ) سؤزلرینی
شئیله تمامالامیشیدیر:

ابوالقاسم ینگ نفسی يدی قدرتینده بولان خدايه آنت ادرن
کی آدم خدانینگ غضبینی جلب اتعجک يالنگش بير سؤز سؤیلدی،
دنياسینی ده آخرتینیده هلاک اتدی.» (ابو داود، ادب 43 / 4901؛ احمد،
2. 323، مقایسه ادینگ مسلم، بیر، 137.)

بوردن، ادیلن گناه نینگ معروض گئریلچگی بير معنی سینه
گلمسین. الله باراده جاهيل گپلامانینگ و يالنگش انانچلاره
صاحب بولمانینگ ناهیلى خطرناک يوللره باریب بیلچگینه دقت
اتملی دیر.

اُحد غزوه سینده رسول الله (ﷺ) اوران غین و ضیعت ده
غالیب دی. نفر لری چاشیب، مانگلایندان زاخم بولیب و مبارک
دیشلری دئئیلیب دی. بو غیغى و غملری سببی بیلن بیر وقت:

”پیغمبرینه بو غینچیلیغى روا گئرن و اونى زاخم ادن بیر قوم
نادیب قورتالیشه اره بیلر؟!“ دیب دی. بو نینگ اؤستینه الله هو
تبارک و تعالی، ایکاز اتدی.

”بو خصوصيده سنگا مربوط بير ايش يوقدير: الله اسلسه او لاره توبه نصيب اديب گناه لاريبي بخشلار، اسلسه ظالم ليقلاري سببي بيلن او زلرينه آذاب ادر.“ (على عمران، 128) (بخاري، مغازى، 21؛ تمذى، تفسير، 3002-3003)

بير بدوى توتيليب پيغمبريميزه گتيريليدى. بدوى:
”خدایم، سنگا باقیب دعا اتیون، محمدە توبه اتمیيون“
دیدى.

بو سؤزه رسول الله ﷺ:

”حقى تانيدى اونو گوييرينگ!“

بويردى. (احمد، 3، 435/7654؛ آجوني، كشف ال حفا، شماره: 1727؛
مونوى، فيض، شماره 5423)

موضوعه مربوط بولان حضرتى عيسى (ع) نينگ شو
سوزلرى ده جاليبي دقت دير:

”... حاشاع الله مثالى گبى انسانلارينگ گناهlarine باقمانگ.
بىر بندە يار اشار شكيل ده اوز گناه لارينگىزه باقينگ. 26“ (مووتا؛ كلام،
ص؛ ابن ابي شيبة، VI، 340، 31879)

26. مووتا نينگ مونتكا اسلامى شەرينده شو بىانىه بىريلر: انسانىنگ، باشقە سىنىڭ گناه لارينه باقماسى بىر معنى افاده اتمز. زىرا نه او لارى بخشلار نه ده جزا بىر. بۇئە گناه لاره او لارى منع ادن الله تعالى باقار. خالاصە او لارى بخشلار، خالاصە

اسلام ده دعا، توبه، عبادت، نکاه يالى خصوص لار ده بير دين آدمينه احتياج يوقدير. هر مسلمان ارزينه يتجمك قادر ديني بيلگيسى بولماق زورينده دير. مسلمان لار نماز او قاماچ اوچين بير يره گلديك لرينده، ايچلريندن اينگ بيلگيلى و فضيلت لى انسانى امام ادرلر. اسلام عالم لارينينگ وظيفه سى، يكجهه دينى اساس لارى آچيقلاب ائرتمك، واضح و نصيحت لار بيلن دوغرى يولى گئركزيب انسان لارى بيلگيلendir مكدير. يوقسه الله (عَزَّوَجَلَّ) بيلن بنده آراسينه گيريب اولارى بخישلامه و يا دعا لارينى قبول اتهه يالى بير اختيارلارى يوقدير.

4. دنيا - آخرت، ماده - معنى دنگه سينى غوراندىر

اسلام، اعتيدال و دنگه ائران كان اهميت بrr. بير طرفه آغيرليق برسه بؤيلكى طرفى ده احمال اتمز. هر ايکى طرفى ده الله (عَزَّوَجَلَّ) ياراتديغينه و انسان لارينگ ده بولاره احتياجي بولديغينه گئره، بير طرفى احمال اتمك دوغرى بولماز. هر نارسە حقينى برمك گره گى يالى اورناشماق ايجاب ادر. بو يولدان باقىلدىغىنده، دنيا، آخرتى غازانماق اوچين بير سرمایه دير و بو يولى بيلن ائران قيمتلى بير نيعمت دير. اونى خداينگ راضى بولجاق يولده استيفاده اتملى دير. آخرت بولسە اساس هدف دير، اونى ده هىچ اونتمازلىق

غارشىليغىنده جزا بrr. بنده ياراشان، اوز گناه لارينه باقىب اولارى ذؤلتمانه غيرت اتمه سى و توبه دوغرىلانىمى دير.

ایجاب ادر. یکجه دنیا باقان یعنی دنیوی باقیش یالی یکجه آخرته باقان رو خبان لیق گوریشی ده انسانی تاتمین اتمانه یتمز. ایکیسی ده بیر بیرینه فدا ادیلملی دال، حسساس بیر دنگه و تمام لیق ایچینده تانظیم ادیلملی دیر. مونینگ بیر مثالی شو دیر:

رسول الله ﷺ مدینه گلیشی نینگ بیرنجی گئیندہ، مسلمانلار آراسیندہ ”دوغندیق“ اعلان اتمیش، مکه دن هجرت اتدن هر بیر مهاجری مدینه لی بیر انصار بیلن دوغن اتمیشدی. بو دوغن لیق مو عسسه سی، اؤران کان فایدالاری یانیندہ مسلمان لاره هم دنیابی هم ده آخرتی بیر لیک ده غازانمه امکانی تایارلا布 دی. دوغن لار ارتیر توردیق لاریندہ بیری پیغمبریمیزینگ یانینه، بؤیلکی سی ده ایشینه گیتیورتی. گئنی پیغمبریمیزینگ یانیندہ گچیرن صحابی، او گئن اؤرنديگی آیت و حدیث لری آغشام غومشیسینه (همساييه) نقل ادردی. ارته سی گئن نوبت تغیر بر لرتنی. (بخاري، مظالم، 25؛ مسلم، طهارت، 17)

روح بدنہ گلندہ، بولار انسانینگ ایکی یولینی اورتا گتیرر. هر ناچه روح اصل بولسه ده ماده ده او نینگ اولادی دیر. ایکیسی بیر بولاندہ بیر ایش ادیلیب بیلر. روحه اهمیت بربنی پیرات ماق دوغری دال دیر. پیغمبریمیزینگ خبر بریشینه گئرہ انسانینگ

آخرت ده اول حسابه چکیلچگی خصوص لاردان بیریده صحبتینی
نیرده تؤکتديغى دير.²⁷

اسلام، نماز، روزه، زکات يالى عبادت لرده بىله دنگله لى
حركت اتمانىنى امر اتمىشدىر، ايركچك يالى بير عبادت ياشامىنى
برن دال دير.²⁸ مثلا انفاق خصوصىنده شؤيله بويريلر:

”رحمانىنگ او خاصل بندە لرى، انفاق اتدىكلرى وقت
اصراف ده پىتنە ليق ده اتمزلر؛ بو ايكيسى آراسىنده دنگە لى بير يول
توتاللار.“ (فرقان، 67)

مسلمان لار هيچ بير خصوص ده بى حد ليق اتمز، هر وقت
اورته يولى تاقىب ادرلىر. بو سبب دن الله تعالى، ”محمد املى
اوچىن شؤيله بويرمىشدىر:

”بئيچە سىزى اورته بير امت قىلدىق...“ (بقره، 143)

5. علمه تشويق ادر

اسلامينگ بوگؤنه چلىك ”علم“ بىلن بير احتىلافى ويا
غايىشماسى يولاندىدىر. اسلامينگ مقصدى علمى منع اتمك
دال ترسينه اونه اينگ گئيچلى بير شكىلده تشويق اتمش و علم

.27. ترمذى، قيامت، 1/2417.

.28. باقىنگ. بخارى، سوم، 55، 56، 57، تحجد، انيا، 37، نكاھ، 1، 89؛ مسلم، صيام
181-193، أبو داود، سوم، 55/2428.

اور نمانی هر مسلمانه فرض اتمیشدیر.²⁹ بشقہ طرفدان، علمی کشف لر هیچ بیر وقت اسلامینگ حکم لرینی یالانلامان، عکسینه دواملى او لاری تا صدیق ادیب گلندير. نامه او چین یالانلاسین کی؟ علم، الله نینگ ياراتديغى بارليقلار اوستينه تحقیق ادیب الله نینگ او لاره غویديغى قاعده لری کشف اتمانه غیرت ادیلر. اسلامده الله (عَزَّوَجَلَّ) طرفیندان ایريلن و عیناً ایريلدیگى يالى اصلی سی يالى محافظه اديلن الهى بير دين دير. اوئيله بولسە علم بىلن اسلامینگ بنیادى بير دير. يعني بير چشمە ايکى آرق دير... علمی کشف لر ادیلدیكچە و علم ايلرلدىكچە الله نینگ عضمتى، قدرتى، حكمتى نینگ بى نهايت ليگى خاص كان اوئرنىلېپ انسانلارينگ الله غە بولان ايمان لاری آرتماقدە دير. بو سبب بىلن علم اسلامینگ آيريلماز بولگى دير.

الله تعالى نینگ علم صاحبى بولىشى، گىزلى آچيق هر نارسانى بىلدىغى نى افادە ادن اوئران كان اسمائىل الحسنة سى موجود دير. بنده الله نینگ علم صفتىندان نصيف آلمە غيرتى اچنده بولمالى دير. باشقە طرفدان، انسانلارى علمە تشویق ادن اوئران كان آيت و حدیث شریف لر موجود دير. بولارينگ بير قسمىنى عرض اتيورس:

29. ابن ماجه، مقدمه، 17.

الله تعالی نینگ پیغمبریمیزه اولین خطابی ”اقرا!!“ (اوچه) امری دیر. بو امرینگ همن آردیندان مومن لرینگ دققی انسانینگ یارادیلیشینه چکیلیپ بو باراداکی تحقیق لار تشویق ادیلن دیر. اوندن سوننگ ”اوچه!!“ امری تکرار ادیلیپ قلم بیلن اؤرتن و انسانه بیلدمیگی نارسه لری تعلیم ادن خدایمیزینگ بی حد کرم صاحبی بولديغى افاده ادیلمیش و اوقيیب تحقیق ادن بنده لرینه اؤران کان اکرام لار اتجگینه اشارت ادیلمیشدیر. (علق، 1-5)

آردیندان این آیت لر ده قلمه و يازديقلارينه، كتابه قسم ادیلمیش، كتاب کليمه سی اؤران کان مرتبه اسرار بیلن تکرارلانمیش، علم دن عالم لار دان، عقل اتمکدن، تفکر و تدبیر دن اؤگى بیلن بحث ادیلن دیر.³⁰ بو سبب دن اوقيمه، يازمه، تعلیم و تربیه، تحقیق اتمه، تفکر و عقل حرکت اتدیر مه يالى خصوص لار اسلامینگ بنیاد نیشانه سی بولان دیر.

خداوند کریم شوئیله دیبور:

”الله، اؤزیندن باشقه يارادان بولماديغينه شاهيدلىق اتمیش دیر. ملائیکه لر و علم صاحب لری ده عدالتلى حرکت ادیب شاهيدلىق اتمیشلر دیر کى؛ او، مطلاق غالیب، يگانه حکم و حکمت صاحبی بولان الله دان باشقه يارادان يوقدىر.“ (عالی عمران، 18)

30. قلم، 1؛ زحروف، 2؛ دو خان، 2؛ لقمان، 27؛ نساء، 127؛ زمرة، 1؛ مومن، 2، 67؛ بقره، 2، 266؛ آل عمران، 118؛ انعام، 32، 50؛ ياسين، 68؛ جاثیه، 13، ...

بو آیت ده حقیقی عالم لار اللہ و ملک لری بیلن برابر ذکر
ادیلمیشلر دیر کی موندان خاصل اولى بیر شرف بولماز.

دیکی: ای اللہ هم! علمیمی آرتدیر.» (طحه، 114)

”... اگر بیلمیورسانگیز بیلنلره سورانگ!“ (انبیاء، 7)

”بیز، بو تمسلیل لری انسانلار اوچین گتیریورس؛ فقط اولاری
یؤنه عالم لار دؤشینیب آنگلاپ بیلر.“ (عنکبوت، 43)
”اللہ، اچینگیزدن ایمان ادنلرینگ و اوزلرینه علم بربیلنلرینگ
درجه لرینی آرتدیرار.“ (مجادله، 11)

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شؤیله بوبیر میشدیر:

”بیر گیشی، علم الدھ اتمک آرزوی بیلن بیر یمله گیررسه،
اللہ (علیہ السلام) او گیشی نی جتینگ یوللاریندان بیرینه یازار. ملائیکه
لر اتدیگیندن هوشنوت بولديقلاری اوچین علم اؤرنمک ایسلام
کیمسه نینگ ارسینه غانت لارینی گرلر. گؤکلر ده و بیرلر ده پیدا
بولان هر نارسه، حتی سوونگ آستینداکی بالیق لار ده عالم اوچین
اللہ غه استغفار ادلر. عالمینگ عاییده اؤستینلیگی، دولان آئینگ
باشقه يلدیزلاره بولان اؤستینلیگی يالى دیر. عالم لار، پیغمبرلرینگ
واریتلاری دیر. پیغمبرلر میراث دیب طلا و گؤمیش غویماز لار؛
اولار علمی میراث غویارلار. کیم بو میراثی آلسه، اولى نصیبی

آلیش بولار. ”(ابو داود، علم، 1/3641؛ ترمذی، علم، 19/2682. رجوع به علم، 10؛ ابن ماجه، مقدمه، 17).

”صدقه نینگ اینگ افتالی، بیر مسلمانینگ علم اوئرنیب سونگره ده اونى مسلمان دوغانىنە اوئرتمسى دىر. ”(ابن ماجه، مقدمه، 20)

”... علم و حكمت اهلى بىلە بولىپ بد نوشرت و گناھكار طبیعت لى كىمسە لر دن اوزاق دورانلار قانچە گۆزۈل! (ابو نعيم، هيليه، 3، 202-203)

”يدى نارسە باردىركى، بندە وفاتىندان سونگ قېرىندە بولارىنگ اجرى اۇزىنە يىتىشىر: ائرتدىگى علم، آقدىردىغى سو، غوبى؛ اكدىگى مىوه درختى، انشا اتدىگى مسجد، اوقليون صورت ده ميراث غويدىغى مصحابى شريف، وفاتىندان سونگ اۇزىنە استغفار اتىجك خىرلى بىر اولاد.“ . (بيهقى، شواب، 3، 248؛ هيئمى، 167)

”مومن، سونگىندە بارجىغى يىر جنت بولىنجه چلىك، اشىدەن ھىچ بىر علمە آصلا دويماز. ”(ترمذى، علم، 19/2686)

رسول الله ﷺ اوقيمه يازمه بىلەن صحابى لرى مدينه ده مسلمان لاره خط اوئرتمك اوچىن وظيفە لىتىرىمىشدىر.

عبدالله بن سعید، عباده بن سامد، حافسه بنت عمر، شفا بنت
عبدالله خط اوچىمك اوچين وظيفه لنديريلن صحابى لردندى.

(اسلامه گيرش، جوانلېغىنگ اسلام وعلوماتى، ص. 109)

بئىك اسلام عالم لارىندان فودايل بن لياض شؤيله
دېمىشدىر:

”عالم، علمى بىلن عمل ادن معلم بولان گىشى، سماواتىنگ
ملکوتىنده «اولى» دىيپ يادلانار.“ (ترمذى، علم، 19/2685)

بو سبب بىلن مسلمانلار علمى تحقىق لاره عبادت وجدى
بىلن يايپىشدى لار اوقه مه يازمه تعدادى تىز بىر صورت ده آرتدى.
اصحابى اكرام و اولاردان سوننگ گلن نسل لر علم اوچين آيراتىن
 يولجىلىق اتدى، يىللار دير غوربىت چكدىلر.

ابن عباس يىنگ آزادلىسى اكريمه شؤيله آنگلاتار:

”ابو سعىده گيدىب اونداكى پىغمبرىمېزىنگ حديث لرينى
دېنگلانڭ!“ دىدى. ابو سعىدينگ يانىنه باردىق. او، دوغىنى بىلن
برابر باغچە لارىنى دۆزگىنلىر و سولايوردى. بىزى گۈرىپ
يانىمېزه گلىپ اوتىرىدى و آنگلاتمانه باشلادى... (رجوع . بخارى،
صلوات، 63؛ جهاد، 17)

پىغمبرىمېزىنگ آختىغى حضرتى حسن (ؑ) اۆز چاغە لارى
بىلن دوغىنininگ چاغە لارىنى جملاب شؤيله دىورتى:

”اولادلاريم! يگن لريم! سيز بوگؤنكى انسانلارينگ كيچيلرى سينگىز (ياش كيچيلرى) يئنه اوّران ياقينىدە باشقە انسانلارينگ بؤيكلرى (ياش اولى لارى) و ضيعتينه گلچك سينگىز. اوئيلە بولسە مطلاقه علم اورنىنگ! اورنىلن علمى يادلاپ روایت اتمانه گۈرجى يتىدىك دە اونى يازىب اوئونە غويسىن!“ (دارىمى، مقدمە، 517 / 43)

مسلمان لار غورديقلارى ويا فتح اتدىكلرى تمام شهرلر دە، مسجد لرينگ يانىنە مكتب لر، كتاب خانه لر، حمام لار و آشخانە لر انشاع اتدىلر. بو مكتب لر دە دينى علملىرىنگ يانىنە، طب، جغرافىيە، رياضيات، آسترونومى يالى علم لرده تحصىل ادىلدى. زира نماز و روزه يالى عبادت لرده قبلە و وقت تعىنى اوچىن آسترونومى، جغرافىيە يالى علم لرە؛ ذکات و ميراث تقسيمىنە گۈچلى بىر رياضياتە احتياج باردىر. قرآن دە ذكرادىلەن قوم لارى تحقىق اتمك اوچىن دە تاريخ، جغرافىيە يالى علم لرى بىلەك ضرورى دىر. بو سبب دن مسلمانلار ھر تۈرلى فايىدە لى علمە مشغۇل بولاندىرلار.³¹

مسلمانلارينگ علمە خدمت لارى

تارىخ بويى اۇتگىشىك يىلدە بىر ناچە مدنىيت ظهر اتمىش، بولار بىر بىرنە بىلدەرىميش و بىر بىرىننگ علمى ميرىئىنى آلىب

31. پروفېسور دكتىر حميد اللە، اسلامە گىريش، ص. 243-264.

گلیشتیر میشیدیر. بوشکل ده علم فرقلى کولتور و مدنیت لرینگ خدمت لری بیلن خاص کان الرلمه امکانی تاپمیشیدیر. مسلمانلارده اوّل کی مدنیت لردن علم آلمیش، مونی اوّلی بیر تواضع بیلن افاده اتمیش و اورنديكلری بیلگیلری گلیشتیر مک صورتی بیلن علمه و مدنیته مهم پیدا لاری بولاندیر. روبرت بریففاولت شوئیله دیور:

”اروپانینگ پیش گیتمسی هر یولدہ اسلام مدنیتی نینگ مطلاقاً بؤیوک بیر پایی، بیلینرتاثیری و حکمان بیر رولی بولاندیر.“³²

مسلمانلاری بویولدہ غیره داخل ادن آمیل پیغمبریمیزینگ:

”حکممت، مومن نینگ یتیغیدیر، تاپان یرده اونی آلمانه اوران کان حقی بولان مومن دیر“³³ حدیث شریفی بولماقده دیر. یاشلیق دان باری بو عقیده ده یتیشیریلین مسلمان لار، اوّل کی انسانلارینگ علمی میراثینی جملمک اوچین بیر لری بیلن بحث ادیب چاپیشمیشلار دیر. بیر مدت سونگ دنیانینگ اینگ مهم کتابلاری و اینگ اوّلی عالم لاری مسلمان اوّلکه لرینه گیتمانه باشلامیشلار دیر. مسلمانلار اوّل بو کتابلاری عربی ترجمه اتمیشلر، غلطلارینی دؤزه دیب دوغری لارینی قبول ادندن سونگ اوّلاردان خاص ايلری سویه ده کتاب لار یازمیشلار دیر. مثلاً اوّز وقت لارینه چلیک اینگ اوّلی طیب کتابی دیپ قبول ادیلن گالن

.32. رابرٹ بریفالت، The Making of Humanity، ص. 190.

.33. ترمذی، علم، 19/2687؛ ابن ماجه، زهد، 15.

نینگ آناتومی کتابی اسلام عالم لاری طرفیندان ترجمه ادیلیدیکدن سونگ محتواسی بولیشی يالى قبول ادیلمان، اوستیننده تحقیق لار ادیلیب اچیندکی غلط قسمalar چقاریلدیق دان سونگ قبول ادیلیب و سونگ لارینده گلیشدیریلمیشدیر

امیر چلبی، انموذالجد طب اسلامی اثربنده، بیر معلیفینگ اوّل دن يازیلان اثرینی، اوّزیندن بیر نارسه غوشمادان بولیشی يالى نقل اتمسینینگ دوغری بولمادیغینی، گیشینینگ يازدیغی اثره اوّز تجربیه لرینینگ نتیجه لرینی ده صبت اتمسی نینگ گره ک لیگینی آیدار. مثلا صاقمونیا (محمدیه اوّتی) دیلن درمانینگ مقداری، هوانینگ ویا اوّتینگ یتیشدیگی یر سبابیندن تغیر ایمسی، بو مقداری ابن سینا نینگ قانون کتابندان بولیشی يالى آلب استفاده اتمانی نینگ دوغری داللیگینی، باشقه ياندان آتناکیا صاقمونیاسینینگ استانبولده باصره صاقمونیاسی مقداری يالى بریلسینینگ يالنگیش نتیجه لر بر دیگینی افاده ادر. (شعبان دوغان، مسلمان عالم لاری دائرة المعارف، ص. 132)

گوریلیشی يالى مسلمانلارینگ علمه مناسبت لری توکلی بولمان سونگ درجه شُعورلى و با خاصل دیر.

مسلمانلار، آسترانومی کشفینه احمد انجیحاوندی بیلن میلادی 800 بیلیندان باشلا دیلار. سونگ زمانلارده جلسه یر لرینی غور دیلار. اسطرلابی ترقی اتدیریب گؤن، آی، یلدیز لار و بؤیلکی

سیاره لارینگ بلند لیگینی، وقتی، داغ لارینگ بلند لیگی بیلن غوبی لارینگ چوقرلیغینی اولچه دیلر. فعالیت لرینگ نتیجه سینده اوّل کی دورانلار بر طراف ادیلیب تازه یلدیز کاتالوگلاری تایارلاندی. بیر ناچه تازه یلدیز کشف ادیلیدی، خسوف و کسوف ینگ میلی باشقه دن اولچلدی، گؤنینگ حرکتی گئریلدی و ثابت یلدیز لارینگ حرکتی بیلن ارتیباد اتدیریلدی. سیاره لارینگ حرکت لری بیلن ارتیباد اتدیریلدی، سیاره لارینگ حرکتلری بیلن مربوط باشقه مهم کشف لر اورته چقاریلدی. مسلمان لار، ریاضیاتینگ آسترانومیه استفاده ادیلیشینده تازه تخنیک لر استفاده ادیلیدی. یؤنه سیاره لارینگ حرکتلری بیلن علاقه لى حساب تخنیک لرینده، اوّل دان باریلانینگ اوّتسینده بیر مکمل لیگه اریشدید.³⁴

مسلمانلار مونینگ يالى زیولوژی، منزولوژ، بوتانیک، زولوژی، ریاضیات، فریک، کیما، طب درمان جیلیق اوران کان موضع ده کشف لر ادیب، بو علم لرینگ پیش گیتمسینده کان غوشانت لار غوشدیلار. مثلا ابن سینا (980-1037) 29 موضع داکی کشف لری بیلن اروپائی علم آدم لارینه اوّنگ آیاق لیق ادن اولی بیر عالم دیر. طب موضع سینده يازدیغی القانون فى الطب کتابیاروپا دانیشگاه لارینده 600 بیل درس کتابی بولیب اوقتیلان دیر. گئزداکی شبکیه طبقه سینینگ تابع لیغیندان اوّلین بحث ادن ابن

. 34. پروفیسور دکتر سعید حسین نصر، علم اسلامی، ص. 113-134.

روشد دیر (1198-1126). علی ابن عیسی نینگ (آلتنجی عصر) گؤز باره سینده يازديغى تذكرة الكحالين اسلامى اثرى، عصر لاردير وقتىنده يگانه كتاب بولىپ غالىب، لاطين، آلمان، فرانسوی يالى ديللره ترجمه اديلن دير. عمّار بن علی (آلتنجى عصر)، تؤکز عصر اوّل گؤز عملياتىنى اتمىش قطراكتى ناهيلى چيقاردىغىنى المتتحاب فى الاجلعين اسلامى اثرينده تفшиلاتى بىلن آنگلا تمىشىدир. بو كتاب هم لاطينى، جرمى يالى فرقلى ديللره ترجمه اديلن دير.

اوپتىك علمىنى كشف ادن فرييک جى ابن حيسىم (الخازن) (965-1051) گؤز عينگى كشف اتدى. علی ابن عباس (994) عصر ميزينگ مدرن عمليات لارينه برابر بير شكلده سرطان عملياتى اتدى. اوينىنگ كتاب المليكي اسلامى طب آنسىكلوپدى (دايره المعارف) شو وقتده بىلن حيرانلىق اچينده تحقيق اديلمكده دير.

ابو القاسم اضد خرابى (1013-963) جراح ليغى مستقل بير علم حالينه گتىردى، 200 يالى عمليات اصاباب لارينىنگ رسملرينى چزدى، نامه ايشه گرە ك ليغىنى و استفاده اديلىشىنى تاصريف اسلامى اثرينده آچيقلاadi. كىچى غان دورينى 1288-1210 بىللارى آرسينده ياشان ابونون النفيس كشفتدى و مونى ابن سينا نينگ قانون كتايىنه يازديغى شرحدە تفшиلاتى بىلن بىلدىرىدى. حضرت آقشمس الدين (1389-1459) مادةالحيات اسلامى كتابىنده اوّلين بار ميكروپلا ردان بحث اتدى.

ریاضیات ده صفری اوّلین دفعه استفاده ادن خارزمی (850)، الجبر والمقابله کتابی بیلن جبر علمینینگ بنیادینی غویدی. موسی نینگ اوغل لاری (تئوردینجی عصر)، دنیانینگ اطرافینی کؤپ آز خطای بیلن اولچه دیلر. بیر ناچه علم شاخه سینده کشف لر ادن برونى (973-1051)، دنیانینگ هم اوّز اطرافینده همده گؤنینگ اطرافینده آیلاندیغینی اسفاتلادی، هندوستانینگ نندنه شهری یاقینلارینده اتدیگی تحقیق لار نتیجه سینده قطر زمینی اولچاب بیلدی. بو موضع ده اورته غویدیغی قانون، اروپاده ”برونی قاعده سی“ دیب تانیلدی. الباتغنى، 24 ثانیه فرق بیلن هجری بیلينی حساب لادی. اوّلین اوچیشش سیناغینی اسمائیل جوهري (950-1010) اتدی. طیاره نینگ، اونگ آیاقلیغینی 880 ده ابن فیرناس اتدی. غوش تؤئی و متاع گیدیردیغی طیاره سی بیلن اوزین مدت هواوه غالدي و سوزیلیب یره ایندی راضع (864-925) یر چکیمیندن بحث اتدی. کریستوف کولومب (1446-1506) آمریکا نینگ بارلیغینی مسلمانلاردان، خصوصاً ابن روشد ينگ (1198-1126) کتابلاریندان اورندیغینی آيدار. ادریسی (1166-1100) 8 عصر اوّل، وقتیمیزینگ دنيا نقشه لارینه منگزار نقشه لار چزیب بیلدی. دیناوری (895-876) جلد لیک کتته بوتانیک آنسیکلوبیدیسی کتابن النباتی تایارلادی. بو اثرینده گیاه لارینگ یکجه داش گئرینیشینی تعریف اتمک بیلن غالمان، عایینی وقتده یتیشدیریجیلیک اهمیتیندن، طبیی و باشقه

خصوصیت لریندن، یتیشدیکلری يرلردن بحث ادیور واولارى طبقة لاندیر يوردى. جاهيز (v. 869) حیوانلارینگ زندگىسى باره سينده كتاب الحيوان اسمىداكى يدى جلد ليق ائران اولى بير كتاب غويدي.³⁵

بولار يكجه بير قسم مثال لار دير. ذكراديلن اثرلر تحقيقىمك اديلسە مسلمانلارينگ علم موضع سينده انسانلىغە كۆپ اولى خدمت لار اتديغى گۈريلجىك دير.

مسلمانلار علمى ايشلرينى، خداوندى خاص يغشى تانيماق و بندە لرىنه خدمت اتمك صورتى بىلەن اونى راضى ادip بىلمك اوچىن اتمىشلر دير. بى فايىدە علم لر دن اوزاق دوردىقلارى يالى علمى انسانلارينگ نوقصىينه استفادە اتمكىن ده اوزاق دورمىشلار. زمانىنگ سلطانى متوكل، هونىن بن اصحاب دان، دوشمن نىنه اچىرمك اوچىن زهر تايارلاماسىنى اسلام دى. هونىن زهر

35. بوموضع داڭى گىنگ اثرلر و مثال لار اوچىن شو اثرلره باقىب بىللەسىنگىز: پروفېسور دكتىر فوات سىزگىن، علم و تكنولوژى اسلامدە، 1-4، فانكفورت، 2004، (انقره 2007) و باشقە كتابلارى؛ پروفېسور دكتىر سيد حسین نصر، علم و اسلام، انتشارات شركىت جىشوارە جهان اسلام. انگلستان 1976 (استانبول 1989)؛ دكتىر سىيگىردىن، *Allahs Sone über dem Abendland*-، دكتىر سىيگىردىن، *Unser Arabischen Erbe* آلمان 1960 (اسلامىنگ اروپادە يائىلېشى). استانبول 1991؛ پروفېسور دكتىر م. حميد الله، اسلامە گىريش، ص. 243-264. *Les Pensees*, <http://www.1001inventions.com>; پاريس، 1923. پروفېسور دكتىر محمد بايراقدار، تاريخ علم و تكنولوژى اسلامدە، انقره 1985؛ احمد گۈرگان، اسلام كۈلتۈرەينىنگ عربى مەدىنىتى شىدىرىمىسى، استانبول، 1969.

تایار لاب بیلچک وضعیت ده بیر کیمیا عالمی ایدی. فقط زندانه و تمام تهدیت لر بولسه ده قبول اتمدی:

”منینگ دینیم دوشمن لاریمیزه ده یغشیلیق اتمانینی امر ادر. وظیفام ده انسانلارینگ فایده سینه خدمت اته، او لاری تداوی ادیب ساغلیغینه غوویشدیرمه اساسینه مربوط دیر، اولدیرمک اساسینه دال“ دیدی. (شعبان دوغان، همان، ص.132)

کات ستیونس شؤیله دیبر:

”بوگؤن غریبنگ گلیشیدیردیگی ایشلردن یؤنه ائران آز بیر قسمی انسانلیغه خطاب ادر. غالانی بولسه، بللی بیر قسمینگ اهمیت لری اؤستینه تحکمی یولینده استفاده اوچین غورشالیور. بوگؤن بليم نتيجه لرینینگ ۵٪ انسانینگ مشکلات لارینه چؤزم گتیربورسه ۹۵٪ تهدیت اتیون یولده...“ (اسلام باره سینه گپلشمە لر، ص.

(39)

6. عدالتی هر نارسه نینگ اؤستیننده تو تار

الله تعالی مطلق عدالت صاحبی دیر. اینگ کیچی بیر ظلم اتمز. اونینگ گؤزل اسمىلریندن بیری مطلق عدالت صاحبی معنی سینه گلن العدل اسمی شریفی دیر.³⁶ بو سبب بیلن بنده لریندن ده

هر باوتده مکمل بیر عدالت و حقانیت طلب اتمکده دیر. اللہ هو
تبارک و تعالیٰ شؤیله بؤرار:

”ای ایمان ادنلر! عدالتی محکام توتان، او زینگیز، انه -
آتانگیز یا قینلارینگیزینگ مقابیلینه بولسے اللہ او چین شاهیت لیق
ادن گیشیلر بولینگ...“ (نساء، 135)

رسول اللہ (ﷺ)، قهار گلنده ده گلمدیک وقتده ده عدالت دن
آیریلمانگ دیب امر تمیش و بؤیله او زینی تو تیب بیلن لره اوران
اولی مکافات لارینگ بریلچگینی بیلدیر میشدیر.³⁷

اسلام مسلمانلاره، دوشمن لره غارشی ده عدالت لى حرکت
اتملیئینی امر اتمکده دیر:

”ای ایمان ادنلر، اللہ او چین عدالتی شاهیت لیق ادن لردن
بولینگ! بیر تو بلیلیغه غارشی تو تدیغینیگیز کین سیزی عدالت
دن شاشرت ماسین! عادل عمل ادینگ، زیرا تقواغه اینگ یاراشان
بودور...“ (مائده، 8)

سوهیل بن امر، قریشی لرینگ خطیبی ایدی. سؤزینگ حدیندان
کان تعصیرلى بولدیغی بیر زمانده، دواملى اسلام مقابیلینه گبلار،
انسانلاری تیجار ایدی. بو ذات بدر غازوه سیندھ اثیر بولدى.
حضرت عمر:

37. هیثمی، 1، 90؛ ابو نعایم، حلیه، 2، 343؛ 6، 268-9.

”يا رسول الله! اجازه بـر، سـوهيل يـنگ اوـنگ دـيشـلـريـنى سـؤـكـئـينـ دـهـ دـيـلىـ دـاشـارـىـ سـالـلاـنـسـنـ! مـونـدانـ سـونـگـ هـيـچـ بـيرـ وـقـتـ وـ هـيـچـ بـيرـ دـرـهـ سـينـيـنـگـ وـ اـسـلامـيـنـگـ مـقـابـلـيـنـدـهـ گـبـلـاـمـاسـنـ؟ـ!ـ“ـ اللهـ رسـولـىـ صـلـىـ اللهـ عـلـيـهـ وـسـلـمـ دـيـدىـ:

”غـوـىـ اوـنـىـ اـىـ عمرـ!ـ منـ،ـ اوـنـيـنـگـ اـنـدـامـيـنـهـ بـئـيلـهـ بـيرـ زـيـانـ بـرـيـبـ بـيـلـمـزـيـنـ.ـ شـايـتـ مـوـنـىـ اـتـجـكـ بـولـسـامـ،ـ پـيـغمـبـرـ بـولـيـشـيمـهـ گـئـورـهـ اللهـ دـهـ منـگـهـ عـيـنـىـ سـيـنـىـ اـدـرـ...ـ“ـ بوـيرـدـىـ.ـ (ابـنـ هيـشـمـ،ـ 2ـ)ـ (293ـ)

رسـولـ اللهـ (صـلـىـ اللهـ عـلـيـهـ وـسـلـمـ)ـ هـايـيرـ مـعـاصـرـهـ سـىـ اـسـنـاسـيـنـدـهـ مـسـلـمـانـ لـارـيـنـگـ مـقـابـلـ طـرـفـيـنـگـ حـيـوانـ لـارـيـنـهـ وـ مـيـوهـ لـريـنـهـ زـيـانـ بـرـديـگـيـنـيـ اـشـيـتـيـگـيـنـدـهـ آـخـرـيـنـ درـجـهـ غـهـارـ لـانـيـبـ مـوـنـىـ شـيـتـدـتـ بـيـلـنـ منـعـ اـتـمـيـشـدـيـرـ.ـ (ابـوـ دـاوـودـ،ـ حـرـاجـ،ـ 31ـ)ـ (3050ـ)

اسـلامـدـهـ منـطـقـىـ بـنيـادـ،ـ ظـالـمـ لـارـ وـ ظـلـمـ طـرـفـدارـلـارـ بـيـلـنـ عـادـلـ لـرـ وـ عـدـالـتـ طـرـفـدارـلـارـ اوـرـتـهـ سـيـنـدـهـ دـيرـ.ـ قـرـآنـ كـرـيمـدـهـ،ـ ”ظـالـمـ لـارـدـانـ باـشـقـهـ سـيـنـهـ دـوـشـمـنـ لـيـقـ يـوـقـدـيـرـ“ـ بوـيرـيـلـاـرـ.

انـسانـ حقـ لـارـيـنـهـ اـحـترـامـ اـدـنـ بـيرـ انـسانـ،ـ اـسـلـارـ مـسـلـمـانـ بـولـسـنـ اـسـلـارـ بـولـمـاسـنـ اوـنـيـنـگـ بـيـلـنـ مـسـلـمـانـ لـارـيـنـگـ بـيرـ بـيرـلـيـكـ اـچـيـنـدـهـ يـاشـمـاسـيـ اـمـكـانـيـ بـارـدـيـرـ.ـ يـؤـنـهـ بـيرـ مـسـلـمـانـ ظـلـمـ اـتـيـورـ وـ انـسانـ حـقـلـارـيـنـهـ حـرـمـتـ اـتـمـسـهـ،ـ اوـنـگـهـ غـارـشـىـ چـقـمـاقـدـهـ وـظـيـفـهـ دـيرـ.

.38. بـقـرهـ،ـ 192ـ

.39. پـروـفـيـسـورـ دـكتـرـ رـجـبـ شـنـ تـركـ،ـ حـقـوقـ اـنـسـانـيـ وـ اـسـلامـ،ـ صـ.ـ 22ـ

مسلمان عدالتده هایسی سویه یتیشدیگینی گئرکن تاریخی بیر مثال ده شؤیله دیر: مسلمان لار حومس شهرینی حاکمیت لری آستینه آلیب دیلار. اولاری محافظه اتدیکلری اوچینده معقول بیر مالیه عائیداتینی آلیورتیلار. بو اسناده بیزانس پادشاه سی هراکلیوس کان بیر عسکر بیلن مسلمان لارینگ اؤستینه حمله اتدی. مسلمانلار غارشیسینداکی گئوجینگ اؤران بؤیؤک بولديغيني گئوریب اندیشنل دی. حومس خلقینینگ برديکلری مالیه لرینی غایدیب بردیلر و:

”بیز حاضر بیر حمله معروض غالديغيميز اوچین سیزى محافظه و مدافعه اتمه امکانیندان محروم بولديق. سیزىلر موندان سونگ آزاد بولدينگىز، ھوس اديشىنگىز يالى حرکت ادیب بيلرسينگىز“ ديدىلر. حومس خلقى:

”والله ھى سیزینگ ادارە نىگىز و عدالتىنگىز، بیزم اوچین هر نارسە دن اوّل اچىنده بولديغيميز ظلم و خشونتىن اؤران معقول دير. سیزینگ والىنگىز بیلن برابر شهرى هراکلييوسە غارشى مدافعه ادرس“ دىب آيتدىلار. يھودى لارده تورىب:

”توراتە قسم اتىورس کى بىزە غالب بولىپ بىزى پريشان اتمدىكجه هراکلييوس يىنگ والى سى، حومس شهرىنە گئيرىب بىلمز“ ديدىلر. شهرىنگ غاپىلارينى غولبلاب دوشمنە غارشى

غورادیلار. اۇزىرى بىلەن صلح ادیلن باشقە شەھىرىنگ عىسىوی و يەھودى خلقى دە منگىز بىر شىكىلەدە حركەت اتدى و:

”اگر روم لار و اولاრە تابع بولانلار مسلمانلارە غالب گلىرسە لر، بىز ينه اۆل کى ظلم و خشونت و قىتىنە دؤنرس اۇرانان كان مشكلات لار چىرس. كاشكا مسلمانلار غالب گلسە و اۆلکى عەھدىمىز بىلەن ينه اولار بىلەن برابر بولساق!“ دىدىلەر. اللە تعالى روملارى يرو يكسان اديب مسلمانلارە ظفر بخشن ادنه چىلىق، شەھىرىنى مسلمانلارە آچدىلار، اوينىجىلارىنى چقارىب شادلىق مراسم لارينىدە بولدىلار و مالىيە لارىنى بىرىدىلەر.⁴⁰

7. جەھانى بىر دين دىر

اسلام، تمام انسانلارى و جن لارى اۇزىنە دعوت اتمىكىدە دىر. هر انسان؛ ملّىيەتى، رنگىكى، جنسىتى، مملكتى نامە بولسە بولسەن مسلمان بولىپ بىلەر. انسان لىغى مىكلىفتى لر و حق لار اعتىبارى بىلەن تنظيم ادن اسلام دە ايمان ادنلر و ايمان اتمدىكلىرى دىيىب ايكى ”ملت“ قبول اديلمىشدىر.⁴¹

.40. بلاذرى، فتح البلدان، بىرۇت 1987، ص. 187.

.41. هر انسان اۇز و قىتىداكى پىغمېرىنگ املى دىر. حضرتى محمد ﷺ يىنگ پىغمېرى ادلىپ اىيرىلەمىسىنەن سونگىكى تمام انسانلار ھم اوينىنگ املى دىر. يۈئە بولارىنگ بىر قسمى اوينىنگ پىغمېرى بولدىغىنە ايمان اديب بىر قسمى دە ايمان اندىدىلىرلەر.

رحمتی تمام مخلوقاته آیان بولان الله (عَزَّوَجَلَّ) طرفیندان بشرینگ سعادت و سلامتی اوچین ایریلن بیر سیستمینگ، بیر چنگل انسانه تحصیص ادیلمسی، اوئینگ داشینداکى لرینگ بو نعمتندن محروم غویلماسی اصلا منطقی دالدیر. بو وضعیت خداینگ رحمان و رحیم صفت لارینه ده ترس دؤشر. رسول الله صلی الله وسلم شؤیله بویر میشلاردیر:

”مرحمت ادنلره رحمان بولان الله تعالی مرحمت لى بولینگ دیور. سیز یریئزنداکيلره شفقت و مرحمت گئركزینگ کى، گئکیئزینداکيلرده سیزه مرحمت اتسینلر!“ (ترمذی، بـ، 16 / 1924)

بو حدیث شریف ده معین بیر جنس دن بحث ادیلن يوق. حتى يكجه مسلمانلارده قصد ادیلن يوقدير. یریئزیندە ياشیون تاما انسانلاره، حیوانلاره و نباتاته مرحمت ادیلمسی امر ادیلیور.

قرآنکریم ده پیغمبریمیز (ﷺ) ينگ تمام انسانلاری خدایه دعوت اتمک اوچین ایریلدیگى شؤیله افاده ادیلر:

”(رسولم!) دیکى: اى انسانلار! حقیقت دن من، گئكلرینگ و یرینگ صاحبى بولان الله نینگ همه ينگىزه ایبردیگى پیغمبر...“
(عراف، 158)

”(ای محمد!) بیز سنى یؤنە عالم لاره رحمت دیب ایبردیک.“

(انبیاء، 107)

رسول اللہ صلی اللہ وسلام شوئیله بویرمشدیر:

” مندن اوّل کی پیغمبرلر، یکجه ملت لرینه ایریلردى. من بولسە، تمام انسانلیغە پیغمبر بولیب ایریلدم.“ (بخارى، تیمم، ۱)

بو سبب بیلن رسول اللہ (ﷺ) اسلامى يكجه عرب لاره تبلیغ اتمان، ياشییورقە (زندە لیگىنده) امپراطور و پادشاه لاره ایریدىگى خبر رسانالار و مكتوب لار بیلن بزانسىلرى، ایرانىلرى، حبشيستانىلرى، مصرىلارى و باشقە ملت لرى اسلامە دعوت اتىشىدير.⁴²

اسلام عينى وقتده تمام زمان و مکانلاره ده شاملدىر. بلى بير زمان و بؤلگە بیلن غالماadic. بوگۈن دىيانىنگ هر يرينىدە و هر ملتىن مسلمان باردىر. خصوصاً حج و قتىنيدە بو انسانلار، اللە نىنگ امرىنى يرىنه گتىرمك اوچىن كعبه نىنگ اطرافىنيدە جم بولىب بير بولان خدايە عبادت اديب محتشم بير اسلام بىرلىگى و دوغانلىغى نى اورتە غويماقده دىرلار.

اسلام، انسانلارينگ تمام احتجاج لارينه جواب برىب بىلەجك بير بنياده صاحب دىر. انسانلارينگ روحى، فزيكى، شخصى و

42. بو مكتوبىنگ نامه لرى اليمىزدە بولىشى يالى بير قسمىينىنگ اصل حالى ھم استانبول توپقاپى سرائى موزىمىنە گورىمانە آچقىدىر. نامه لرىنگ عكسلرى و تحلىل لرى اوچىن پروفېسور دكتىر م. حميدالله نىنگ *Six originaux des lettres diplomatiques du prophete de Islam* پاريس، 1985 / حضرت پیغمبرىنگ آلتى اصل دىپلوماتىك مكتوبى، ترجمە. محمد يازغان، استانبول 1998؛ اسلام پیغمبرلری، الوسايق السياسيه اسلامى اثر لرىنه باقىلايىلر.

اجتماعی حقلارینی اورته گتیرن؛ حیات، اولم، خداوند، پیغمبر، ملائیکه لر، شیطان، دنيا، آخرت، مكافات، جزاء، جنت و جهنّم يالى هیچ بير دینینگ اعتیماد بريون بير آچیقلاما ماده تاپلمادیغی مفهوم لاری آچیقلیغه غوشیدیران بير حیات و انانچ سیستمی دیر.

بو موضعی خاص غووی بيلديرمک اوچین شونی ياده (عقله) گتیرمک يتتجکدیر: قرآن، ظلمه معروض غالان ظایيف انسانلاردان متشکل ادن اولين اسلام جمیعتی نینگ احتیاج لارینه جواب بريپ بيليشی يالى آتلانتیك اوقيانوسیندان پاسیفیک اوقيانوسینه چليک حاکمیت اتدیگی وير یؤزینینگ بير و معظم بير دولتی سویه سینه گلدیگی زمانده ده اسلام جامعه سینینگ تمام اخلاقی و حقوقی احتیاج لارینی غارشیلامشدير. بو جامعه انانچ و اعتقاد لاری، عبادت لری، اجتماعی زندگی، اجتماعی قانون لاری و باشقه احتیاج لاری بيلن تمام معلومات لاری هر وقت اوچین بو كتاب ده تاپیپ بيلمیشدیر.⁴³

8. انسانلاری بير بيرينه مساوی تو تار

اسلام، هیچ بير طایفه، دین، جنس جامعه و قبیله فارقی اتمان تمام انسانلاری الهی واحی ينگ محاطبی و عینی انسانلیق مشغله سینینگ پارچه لاری قبول ادر. انسانلاره عینی انه و آته

.43. م. حمید الله، تاریخ قرآن کریم، ص. 23.

دن گلديكلرينى بىلدىرىپ آرە لارينداكى بعضى اوئيتگشىكلرينىڭ دوشمن ليق سبىي دال بلمقابله يخشى دوستلىق لاره بير وسile گۈرمىسى بىلن گۈريلمسىنى پىشنهاد ادر. انسانلارينگ اوئيتگشىك قىيلە لاردان گلملىرى و فارقلى جامعە لار تشكىل اتملىرى، اوزرلىينه بىرilen نعمت لر خصوصىيىنە بير امتحان، انسانلىيغىنگ اورتاق هوسلرى و هدف لرى اوچىن بىر خير ايشده اتفاق و بىرلىك وسile سى دىيب گۈريلر.⁴⁴

اسلامە گۈره انسانلار آرسىنداكى اوستىنلىك، قىيلە، رنگ و ملت يالى مجبورى و الده بولمادق بير تالاي مسلە سى بىلن دال، انسانىنگ ارادە و غيرتى بىلن الده اتدىگى خداوند كريمە ياقىنلىق و تقاوا درجه سى بىلن اۆلچىلر. عينى شىكلە بايلىق، گۈزىل ليق، قوتلى بولماق، بللى بير مقام و موقۇ يە چىقماق يالى نارسە لرده درجه ليك وسile سى دال دىر. بولار اللە نىنگ لطف اتدىگى نعمت لر بولىپ شىركىننگ اينگ غۇوپ بىر شىكىلدە يرىنە گىزيرىلمسى گر كمكده دىر. هر نعمتىنگ شىكرى ھم اوز جىئىسىندىن بولار. بولار دنیادە انسانلاره بىرilen نعمت لر، امتحان و قىتىنە اوقوچى لاره سورالان سوراڭلاره منگار. بىر اوقوچى هېچ وقت اوزىزىنە راسلاننان سوال لار بىلن اوزىزى تعرىف اتمانى نى دوشىنمز، يۇنە بىردىگى جواب لار نتىيجە سىينىدە آلدىغى درجه لر بىلن بؤىسانار.

. 44. مائده، 48؛ بقره، 148.

مومن لرینگ، امتحان اوچین لطف ادیلن امکان و نعمت لری الله هینگ راضى لیغى استقاماتىنده استفاده ادیب غازاندىقلارى اجر لر هم آخرتىدە گۆريلجىگىنдин، بو دنيادە پىلا لا اوزىنى تعریف اتمىننگ و اوزىنى باشقە لاردان يوقارىدە گۆرمانى نينگ ھىچ بير معنى سى يوقدىر. ترسنه بو حركەت، بؤىيىك بير آلدانىش بولار.

اسلام عالم لاريندان ابو حازم شوئىلە دىمىشدىر:

”خدايە ياقلاشدىرمادىق ھر نعمت باش بلاسى دىر.“

حضرت پىغمبر (ﷺ) عالم لرە (دنيالار) رحمت دىبب اىرىلىدىكى حالىدە، بير دفعە سىنەدە اوزىننگ اوستن وصف لارينى ييان اتمك مجبوريتىنده غالان وقتىدە، بولارى، ”لَا فَخْرٌ: اوزىنى تعریف اتمك يوق“ افادە سىنە دفعە لارجه تكرار ادیب خبر بىرىشىدە.⁴⁵

الله (ﷻ) مرتبە سىنەدە، اوئىنگ امر لرينه اوران كۈپ پاكلىكى گۆركزىب مومن، بؤىلە بولمادىق لاردان خاصل بىند دىر.⁴⁶ قibile، يكجه فانى بولان جسده مربوط بير كيفيت دىر. روح بولسە ابدى دىر و اوئىنگ بير قibile سىدە يوقدىر. زира تمام روح لار الله دان گىلندىر.⁴⁷ قرآن كريم دە شوئىلە بوييرىلار:

.45. ترمذى، مناقب، 1/3616؛ دارمى، مقدمە، .8.

.46. حجرات، 13.

.47. حجر، 91؛ سعد، 72؛ انبیاء، 29؛ تحریم، 12.

”ای انسانلار! دوغریسی بیز سیزی بیر ارکک بیلن بیر عیال
دان یراتدیق. بیر بیرینگیز بیلن تانیشمانگیز اوچین سیزی قوم لاره
و قبیله لره آیردیق. محقق کی الله نینگ حضورینده اینگ قیمت
لینگیز، اینگ کان تقوا لى بولاننگیز دیر. بى شک الله بیلمکده
دیر.“ (هجرات، 13)

الله رسولی (ﷺ) ده شؤیله بویرار:

”عملی نینگ اوزینی ایزده غویدیغى گیشى، اصلى و نسبى
اونگه گچيرمز.“ (مسلم ذكر، 38؛ ابن ماجه، مقدمه، 17)

پیغمبریمیز (ﷺ) مکه نى فتح اتديگى گئون شؤیله خطاب
اتمشدیر:

”ای انسانلار! الله تعالی سیزه جاهيلیه کييرينى و آته لار بیلن
اۋؤن مانينى منع اتمشدير. انسانلار ايکى قسم دير: بيرنجىسى،
يغشىليق و تقوا لى بولان الله نینگ اهمىت بردىگى گىشىلر؛
ايکىنچىسىدە گناهكار، ياراما ز و الله حضورینده اهمىتى بولمادىق
كىمسە لردىر. تمام انسانلار حضرتى آدم ينگ اولاد لارى دير. الله
تعالى بولسە آدمى تپراق دان يارا تمشدير.“ (ترمذى، تفسیر، 49/3270)
ابو داود، ادب، (5116/111-110)

خطبە وداع (آخرین خطبە پیغمبر صلی الله علیه وسلم) ده
شؤیله بویرمشدیر:

”ای انسانلار! دقت ادینگ: خداینگیز بیردیر، آته ينگیز (آدم) بیر دیر. دقت ادینگ! عربینگ عرب بولمادیغینه، عرب بولمادیغینگ عربه، غزل دریلینینگ غره دریلا، هیچ بیر اوستنلیگی یوقدیر. بولار بیر بیرلرینه غرشی یکجه تقوا بیلن اوستان بولیب بیلرلر.“ (احمد، 4، 411)

9. دین و وجdan آزادلیغینی اهمیت بزر

خداوند کریم دؤشینجلی ادیب یاراتدیغی انسانه دوغری و یالنگیشی گورکزمش، یؤنه هیچ بیر زمان ایراده آزادلیغینه مداخله ادنالدیر. هر کیم هر ایراده سی بیلن انتخاب اتجک، انتخابینینگ نیجه سینده اوزى معصوملیتینه بوینینه آلJacquier. آیت کالیمه لرده شؤیله بویریلر:

”ای رسولم! اگر خداینگ خالاصه ایدی، یر بؤزینداکی لرینگ همّه سی ایمان ادرلرتی. اویله بولسنه سن، انانمالاری اوچین انسانلاری زورلا جاق می؟“ (یونس، 99)

”اسلان ایمان اتسن، اسلام کفری انتخاب اتسن“ (کھف، 29)
 ”اگر انکار (نا قبول) اتجک بولسانگیز بیلينگ کی الله سیزدن مصطغنى دیر، هیچ کیمه و هیچ بیر نارسه احتیاجی یوقدیر. یؤنه بنده لرینینگ کافر بولمالارینه راضی بولماز. اگر شکر ادرسنگیز، موندان خوشنوت بولار.“ (زمره، 7)

وقت جهالت ده، اولادی یاشامادیق عیال لار، ”اگر اولادم یاشاسه اونی یهودی اتجک“ ارائه ده بولارلارتی. بو سبب دن، مدینه لیلر مسلمان بولديقلاریندە، بير قسمينينگ چاغه لارى يهوديلرىننگ آرسىنده تى لار. نادراوغلارى يهوديلرى، مسلمانلار بىلن اتدىكلىرى عهد و قرارى دان دانىب خيانات اتدىكىن سوننگ مدینه دن سؤريلملرىنه قرار برىلدى. سوننگره دان يهودى بولان چاغه لارى مشغله لارى:

”چاغه لاريميزينگ يهوديلر بىلن گيتىسىنە اجازە بىرمىس، (اولادى زور بىلن غايىتارىب مسلمان ادرس)“ دىدىيلر. بو واقعە اوستىنىه الله تعالى ”دیندە زورلامە يوقدىر“ آيتىنى اندىرىدى. 48

اسلام، اصول لارىنى انسانلاره جىر يولى بىلن قبول اتدىرمز. بو سبب دن زورلامە نىنگ هر تئرىنندە اوذاق دورار. شونچە كى، فكر زورلامە دان ھم اوذاق دورار. مثلا معجزه اسلامىنگ يايلىماسىنده بنىاد وسىلە بولاندىدىر، حضرت پىغمىرىن دن فوق العاده حادىھ لارە مربوط معجزه طلب اتمك معقول گۈريلنىدىدىر. اسلام، بشرينىڭ تكامل اتدىيگى بىر جريانە راستلايدىغىندان، قرآن معجزه سى بىلن آنگلامە و عقل اوچىن آيدىلىمشىدىر. انسانى عقللى قانونلار و اناندىرىيچى دليلر گۈركىزىك صورتى بىلن اۋازىنە باغلامشىدىر. بو

. بقره، 256. ابوادود، جاھد، 116/2682؛ وحیدى، ص. 85-87.

سبب دن ماددی غینچلیغى هىچ بير وقت بير وسیله اديب استفاده
ادنالدىر. 49

ذاتاً دينى خصوصىلارده گئىچ گئركزىمك انسانلارى عمومىت
بىلەن ”فرقه“ آيرار كى بوده آچىق كفردن خاص خطرناك دير. بى
صميمىت اديلن عبادت ده، نادرست ليق يعنى اۋازىنى گئركزىمك
اوچىن اديلىدىيگىنندن با شىدّت رد ادىلمىشدىر.

ابو رافع (رضي الله عنه) شؤيله آنگلاتار: قريشى لر منى رسول الله
(صلوات الله عليه وسلم) غە نمايندە اديب ايبرىيدىلر. پىغمبرىميزي گئوردىيگىم وقت
گئونگلىمە اسلامە گىرمك (مسلمان بولماق) دؤشدى:
”اي الله نينگ رسولى، واللهى من قريشى لرينگ يانينه اصلا
گىتمىزىن! دىدىم. رسول الله (صلوات الله عليه وسلم):“

”من عهديمدن غايتمازين ومنكه گلن نمايندە لرى انگللاسيم
يوق. سن حاضر قريشى لرينگ يانينه گيت! اگر شوقىتە قلىينىڭ
گلن (مسلمان بولماق آرزووينگى اورده ده) احساس اتمانه دوام
ادرسنگ بئرا غايىدېب گل!“ بويردى.

بو واقعە دان سونگ مكە گىتىديم، نمايندە ليق وظيفە مى
غوتارىب پىغمبرىميزي گىلىم و مسلمان بولدىم. (ابوداود، جهاد،
(2758 / 151

49. پروفېسور دكتىر سيد قطب، اسلامىنگ دنيا گۇرپىشى، ص. 32-33.

مکه نینگ اؤنگدە گلن مشرک لریندن صافوان، فتح گئنى
غاصبىتى. رسول الله (ﷺ)، او نينگ ايزيندان آته دوغۇن آغە سىينىڭ
او غلى وھب بن اؤميرى اپىرىدى. رسول الله (ﷺ) اونى اسلامە
دعوت اتىور و يانىنه گلمسىنى اسلېيوردى. اسلسىه اسلامى حاضر
قبول اتجىكىنى، اسلە مزايسە دؤشىنەك اوچىن اۋزىنە اىكى آى
وقت برجىكىنى بىلدىريوردى. بو واقعە نينگ اۋستىنە صافوان،
پىغمېرىمىزىنگ يانىنه زاضى ليغى بىلەن بارا بىلدەنلىرىنگ
آره سىينىدە بلند سس بىلەن نداع اديب:

”اي محمد! وھب بن اؤمير! او سىينىڭ راضىليغىنگ بىلەن
برابر منگە گلدە و سىينىڭ منى دعوت اتدىيگىنگى، اسلام سىنەمە
قبول اتجىكىمى، اسلام سىنەمە اىكى آى وقت برجىكىنى آيتدى“
دیدى. رسول الله (ﷺ):

”دؤش دئيانگدان ابو وھب!“ بوييردى. فقط او:

”يوق، واللە مۇضۇعى مىننگ اوچىن آچىقلىغە
غۇوشدىرىمازسانگ دؤشىشك دال!“ دیدى. بو مۇضۇع اۋستىنە
رسول الله (ﷺ):

”سىنگە خاصل كان، تئىرت آى وقت بىريون“ بوييردى. صافوان
كافر بولدىغى حالىدە رسول الله (ﷺ) بىلەن برابر سفرە گىتىدى،
حونىن غزوە سىينىدە و طايف معاصرە سىينىدە بارتى. بىر آى سونىڭ
مسلمان بولدى. (موطا؛ رجوع به، 44-45)

الله رسولی (ﷺ) بیلن گئریشمانه گلن نجران عیسوی لری، اۆزلرینه مخصوص عبادتینگ وقتی گلديگىنده مسجد ده آياغه توردىلار عبادتلرى اوچىن، مسلمانلارдан بعضى لری اولاره مانع بولماق اسلامى. يؤنه الله رسولی (ﷺ):

”اولارى اۆز حاللارينه غوينىڭ!“ بويىرىدى. نجران عیسوی لری ده شرقە دئونىب عبادتلرىنى اتدىلر.⁵⁰

حضرت عمر زمانىنده ابو عبيده بن جراح، عیسوی حومسى خلقى بیلن بير عهدى و قرار اتدى و جان لارى، ماللارى، كليسا لرى (عبادت خانه) و دىكىر من لريينىڭ غورىنماسى غارشىشىنده شهرى تسليم آلدى. يو حاننا كليسا سىنى، تؤرتىدە بيرىنى مسجد بولماسى شارطى بیلن بو عهدى و قرارىنگ خارجىنده توتدى. معاویه خلیفه بولدىغىنده بو كليسانى دمشق داكى مسجدە داخل اتمك اسلامى. يؤنه اعتىراض لارىنگ بولماسنه بو دؤشىنجه دن دئوندى. عبدالملیک بن مروان عىنى مقصد بیلن غىرى مسلمىن لره كان پل برسە لرده ينه اولارى راضى اديب بىلمىدى. وليد بن عبدالملیک اولاره بو كليسا غارشىلەغىنده كان پللار و اۋەتگاشىك انتخابلار برسە لرده اولارى راضى اديب بىلمىلىر سونگىنده كليسانى يقىب مسجدە ايلحق اتدى. بو موضوع اوندان سونگ

.50 ابن حسام، 2، 207-202؛ ابن سعد، 1، 357؛ بيھقى، دلائل، 4، 382-387؛ حلبي، انسان العيون، 3، 235.

خليفه بولان عمر بن عبدالعزيزه شكایت اديلديکدن سونگ، او واقعه نى تحقيق اتدى و غيرى مسليم لرينگ حقلى بولديغيني گۈرېپ اويرىنگ صاحب لرينه اعاده غە قرار بردى. يئنه بو صفرده مسلمانلار مسجد لرينىنگ كليسا تبديل اديلمىسىنە راضى بولمادىلار. عمر بن عبدالعزيز غيرى مسليم لر بىلن گۈرېشدى، مسلمانلار طرفدان فتح ادilen گوتا داكى تمام كليسالرى بخشلاپ او لارى راضى اتدى و موضعى شرين ديل بىلن چۈزدى.⁵¹

انگليز تارىخ چى فلايپ مارشال براون شؤيلە يازمىشىر:

”ترک لر بؤيۈك (اولى) ظفرلىر غازانسە لارهم اله گچردىكلىرى تمام اۆلکە لرينىگ خلقلارىنە اۆز رسمى و رواج لارينە گۈرە اۆز لرينى ادارە اتمە حقىنى بىردىلر.

ناپوليون بونيپارت، 1798-1799 يىل لارينىدە دولتى عثمانىيە حملە اتدىگىنيدە، فلسطين و سورىيە دە ياشىيون ارمنى لرى اصيان اتدىرمك اسلامدى. فرانسە نىنگ استانبول داكى سفيرى سىبيسيتىيانى او نە شو جوابى بىردى:

”ارمنى لر بئورداكى زنداقى لرينىدەن او نچە بىر ممنون لاركى، اصيان چقارماق بى امكان دىر.“⁵²

.51 دكتىر بهاء الدين واراول و باشقە لارى، اجتماع جاهلى دان بوجۇئنلە حضرت

. محمد، ص. 286؛ پروفېسور دكتىر م. حمدا الله، اسلامە گىرشن، ص. 237.

.52 باقىنگ. <http://www.atmg.org/ArmenianProblem.html>

10. آنگصاد لیغى اصل گئورر

بى نهايىت مرحىت لى اللہ تعالى بندە لرى اوچىن دائىما آنگصادلىق مراد اتمش و اسلامى ھريولدان آنگصادلاشدىرىمىشدىر. ”دېنى تجربە“ اوچىن دىيادان ال اتك چىكمك دواملى مشكلات لاره معروض غالماق، تمام لىذت لردن اوزاق غالماق يالى دىيب بير گپ يوق. اسلامە گىرمك دە، اونى تجربە اتمكده، اينگ ضعيف انسانلارده آنگصاد بير شىلدە اديب بىلەجكلىرى يالى آنگصاد دىر.

آيت كليمە لرده شؤيلە بويريلر:

”الله سىزە آنگصادلىق آرزو ادر، غىنچىلىق آرزو اتمز.“ (بقرە،

(185)

”او سىزى انتخاب اتدى و دىيندە سىزىنگ اوچىن بير غىنچىلىق دە گتىرمدى.“ (حج، 78)

”الله، سىزىن آغىر اۋائە لارى ينگلىتىمك اسىليور. چۈنكى انسان ضعيف يارادىلەمشدىر.“ (نساء، 28)

رسول الله (ﷺ) اسلامىنگ آنگصادلىق يوللارىندان بىرىنى شؤيلە خبر بىرىدى:

”الله تعالى حضرتلىرى ملاتىكە لرىنە شؤيلە امر ادر:“ ”بىندم يارامز بير عمل اتجى بولسە، او عملى اتمىن يازمانگ!“

ادندن سونگ، او نی مقابله نه بیر گناه دیبب یازینگ! اگر منینگ راضیلیغیمی دؤشینیب یارامز لیدان دؤنسه مونی او نینگ پیداسنه صواب یازینگ! بندم یغشی بیر ایش اتمک اوچین آرزو اتسه،

اتسه ده بیر صواب یازینگ! اگر او نی اتسه، اینگ آز اون بار بولماق صورتی بیلن یدی یؤز باره چلیک صواب یازینگ!“ (بخاری،

توحید، 35؛ مسلم، ایمان، 203-205)

اصحابی اکرام، رسول الله ﷺ ینگ یؤمشاق، اؤزی بیلن آنگصاد آنگلاشیلان و دائما آنگصادلیق گئركزن بیر انسان بولدیغینی خبر برق.⁵³

اسلامینگ آنگصادلیق دینی بولدیغینه بعضی مثال لار
برسک:

✓ انسان، گئجي و امکانلارى نسبتینده معصول دير، اوندان
اديب بىلمىق نارسه لر طلب اديلمز، او اليinde بولماديق و گئجيninگ
يتىدىيگى نارسه لر سببىيندن حساب برمز. (بقره، 285)

✓ اسلام ده تدرىجى ليك اساس دير. شراب، سؤت، زنا،
يالى يايغىن گناه لار بىردىن دال اۋچ تئرت مرحلە دن يواش يواش
منع اديلىندير.

- ✓ نماز اوقاماڭ اوچىن سو بىلەن طهارت آلمق مجبورلىغى باردىر. يئۇنە سو تاپىلمادىغى وقتده و يا سۇوی استفادە ادىلدىگىنده مريض بولمە يالى وضعىت لرده، توپراق بىلەن تىمم ادىلر.
- ✓ يولجىلارە؛ ياداولىق، زمان دارلىغى يالى حىكىتلە بنا تؤرت رکعتلى فرض نمازلارى ايکى رکعت ادیب اوقامە رخصتى بىرىلمىشدىر.
- ✓ نمازىدە دىك دورماق (قىام) فرض دىر. يئۇنە دىك دورماق اوچىن گۆچى بولمادىق لار، وضعىت لرىنە گۆرە اوترىب، ياتىب (اوترىب بىلمسە) ويا اشارات بىلەن نماز اوقب بىلرلر.
- ✓ مومن لر نمازىدە ويا گۈئىلىك زندگى لرىنە قرآنداڭ آنگصاد لارينە گلن قىسى اوقيىلار. بو موضع دە انسانلارى زورلاماق يالى بىر مجبوريت لىك يوقدىر.
- ✓ عبادت اتمك اوچىن خصوصى يىرلەرە احتىاج يوقدىر. پاك بولان هر بىر يerde عبادت ادىليپ بىلە. رسول اللە ﷺ شئيلە بويرمىشلاردىر:
- ”تمام ير يۈزى منگە مسجد و پاك ادىلدى. بناعلىيە امّت يىمدن هر بىر مومن، نماز وقىي بولاندە، درحال دوردىغى يerde نمازىنى اوقادىن!“ (بخارى، تىمم، 1)

✓ روزه توتماق، اؤزلرینه زیان برجک درجه ده مریض بولانلاره و يولجیلاره غین بولیپ بیلر. بو سبب دن او لار روزه (رمضان) ده روزه توتیپ ویا توتمائیشی اؤزلرینه غالمش. توتمادیقلاری تقدیردە یغشی بولدیغیندە ویا سیاحت دن دئوندیغیندە روزه لارینینگ قضا سینى توtarلار.

✓ حج بولیندە مریض لیک، حرب ویا منگزشى واقعه لارده بیر سبب بیلن امنیت سیزلىک باربولسە، حجه گیتمىسى فرض بولان مسلمانلار، خطر وقینىنگ گچومسینه چلىك گيچىك دیرىپ بیلرلر.

✓ خداوند کریم؛ يتیم لره کمک برمکدە، قسمى کفاره ده، نکاح ده، مهرده، طلاق ده، فامیلینىڭ رزقىنى تاپىشلىقده، عبادت ده، قصاصىدە، وصيعدت ده، عهد و پىمانلارده، قرض آلىپ برىلندە غىسقە زمانلى آلىپ برمکلىكىدە و هر تۈرلى معاملە ده آنگصادلىق گۆركىمىش و مومن لىردىن بئویلە بولمە لارىنى اسلامشىدىر...⁵⁴

بولارىالى مثال لارى کانلىتمك ممکن دىر. اللہ تعالیٰ نينگ بول اولى لطفى غارشىسىنده بىز ھم رسول اللہ (ﷺ) بیلن عىنى احساسى پايلاشىپ شۋئيلە دىورس:

”دیندە گنگشلىك ادن اللہ غە حمد بولسىن“ (احمد، 6، 167)

.54. بقره، 178، 180، 241-220، نساء، 6، 19، 25؛ طلاق، 2، 6، 7.

11. خوش گئوریشلیک و امید برندیر

اسلام، انسانلارینگ خوش گئوریشلی بولماسنی آرزو ادر.
الله تعالیٰ؛

”رحمتیم هر ذادی معاصره اتمشدير“ بویرار.⁵⁵ الله رسولی
﴿شَوَّيْلَهُ بُوِيرْمَشَدِيرُ﴾:

”الله تعالیٰ بارلیقلاری یاراتدیغیندہ، آرشنگ اوستینداکی
كتایینه؛ «رحمتیم حقیقت دان غضبیمه غالب دیر!» دیب
یازمشدیر.“ (بخاری، توحید، 15)

بو انانچ، مسلمانلارینگ امیدیوار بولماسی اوچین یترلى
دیر. باشقه طرف دان؛ عفو، مرحومت، صبر، توکؤل، تسلیمیت،
راضیلیغینگ دئونیشممسی، حسنى مشکوك يالى گؤزل ذات لار
مسلمانی زندگى ده راحتلاتاماقدە دیر. باشه گلن فاجعه لرینگ و
مریض لیک لرینگ گناه لاره کفارت بولماسی و معنوی درجه ئى
اولالتماسی ده زندگینگ يئوکینى آزالتمە خصوصینده مهم بیر یرە
ائىه دیر. الپىندن گلن نارسه لری اتىدیكىن سونگره تقديره تسلیم
بولان و الله دان گلن هر ذاده راضیلیق گئورکزىن بىر مسلمانینگ
غمگین بولماسی ممکن دالدىر. او، دائمما حضور و سؤکون اچىنده
مسعود بير زندگى سينه دوام ادر.

ایمان سیز لار و گناهکار لار او چین بولسه تؤبه غاپیسی سونگ لحظه چلیک آچیدیر. گیشی اولیم اماره لرینی و یا قیامت آلامتلرینی گئرجک و قته چلیک هر لحظه ایمان و تؤبه ادیب بیلر. یؤنه اولیم و قیامت، انسانی دفعتاً تو تماسیندان وقتی زایه اتمدن بیر لحظه اول الله غه دوغر لانماق ایجاب ادر. الله تعالی شؤیله بویرار:

”دیکی: ای نفلسرینه ظلم اتمکده بی حد گیدن بنده لریم!
الله نینگ رحمتیندن امیدینگیزی کسمانگلر! چونکی الله تمام
گناهlarی عفو ادر. محقق کی او، غفور و رحیم دیر. اونینگ
اوچین امیدینگیزی کسمانگ ده بشینگیزه عضاب گلمند اول
بیر لحظه اول خداینگیزه دئنینگ و اونگه تسليم بولینگ! یوقسه
سونگ کمک گئرمز سینگیز.“ (زمره، 53-54)

رسول الله ﷺ انسانلارینگ بعضی ذات لاره بد نشانلیق
گئرمیینی منع اتمش، تمام هر ذاده یغشی و مثبت بیر نظر بیلن
با قمانینی و خیره آیدیلماسینی اساس اتمشدير.⁵⁶

اسلام، سویزان دان اوزاق دورمانینی، انسانلاره دائما
حسینزان بیلن با قمانه توصیه ادر. قرآن کریمده شؤیله بویریلار:

. بخاری، طب، 19؛ مسلم، سلام، 102؛ ابو داود، طب، 24/3919.

”ای ایمان ادلر! ذنن کانیندن اؤزاق دورینگ! چؤنکى
ذنن نینگ بير قسمى گناه دير. بير بيرینگزینگ خطاع ينگىزى
غورجالامانگ!..“ (حجورات، 12)

آلنان تدبىرلردن سونگ، الله دان بير مصىيت گلسە اونىدە
صېرىپىن بولۇن انگىب مكافاتىنى اوندان آرزو ادرلر.

مسلمانلار، الله نینگ غزىيىدان قورقماق بىلن برابر رحمتىندىندا
ھىچ بير زمان اميدلىرىنى كىسىلر. قورقى بىلن اميد حس لرى
آراسىيندە كى بو موازنه؛ ”بین الخوفی والرجاء“ شىكلنده افادە
ادىلر. ائليم يقلاشدىغىيندە بولسە، مسلمانلارينگ الله غە باقە
اشىتىدىكلىرى حسنو ضان خاص كان آرتار. الله رسولى (ﷺ) شؤيلە
بويرمىشدىر:

”ھر بيرىنگىز ائلچىك وقتىدە خدaiيە حسنو ضان ادينگ!“ (مسلم،
جنت، 81، 82؛ ابو داود، جنائز، 13)

مادى يولدان باقىلىدىغىيندە دە مسلمانلار ياراما ز باقمازلار. زىرا
الله تعالى تمام انسانلارينگ رزقىنى تعىن اتمشدىر. آيت كليمه لر دە
شۇئىلە بويرىيلر:

”غرييليق قورقىيىندان چاغە لارينگىزى ائلدىرمانگ! سزىنگ
هم او لا رينگ هم رزقىنى بىز برييورس.“ (انعام، 151)

”نیجه جانلى بارکى رزقلارینى اۋزلىرى تاپىپ بىلمىز. اما او لارىدە سىزىدە رزقلاندىران اللە دىر. او هر نارسەنى حقى بىلەشىدەر و بىلەر.“ (عنكبوت، 60)

انسان، اۆزىزىنه رزق دىبب نامە تقدىر ادىلىمش بولسىه اوننگە مطلاقە يىتىشجىكدىر. خاصتاً هم بول خصوصىدە ياراماز باقشلى بولمالى دال، يكجه رزقى تاپماق اوچىن گىرك بولان سبب لره ياسىشمالي دىر. الدن گلن هر نارسەنى اديب صادق بير شكىلده غىرت اتىيىكىن سوننگىرە اللە تعالى نىنگ بىرىدىگى رزقە آز ويا كان دىمدىن قناعت اتملى، اونى اللە نىنگ راضى بولجغۇ شكىلده استفادە اتملى دىر.

12. اجتماعى بىرلىشىگە و دينامىزمە اهمىت بىر

انسان، يارادىلىشى ايجابى اجتماعى بىر بارلىق دىر. يالنگىز باشىئە ياشاب بىلمىز. انسىيت اتجىگى باشقە انسانلارە محتاج دىر. مونىنگ يانىندا، بىر دە ضعيف يارادىلان بولىپ تمام احتياج لارىنى اۆزى حل اديب بىلەجك وضعىت دە دال دىر. آنگلاشىلىدىغىنە گۇرە انسانلار جمیعت حالىندا ياشە مالى، بىر بىرلىرى بىلەن كەمك لشىلى و اللە غە بولان بىنە لىك لرىنى برابر اتملى دىرلر. رسول اللە ﷺ

شۇئىلە بويرار:

”الله نینگ کمگى جماعت بىلن بىرلىكده دير. جماعته آيرىلان، جهنم يولىنه آيرىلەش بولار.“ (ترمىذى، فتن، 2167/7)

”جماعت رحمت دير، تفریقه بولسە عزاب دير.“ (احمد) (4.278)

اسلامینگ امر اتدىگى جماعت بىلن نماز، جمعه نمازى، عيد نماز لارى، حج، ذکات، انفاق، قربان يالى عبادت لر؛ جنازه تشریفات لارى، طویلار، مریضى گىدېپ گۆرمىلر، ياقىنلار (اقارب) بىلن رابطه نى گۆجلەتۈتمە، محتاج لار بىلن مشغۇل بولمه يالى بىشى مناسبىتلر، انسانلارى ھمىشە اجتماعى لىغە تشویق اتمىكده دير. طبا، انسانلار بىلن برابر حرکت اتمانىنگ گىردىرىدىگى بعضى مشكل لر باردىر. او لارە تحامل اتمك فداكارلىك گردىرىر. اسلام، خلق اچىنده ياشائىپ انسانلارينگ يئىكىنى آلان مسلمانلاره اولى مكافات لار و عد اتمىكده دير.

اولى بىر ادب و نظاكت لى بولان پىغمبرىمیز (ﷺ)، دوقىچ و آنگلاشىش سىز انسانلارينگ مشكلات لارينه معروض دؤشىن و قىتىدە، هىچ بىرىنинىڭ گۆنگىلىنى غالدىرماز، ھەمە سىنە گۆزلىك بىلن معاملە اتىورتى. امە كىسى عباس (رض)، الله رسولىنىڭ بو وضعىتىنە رحمى گلىپ:

”يا رسول الله! گۆريورىن انسانلار سىزە عزاب بىريلور، اتدىكلىرى توزانگلار بىلن سىزى نا راحت اتىورلار. خصوصى بىر

سايە ليق اتسنگيزده انسانلاره ائردن گپ له سنگيز؟!“ دىدى. دنيا لاره رحمت دئيب ايريلن پىغمېرىمېز (ﷺ) بولسە:

”بولماز! الله (ﷻ) منى اچلىينىن آليب حضوره اردىرينجە آره لارىنده بولمانە دوام اتجك. غوينىڭ اوڭىجە لرىمە باسىنلار، كالامى تارتىشىنلار، اتدىكلەرى تۈزانگلار بىلن منى ناراحت اتسىل!“ بويىرىدى. (رجوع دارمى، مقدمە، ابن ابوشعيب؛ 90؛ ابن سعد، 193، 2، 19)

”انسانلارىنگ آره سنه غارىشىپ او لارىنگ اعضا لارىنه دايىنان مسلمان، او لاره غارىشمان، اعضا لارىنە غتلانمادىق دان خاچى خىرلى دىر.“ (ترمذى، قيامت، 55/ 2507)

”گىشى دوغىنيدان مستغنى دال دىر. مثال ايکى ال يالى كى بو لارىنگ بىرى باشقە سىندان اصلا مستغنى بولىپ بىلمز.“ (دilmى، فردوس، 3، 409/ 5251)

”مۇمن لر بىر بىر لرى بىلن گۈرىشىدىكلىرىنده، بىر بىرىنى يووان ايکى ال يالى دىر.“⁵⁷

اسلام، رزق تاپماق اوچىن ايشلەمانىنى، او يىلانىب اوغلان او شاقلى بولمانىنى، انفاق اتمانىنى، بىرن ال بولمانىنى، وقتى يغشى استفادە اتمانىنى، آخرتى غازانمە يرى بولان دنيادان اعظمى

. 57 سىوطى، جامع الاحداث، ش: 21028؛ دilmى، فردوس، 4/ 132، 6411، سلمى، آداب الصّحّة، مصر، 1، 1410، 95/ 128.

درجه ده استفاده اتمانینی، دوغریلاری تمام انسانلاره تبلیغ ادیب او لاری يالنگشلاردان او زاقلاشدیرمانینی، مالی، جانی، عفت، ناموسی، نسلی و وطنی مدافعه اتمانینی... امردیب انسانلاری اجتماعی فعالیته و دینامیک بیر زندگی ياشامانه يول آچار. زره يالی خیر ایشانینگ ده، زره يالی يالنگیش ادنینگده محقق غرشیلیق گورجگینی⁵⁸ ذهن لره نقش ادیب اوران دقت لی، زنده و آکتیف بیر زندگی ياشامانینی امکان لاشدیرر.

اسلام، انسانلاری اجتماعی لى بولماگه تشویق ادیب، هیچ بیر وقت او لاری فردی عبادت و تفکر لریندن او زاقلاشدیرماز. تمام اجتماعی فعالیت لرینی الله هو تعالی نینگ راضی بولماسى اوچین و عبادت نیتی بیلن اتملرینی توسيیه ادر. "خلوت در انجمن" پرنسبیینی غویب "خلق اچینده پیلا ده الله هو تعالی غه ياقین شعورنى (عقیده سینی) دوام اتدیرملرینی" اسلام.

تفکری موت (آره آره اؤلیمی دؤشىنمك)، انانجى تقدىر، توکل و تسليمىت يالى خصوصىلار، بعضى لارينه گۆرە يالنىش آنگلادىلدىغى يالى، حكمان انسانلارى عدالتە و بى اميد لىغە معروض اتمز. ترسىنه مومن لرى اوران دقت لى، عظيم لى و گونگل حضورى بیلن ایشامانه آليشدىرار. اؤلیمی دؤشىنان انسان، زمان آزالدىغىنى دؤشىنib خاص كان و خاص معقول ايش اتمانه

. 58. زلزال، 7-8؛ انعام، 104، زمر، 41؛ فصلت، 46؛ جائىه، 15.

غیرت ادر، و قینی بی معنی نارسه لر بیلن ضایع اتمز. نفیس و شیطانینگ آلیب گیتجگی گناه لاره گیرمز. تقدیره انانان، توکل و تسلیمیتی دوغری آنگلان مومن، الیندن گلن نارسه لری اتمان الله هو تعالی دان بیر نارسه امید اتمانینگ ناهیلی یالنگیش بولدیغینی بیلر. نتیجه ده گؤجی نسبتینده ادیب بیلچگی هر نارسه نی اتدیکدن سونگ نتیجه نی الله غه حواله ادیب راحت ادر. تقدیری قبول اتمدیک، توکل و تسلیمیتی قبول اتمدیک انسانینگ ده ذاتاً موندان کان ادیب بیلچگی بیر نارسه یوقدیر. مونینگ یالی کیمسه لر، الله غه اعتیبار اتمدیکلری اوچین اتدیکلری ایشینگ نتیجه سی باره سینده دواملى اندیشه اچینده بولارلار و نتیجه آرزو اتدیکلری یالی چقماذیغینده اؤران اولى بیر چؤکیته معروض غالار لار. تقدیره انانیب الله غه اعتیبار ادن مومنلر بولسە، مصروفیت لرینی بیرینه گتیردیکدن سونگ نتیجه الده اتمسه ده نیتی نینگ ثوابینی آلار، مونینگ یانینده بی حد جگر خونلیغه غاپلماقدان غورنمش بولار. یعنی هم مادی هم معنوی یولدان پیداده دیر.

سونره دان اسلامه گیرن آمریکائی کارل فاریس شؤله دیور:

” من مسلمان بولماسام، مثلا یکجه سوسیالیست باقیشدان باقسام موضوعه، بیر مدنیتینگ، بیر جمعیت ینگ اسلامدان خاص یغشی بنیادلار اؤستینه انشا ادیلیب بیلمجگینی دؤشینزدیم.“⁵⁹

.59. احمد بؤکن- آی خان اریگیت، تازه زندگی لر، 117، 2.

13. انسانه اینگ بلند اهمیتی بэр

اسلام، انسانه محقق اچیندە استشایی بير موقعیت و شرف بخش ادر. آیت کلیمه لردە شوئیله بویریالار:

”بیز انسانی اینگ مکمل صورت ده یاراتدیق.“ (التین، 4)

”حقیقتدان بیز انسان اوغلینی مکرم شرفلی اتدیک، يرده و بهرده اؤزلرینی گئترجک اولاغلار نصیب اتدیک، اولاره هلال و خوش رزقلار بردیک و اوilarی یاراتدیغیمیز جانلیلارینگ بیز ناچه سیندن اوستین اتدیک.“ (اسراء، 70)

بیز گؤن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینگ اؤنگىنده بیز جنازه گچمشدی. اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلم يریندن توردى. اؤزىنه:

”یا رسول اللہ! اول بیز یهودی اؤلیسی ایدی!..“ دىيلدى.
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

”اوده بیز انسان دال می دیر؟“ بویردى. (بخارى، جنازى، 50؛ مسلم، جنازى، 81)

گئريلديگى يالى پيغمبريميزينگ، اللہ هو تعالى نينگ اولى بير احتمام بىلن یاراتدیغى ”انسان“ ینگ حضورىنده احترام بىلن يریندن تورمشدир. انسانلارینگ جانلى لارى بير طرفه اؤللى

لرینینگ هم احترام و حرمته لائیک بولدیغى نى گۈركىزمشىدىر. يالا بن مۆه رضى الله عنه آنگلاتىور:

”رسول الله صلى الله عليه وسلم ينگ يانىنده بير ناچە دفعە صفر لره برابر گىتىدىم. الله رسولى صلى الله عليه وسلم، ھر ناهىلى بير انسان اوئلىسىنە راستلان دىغىنيدە درحال دفن اديلىمسىنى امر ادر، اوينىنگ مسلمان مى يادە كافر مى دىيىب سوراماز ايدى.

(حاكم، 1,526/1374)

ينه پىغمېرىمىز:

”اولىنىڭ استخوانىنى دؤمك، عيناً جانلى بير انسانىنىڭ استخوانىنى دؤمك يالى گناه دير دىيىب“ بوييرمشىدىر. (ابن ماجه، جنائز، 63)

جىدىنە مونچە احترام ادىلن انسانىنىڭ جانى و روخى ناهىلى قىيمتلى دير؟! قرآن كريم دە شۇئىلە بوييرىلار:

”...كىم، بير جانە قصد اتمسە ويا ير يۈزىنيدە خرابلىق چقارمان بير گىشىنى اولدىرسە، تمام انسانلارى اولدىرىمەش يالى بولار. كىمەدە بير جانىنىڭ زندگى سىينىنگ دوام اتىسىنە وسىلە بولسە تمام انسانلارىنىڭ زندگى سىنى غورتارمەش بولار...“ (المائدە، 32)

بو سېبدىن بىر انسان اۆز جانىنه ويا بشقە سىنىنگ جانىنه قىصد
اتمىسine منع ادىلەش و بؤيلە ادىلەر اوچىن اۇران آغىر جزا لار
غولىمشىدир.⁶⁰

حضرت مولانا شؤپىلە دىبور:

”انسانىنگ حقىقت اهمىتىنى آيتسام، من هم ياناريم دنىاده!
اما متساقانه انسان اهمىتىنى يىلمىدى، اۆزىنى آرزان ساتدى. انسان
اصليندە اۇران قىمتلى بىر آتلاس تكە پىلا اۆزىنى خرقە يامە اتدى.“
(مئتى، جلد.3، بىت، 1000-1001)

خداوندى كريم، گناه كار بىnde لرىنى هم ماحفظه اديب
اولارىنگ ايزىندان گپلامانىنى (غىيت) گناھى كېيرە لردن
حسابلامشىدир. انسانلار بىلەن اوینامانىنى (بى احتراملىق)، اولارى
عائىپلامانىنى، ياراماز لقب بىلەن چاغىرمانىنى، اۆكىنەمك، اولار بارە
سىنده ياراماز دؤشىنەمك؛ خطا لارىنى، گىزلى و محرم وضعىت
لرىنى تحقىق اتمك بولار يالى نارسە لرى قطع بىر دىل بىلەن منع
اتمىشىدیر.⁶¹ خداوند كريم اۆزىنە مربوط حقلارى بخش اتجىگىنى،
يئونە بىnde حقىنى بخش اتمان مونى، حقى آلينان گىشىننگ قرارينه
غولىجاغىنى يىلىدىرىمشىدیر.

60. بخارى، ديات، 21؛ طبّ، 56؛ مسلم، اسلام، 175.

61. حجورات، 11-12.

اسلام، انسانه ائران اولى قيمت بردىغى، شرف و شانينه مناسيب حقلار لطف اتمشدير.⁶² اسلامه گۈرە، انسانىنگ بار بولماسى، اوينىنگ دئيب انسان حقلارينه صاحب بولماسى نينگ يترلى سببى دير. آدميت يعنى انسان بولمه خصوصيتىنى انسان حقلارينىنگ اساسى حساب ادن اسلام حقوق چى لارى، عالم الشمول بير ياقينلاشمە معقول گۈرمىش، هىچ بير وقت انسانلار آرسىنده دين، نژاد، جنسىت، طبقه و وطندارلىقاييريلىغى ادنىدىرلر.⁶³

62. بو خصوصىدە جزئيات اوچىن باقىنگ. قىدىر مصراوغلى، اسلام دنيا گۈرىشى، استانبول، 2008، ص. 200-201؛ پروفيسور دكتىر رجب شن ترک، حقوق بشر و اسلام، استانبول 2007.

63. پروفيسور. شن ترک، ص. 13، 21.

ایکینجی قسم اعتقاد، عبادت و معاملات

الف) اسلامینگ اعتقاد اصولی

انسانلارينگ اناماسي لازم بولان اصول لار، بشري گئوريش لره گئوره و شخصى آنگلاييشلاره دال؛ وحى غه گئوره دير. اسلام باور اصولى، قرآن كريم ده و حديث شريف لرده هىچ بير توضيحه ير برمىچك شكيلده آچيق و آيان بولىپ بيان اديلمشدир. رسول الله صلى الله عليه وسلم شؤليله بويرمشدير:

”ایمان؛ خدايىه، ملائىكە لرىنه، كتاب لارىنه، پىغمبرلىرنە، آخرت گئونىنه، خير و شرى بىلن براپى تقدىرە ايمان اتمكدىر.“ (بخارى، ايمان، 37؛ مسلم، ايمان، 1، 5؛ ترمذى، ايمان، 4؛ ابو داود، سنت، 16؛ احمد، 1، 97)

بولارى شو شكيلده خلاصە اتمك ممكىن دير.

1. خداوند كريمه ايمان

عقل صاحبى بولىپ ده بلوغ وقتىنە گلمسن بولان هر انسانه دؤشن اوّلين وظيفە، يارادانى بولان الله هو تعالى نى تانيماق،

اونگه ايمان و بنه لىك اتمكدير. الله هو تعالى قرآنى كريمده
شئيله بويرار:

”اول، گوكلرينج، يرينگ و بو ايكيسي آرسينداكى هر نارسه
نينگ ياراداني دير. اوئيله بولسە يكجه اونگه بنه لىك ات و اونگه
بنده لىكده صبر و اصرار گئوركز. اونگه دنگ و منگرش بيرينى
بىليور ميسينگ؟“ (مرىم، 65)

محروميت اچينده ياشان و اسلام دان خبرى بولماديق
انسانلار، نماز، روزه، ذکات يالى عيادت لر و باشقه شرعى حكم
لردن معصول تو تىلمازلار؛ يئنه، الله غە ايمان اتمك بىلن مكلف
دير لر. چۈنكى الله هو تعالى غە ايمان، انسان فطرتىينىڭ بىر
ايجابى دير. هر انسان، كائينات داكى شو معظم و مكمل بارلىق
لاره باقيب، او لا رينگ اولى بير ياراداني بولدىغينه عقلًا حكم اديب
بىر. هر عقلى سليم مونگه شهادت ادر.

مسلمانلار، الله هو تعالى غە شئيله انازلار:

الله هو تعالى باردىر، بير دير، بارلىغىينىڭ اوّلى و آخرى
يوقدىر، يارادىلمسلاردان بيرينه منگزمز، يارادىلمسلاردە اونگە
منگزمز. بارلىغى باشقە بير بارلىغە مربوط دالدىر، اوّز ذاتى بىلن
باردىر. انه آته دان اورتا گلن دالدىر انه آته ده بولاندالدىر، زمان و
مکاندە موجود بولماقدان منضجع دير و متعالى بولىپ موجود دير.

هیچ بیر و سیله محتاج بولمادان؛ هر نارسه نی بیلر، هر نارسه نی اشیتر، هر نارسه نی گؤرر. مطلق و بی حد علمه صاحب دیر:

✓ یره گیرن و اوردان چقان، گئکدن اینن و اوره بلنده چقانی
نامه بولسه همّه سینی بیلر. اول، غائیب لری بیلن اویله بیر ذات دیر
کی اونینگ علمیندن گؤکلرده و یرده ذره مقداری بیر نارسه بیلن
غاچیب بیلمز. ذره دن اوران کیچی خاص خاص اولی تمام هر نارسه،
اونینگ معلوماتی داخلینده دیر. (سبا، 2-3)

✓ هر بیر اورقاچینینگ ناشه حامیله بولدیغینی، غارنینده نامه
گؤتردیگینی رحم لرینگ نامه لری آزالدیب نامه لری آرتدیردیغینی
بیلر. هر نارسه نی بیر اولچگه گؤره ادر. گؤرینمديک و گؤرین
تمام عالمینی بیلر. سؤزینی گیزلان بیلن سؤزینی گیزلمديک، گیجه
ده گیزلنن بیلن گؤندیز میدانده گزن اونینگ علمی غارشیسینده
همیشه عینی وضعیت ده دیر. اول گیزلینی هم، گیزلی نینگ گیزلی
سینی ده بیلر. (رعد، 8-10؛ طحه، 7؛ القصص، 69؛ السجده، 6؛ هود، 5)

ينه الله هو تعالى، مطلق و بی نهايت بیر قدرته صاحب دیر.
ترسی بولدیغینده شول گؤردیگیمیز مخلوقاتی اورته گتیریب بیلمز
و بارلیقلارینی دوام اتدیریب بیلمز ایدی. خداوند کریم اولی
شانینی بیزه شؤیله بیلدیرر:

✓ گؤکلری ویرلری یوقدان بار اتدیگینده ویا باشقه بیر نارسه
نی یاراتماق اسله دیگینده ”بول!“ دیر، اوده بولار. (بقره، 117)

✓ تمام انسانلارى ياراتماق ويا اوئليمدن سونگ همّه سينى يانگا باشقە دان (غىتە دان) ديريلتمك، اوңگە يكجه بير گىشىنى ديريلتمك يالى آنگصاد دير. (لقمان، 28)

✓ تمام كائينات نظامىنېڭ بوزىلماسى آنگلامىنە گلن قىامت يالى اۇران اولى واقعە لار ھم اونىنگ قدرتى بىلەن يئونە گۆز آچىب غاپاتمه يالى آز بىر وقتده بولار. (نحل، 77)

الله هو تعالى، مطلق زندگىئىنگ صاحبى دير، مطلق اراده صاحبى دير. اسلام، اسلە دىيگىنى ادر. كلام صفتى بىلەن دەمطعصف دير، سىسە و حرفة محتاج بولمادان سؤيالار. پىغمبرلىرى وسیله سى بىلەن انسانلارە كتاب لار اىپرەمىدىر.

الله هو تعالى، كائيناتىنگ شريك سير و ناظير سىز يارادانى دير؛ يارادان، ياراتدىقلارىنى ياشادان، اولدىرين، سونگره تازە دن ديريلتجك بولان، صالح بندە لرى اوچىن نعمت لر، ياراما زلار اوچىنده عذاب تايىارلان او دور. الله جل جلا له، كمال افادە ادن تمام صفت لارە صاحب و تمام اكسىك صفت لاردا نە منضىح دير. 64

64. پروفيسور دكتور. بكر توپال اوغلى، «الله» ماد، دائرة المعرفة الإسلامية ديانات، 36-31، 3-489، نصفى، عقاید، ص 489-3.

2. ملائیکه لره ایمان

الله هو تعالی طرفندان انساندان اوّل یارادیلان، ارکک لیق و اورقاچیلیغی بولمادیق، خدایه اطاعت دان ایریلمادقیق لطیف و نورانی بارلیقلاردیر. الله هو تعالی نینگ خطابینه محاطب بولیب اوینینگ بیلن گپ له شرلر. خدایه هیچ ناشکرلیق اتمز، نامه امر اتسه عیناً یرینه گتیرلر. ایمه، ایچمه، اویقى، یادامه، ایریکمه یالى انسانى حال لاردان اوزاقدیرلار. حیوانى آرزولارى و نفسانى اسلک لرى يوقدىر. خطا و گناه ايشله مزلر. سونگ درجه گئچلى بولیب اۇران تىز حرکت ادرلر. خدانىنگ امرى و اجازه سى بیلن اؤيتگشىك شکل لره گىریب بیلرلر. غايىي و بىلگىسى يكجه خداوندە مربوط بولان موضع لارى بىلمزلر. الله هو تعالی نینگ تعليم اتديگى خصوصىلارى، اورتىدىگى یالى بىلرلر.⁶⁵

جنلر، حس لر بیلن بیلينمدىك، انسانلار یالى شعور و اراده غە صاحب بولان، الاھى امرلرە تابع بولماق بیلن مكلف توتولان؛ يغشى سى، يامانى، مومنى، كافرى، بولان بىر بارلیق دير. شيطان ده جنلاردان دير.

كبير لندىكىدن سونگ قوولان شيطان، حضرت آدم دان بارى انسانلارى حق يولدان اوزاقلاشدیرماق اوچىن اليندن گلنинى

. بقره، 34-30؛ اعراف، 27، 11؛ هود، 69-70؛ حجر، 28، 51، 52؛ عسراء، 61، 92؛ کهف، 50؛ طحة، 116؛ سعد، 73، 71؛ نجم، 5؛ تحریم، 6؛ تکییر، 20.

اتمکده دیر.⁶⁶ خداوند کریم، شیطانینگ انسان او غلینه دوشمن بولديغى بير وسيله بىلن افاده اديب "شیطانینگ آدملارى نينگ ايزينه دؤشمانگ!"⁶⁷ بويرار.⁶⁸ خصوصاً حضرت آدم عليه السلام بىلن علاقه لى واقعه لاره تاکيد اديب، شیطانینگ آدم او غللارينه غارشى دوشمن ليغىنininگ قيامته چليك دوام اتجىينى بىلدىرر.⁶⁹ قرآنده، اوئىنگ و شكارىنininگ، انسانلارى اۋازىنى گۈرىپ بىلمىجىكلرى جەھتدن گۈردىگى، صراطى مستقىم اۋستىنە او تورىپ انسانلاره ساغلارىندان، چپ لريندن، اوڭلارىندن، آرقە لارىندان ياقلاشدىغى،⁷⁰ يارامازلىق لارى يغشىلاپ گۇزىل گۈركەزدىگى،⁷¹ يالائى نارسە لرە ايتنىپ يالان سۆزلىرى بىرېب،⁷² الله نينگ امر لرىنى چىناب خرام لارى اتمانە تشويق اديب،⁷³ انسانلارىنگ آره سىنه دوشمن ليق آتىپ او لارى بير بىرینە دؤشىرىدىگى،⁷⁴ وسوسە بىرىدىگى، هىلە و دوزاق لار غوردىغى⁷⁵ خبر بىريلر.

.66. نخل، .63

.67. بقره، 168؛ انعام، 142؛ اعراف، 22؛ يوسف، 5؛ الاسراء، 53؛ طه،

117؛ فاطر، 6؛ ياسين، 60؛ زخرف، 62

.68. حجر، 38، 34

.69. اعراف، 27، 17-16

.70. انعام، 43؛ انفال، 48؛ نحل، 63؛ فصلت، 25؛ نمل، 24؛ عنكبوت، 38.

.71. نساء، 119-120؛ اسراء، 64؛ حج، 52-53؛ محمد، 25.

.72. بقره، 169؛ نساء، 119؛ مريم، 83؛ فاطر، 6.

.73. مائده، 91؛ انعام، 121؛ اسراء، 53؛ يوسف، 100.

.74. نساء، 76؛ اعراف، 200-201؛ انفال، 11؛ يوسف، 5؛ مؤمنين، 97؛ مجادله، 10؛

ناس، 4-6.

الله هو تعالى، شیطانلارینگ آته سى بولان ابليسه، امتحان عالميندە بولماسى حسابى بىلن اسلە دىيگى مھلتى برمىش،⁷⁵ يئونە اوپىننگ، ايمان اديب يكە الله هو تعالى غە توكل ادن اخلاص لى و تقوالى بىنە لرىنه بىر خسارت برمىجىنى، اولارى اۋزى محافظە اتجىگىنى بىان اتمىشدىر.⁷⁶

شیطانلارینگ گۆچى، يكجه اۋزىنى دوست توتانلارە و اونى الله هو تعالى غە شرك غوشانلارە يىتمىكده دىر. شیطان، ايمان اتمىدىكلىرىنگ دوستى دىر.⁷⁷ خداوند كريم قرآنى كريمىدە شؤليلە بويرار:

”شیطانلارینگ كىيمىنگ اۋستىنە اينجىگىنى سىزە خبر بىر بىن مى؟ اولاًر، يالانە، گناھ غە و تهمته مىل لى بولان هر كسىنگ اۋستىنە اينرلر. بولار، (شیطانلارە) غولاق بىرلەر و اولارىنگ كانى يالانجى دىلار. (شعر، 223-222)

قرآنى كريم جن و انسان شیطانلارىننگ وسوسە و دوزاقلارىندان الله غە سغىنمانىنى توسييە اتمىكده دىر.⁷⁸

. باشقە شیطانلارە ھم، ابليس يالى اوزىن بىر عمر بىرلىك بىرلىكى خصوصىتىدە بىر معلوماتىمىز يوقدىر. ابليس بېريلەن اوزىن عمر، اوزىنە مۇربىت يالى گۈرىنىمكده دىر. (طفى، قازانچى، اسلام عقايىدى، ص. 111).

. حجر، 40-42؛ نحل، 99؛ إسراء، 65؛ سعد، 82-83.

. اعراف، 27، 30؛ نحل، 100؛ مریم، 83.

. اعراف، 200؛ نحل، 18؛ مؤمنين، 97-98؛ فصلت، 36؛ ناس، 1-6.

یؤنە شیطان، غارشیسیندە دوریلیب بیلمجک يالى بىر گئیچ
ادىب گئورىلەملى دال دىر. اللە هو تعالىٰ هر ناچە امتحان اىجابى
اونگە مهلت و بعضى امكان لار برمىسىھە ھم بى حى بىر گئیچ
و صلاحىت بىندالدىر. قرآنە اوينىنگ دوزاقلارىنىنگ ضعيف
بولدىغى، انسانلار اوستىنيدە زورلان بىر حاكمىتى نىنگ بولمادىغى،
ياراماژلىغە دعوت دن ايلارى بىر نارسە ادىب بىلمىدىگى بىان
ادىلمىكىدە دىر.⁷⁹

3. كتابلارە ايمان

خداوند كريم پيغمبرلىرىنه؛ باور، عبادت، آخلاق، دنيا و
آخرت بىلن علاقە لى بىلگىلەر و حكم لر احتوا ادن متن لر واحى
اتمىشدىر. ”سوحف“، حضرتى ابراهيمە و حضرتى موسى غە
برىلەن ”سوحف“ لار، تورات، زبور و انجىلينىڭ اصلىي حال لارى و
قرآنى كريم، اللە جل جلالە طرفىندان اندىرىلەن كتابلاردان دىر.⁸⁰

4. پيغمبرلە ايمان

حضرتى آدم عليه السلام اوّل، حضرتى محمد عليه السلام
سونگ پيغمبر دىر. بولار آرسىنندە بىزە بىلدىرىلەن و بىلدىرىلەمدىك

.79. نساء، 76؛ ابراهيم، 22؛ حجر، 42؛ نحل، 99؛ اسراء، 65.
.80. بقره، 85؛ آل عمران، 4-3، نساء، 163؛ طحة، 133؛ نجم، 36-37؛ حديد، 26-27؛ العلي، 18-19.

ائران کان پیغمبر ایبریلمش دیر. پیغمبرلر آرسیندە آیریم اتمیورس. تمام پیغمبرلر صادق، امین، سونگ درجه عقلی، تبلیغ وظیفه سینى بیرینه گتىرن و گناه اتمکدن غورىنان انسانلاردىر. فقط اولارده الاهىق وصفى يوقدىر. پیغمبرلرینگ معجزه لرى باردىر.

تارىخىدە پیغمبر ایبریلمدىك بير جامعه يوقدىر. اللہ تعالیٰ، طوف و مرحىنى نىنگ بير اثرى بولىپ تمام انسانلاره پیغمبر ایبرىمشدىر. (نحل، 63؛ فاطر، 24؛ يونس، 47)

5. آخرته ايمان

الله تعالىٰ انسانلاره ائران قىمتلى قابليت لر و رقمە گلمىز نعمت لر لطف اتمشدىر. بولارينگ بى مقصد بولىشىنى دؤشىنمايلىنگ. خداوند كريم عىنى وقتىدە بىندە لریندن بعضى نارسە لر اسلە مكده، امر لرينه اطاعت ادنلرە مكافات و عده اديب نا شكر لرى دە عذاب بىلن قورقىزماقدە دير. آخرت الله نىنگ وعدە سى نىنگ تحقق اتجىكى، دنيا دە ادىلن عمل لرینگ غارشىليق لارى نىنگ آلتىجاغى، ذره يالى يغشىليق ويا ياراما زىلەيىنگ ھم گۇريلەجگى معظم بير حساب گۈنى دير.

دنيادە بعضى انسانلار ئالم لرینگ حكمى آستىنده ازىليپ حق لارى غصب ادىلر، شىكنجە لرە معروض غالارلار و زندگى ليكده پريشانلىق تنگلىكىدىن باشقە بير نارسە گۇرمزلر. مونىنگ مقابلىنده

بعضی لری بولسه دنیاده شادلیق، رفاه و نعمت لر اچیندہ زندگی سینه دوام ادر، ضعیف لاره ظلم ادرلر. بو ایکی گروینگ حیات داستانی؛ حقی صاحبینه یتیشدیر حق، عدالتی ظلم وزور او ارلیغینگ اؤستینه چقار جاق مکمل ادیجی بیر دوران گلمند اولیم پرده سی بیلن سوننگه اره بیلیر می؟ گئریجیلر غارشیسینه اویون گئرکزن بیر تئاتر گروبی نینگ، بیرینجی قسمینی اوینادیق دان سوننگ پرده نی بؤکلاپ، واقعه لاری پاره پاره، چاشان و توضیح غه محتاج بیر وضعیت ده غوییب اویونی آخر ادیب گئریلن بیر نارسنه می دیر؟! بؤیله بیر وضعیت بولسه، دؤشینجه لری کمسیز حرکته گچمش، عصابی بوزیلمنش، اویونینگ و یازاری نینگ مقصدمی و اصل فکرینی اورننگه هوس لنمش گئریجیلرناهیلی فکر ادر؟! عقلی بیر چاغه ده بیر اویونینگ بو شکلده آخر ادیلمسینی معقول گئرمز. اؤیله بولسه هر نارسنه نی مکمل یارادان و هر ایشدن خبر دار بولان اللہ تعالیٰ نینگ، بول اولی کائنات قصه سینی، بیر چاغه نینگ هم ادیب بیلمجگی بیر نامعقول بیر شکلده آخر ادیلمسی ناهیلی دؤشینلیب بیلر.؟!⁸¹

اچیندہ یاشه دیغیمیز شول عالمی اینگ گئزل شکلده یارادان اللہ جل جلاله، آخرت دیب فرقلى بیر عالم باشقه یارات جاغینی وعد اتیون بولسه موندان شک اتمک هیچ کیمینگ حقی یوقدیر.

. 81. پروفیسور دکتر. م.س. رمضان البوتی، کبر اليقینيات الكوتية، ص. 180.

زира اللہ تعالیٰ مونگه قادر بولدیغینی بیزه هر لحظه اثبات ادیب دور مقده دیر. ابو رزین رضی اللہ عنہ، شویله آنگلاتار: بیرگؤن:

”ای اللہ نینگ رسولی! اللہ، مخلوقاتی باشقه دان ناهیلی دیرلت؟ مونینگ دنیاداکی مثالی نامه دیر؟“ دیب سورادم. پیغمبریمیز صلی اللہ علیہ وسلم:

”سن، هیچ قومینینگ زندگی اتدیگی دره دن غوری فصلده گچمدینگ می؟ سونگ بیر مرتبه ده هر طرفینگ یامیاشل بولان بهار فصلینده او یره داریمادینگ می؟“ بویردی. من، ”البته!“ دیدیگینده:

”بول، اللہ نینگ باشقه دان یار اتماسینه دلیل دیر. اللہ اؤلیلری هم بؤیله دیریلت جکدیر!“ بویردی. (احمد، 4، 11)

او حالده بیر گؤن گلچک قیامت بولجاق و دنيا زندگی سی خلاص بولیب آخرت زندگی سی باشلاجاق دیر. انسانلار اؤلندن سونگ تکرار دیر لدیب دنیاده اتدیکلرینینگ حسابینی بر جکلر دیر. ایمان ادیب صالح عمل لر ادنلر جنته، انکار (باور اتمدیکلر) جهنه گیت جکلر دیر. ایمان ادیب ده گناه ادنلر، یا گناه لاری نسبتینده جهنم ده جزا لارینی چکدیکدن سونگ جنته گیت جکلر و یا اللہ نینگ عفونه مظهر بولسه لار دوغری جنته گیر جکلر دیر.

6. تقدیره ایمان

الله تعالی، بنده لرینینگ اتدیگی تمام ایشلری و باشقه مخلوقاتینگ همه سی بیلن ارتیباطلی نارسه لری، الرد بولجاغی شکلده ایزله بیلر. و هر نارسه نی وقتی گلديگينده الله نينگ خاص اوّل دان بيلديغى شکلده ميدانه گلر. بؤرده بعضى لرینینگ دئشينديگى يالى جبر، يعنى انسانلارى بير ايشه زورلامه يوقدير. زيرا الله تعالی، الوهيتى نينگ گرگى بنده لرینینگ الرد اتجگى ايشلری و ملكنده ميدانه گلچك نارسەلەرى بىلملى دير. ترسى بولاندە اوّنينگ اوچىن بير كملىك بولارتى.

انسانلار اراده صاحبى و حور بولىپ، جبر آستىنده دال دىرلر. الله ايزلى علمى بیلن گچىمىسى و گلچگى بيلديگى اوچىن بولجاقلارى اوّلدان يازمىدىر. بىلمك اتمك دال دير. گئينىڭ توتولجاغى ساعت و دقيقە حساب لانىب بولىيور. لakin گۈن، علم آدم لارى اوّلدان بيلديگى اوچىن توتولمىيور. گۈن ذاتاً توتولجاقدىر، يئنه علم آدم لارى مونى تحقىق اديب اوّلدان بىلىيورلار. بير نارسه نينگ بولجاغىنى اوّلدان بىلېپ يازماق و وقتى گلديگينده اونى ياراتماق فارقلى دير، او نارسه نى اتمانىنى ھوسلانىب حرکته گچمك فارقلى دير. انسان حور اراده سى بیلن بير نارسه نى اتمك اسلام، الله تعالى ده امتحان اوچىن اونى سربست (آزاد) غوييرديگى اوچىن اسلامىگى فعلى دير. يئنه

يغشى و دوغرى فعل لرده راضى بولديغيندە، ياراماز فعل لردن
راضى بولماز.⁸²

ب) اسلام ده عبادت لر و حكمت لر

اوّل کي قسمت لرده الله نينگ بارليغينى، صفت لرينى، انسلىنى اولى بير احتمام بيلن اينگ گۆزل شكىلده ياراتدىغىنى، اوننگە سونڭ درجه اهمىت بردىگىنى، اۋراڭ كان امكان و نعمت لر لطف اتدىگىنى گۈردىك. موندان يونڭ انسانىنگ بو بارليقلار دنياسىنده هر بير وظيفه و مصعوليتىنگ بولمادىغىنى تصور اتمك ممکن مى دير؟ عقلى بير گىشىننگ دنياداکى حالينىنگ حيوانلارдан و باشقە عقل سىز بارليقلارдан بى فرق بولدىغى نى دؤشىنيمك ممکن مى دير؟ بئيلە بير انسانىنگ ايمە، اچمه، گىئنە، اۋىلنمە، كانلەمە آرسىنە دئىنib دورمە سىنى، بللى بير مدت ياشادىقدان سونڭ اۋزىنى يوقلىغىنگ اللرينى برمىسىنى و اۋلۇم طرفىندان يودىلماسىنى ناهىلى دؤشىنib بىلرس؟

الله تعالى قرآنى كريمىدە شۇيلە بويرار:

82. عقائد موضوع لارينده جزئيات باقىنگ.

[http://www.islamicpublishings.net/images/book/
ingilizce/islamimanibadet_ing.pdf](http://www.islamicpublishings.net/images/book/ingilizce/islamimanibadet_ing.pdf)

”سیزی عبس ادیب يالائی يره يارا تديغيميزى و حضور يميشه خايدىب كتير مز دئيب دؤشندىنگىز مى؟“ (مؤمنون، 115)

”من جن لارى و انسانلارى يكجه منگه عبادت اتسينلر دىيپ يارا تدم.“ (الذاريات، 56)

”سنگه ياقين (أوليم) گلنە چلىك خدانگە بندە ليق و عبادت ات! (الحجر، 99)

عبادت، بندە ليق اتمک، اطاعت اتمک و بويون انگمك ديمك بولىپ، گىنگ معنى سى بىلەن، بير انسانىنگ الله تعالى نينگ بىلدىريدىگى دنگە لر داخلىيندە زنده پىلا اتىدىگى تمام حركتلىرى، سۈزلۈرى، حس و دؤشنجە لرى دىر.

عبادت، الله تعالى نينگ بندە لرى اوستىنداكى حقى و احسان اتىدىگى نعمت لر غارشىسىنده ادىلمىسى گرە ك بولان بير شىكرىنگ افادە سى دىر. ادىلن عبادت لر اساساً گىشى نينگ اۆز منفعاتىنە دىر. زира عبادت اتمک، انسانلارى مادىياته غاپلىپ تورماقدان غورتارىب، دؤشنجە و فكرلىرى اۋران بلند هدف لره باقا دىر و خاص گىنگ افق لارە دولاشدىرار.

باشقە طرفدان عبادت لر يكجه آخرت اوچىن دال دىر. عبادت لرىنگ معنوى فائىدە لارى يانىنده مادى فائىدە لرىدە باردىر. زира

اسلام، انسانی فعالیت میدان لارینینگ هیچ بیرینی غفلت اتمدیک و زندگی بؤتین يوللاری بیلن احتوا ادن بؤتین بیر سیستم دیر.

عینی شکیلده اسلام، انسانینگ فعالیت میدانلاری آره سینده برابر بیر بیرلیکده لیک غور ماقدا دیر. بو سبب دن، الاھی حکم لره برابر دنیوی فعللر عبادت ثوابی غازاندیر دیغیندە، عبادتلر ھم ائران کان مادی و بدنی فائیده لر احتوا اتمکده دیر. بولارداقی حکمت و مایدە لیقلارینگ بیر قسمی انسان عقلی بیلن بیلين سه ھم، کانی عقل بیلن بیلينمز. ذاتاً عبادت لر ده اصل بولاندە، اللہ غە اخلاص بیلن بندە لیک اتمک بولیب دنیوی فائیده لر الدھ اتمک دال دیر. یؤنه، تشویق ادیجى بولماسى اوچین عبادت لرینگ فائیده لریندن بیر آزراق بحث اتمک اسليبورس:

1. نماز و حکمت لرى

نماز، تکبیر بیلن باشلاپ سلام بیلن غوتاران، بللى فعل و سۆزلری اچینه آلان بیر عبادت دیر.⁸³ اللہ تعالیٰ، نماز،

83. بعضى انسانلار، مسلمانلارینگ نماز اوقادىغىنيدە كعبه اناندىغىنى فكر اتمکده ديرلر. بو آخرىن درجه غلط بير فكىرن عارت دير. مسلمانلار هېچ بير وقت كعبه ويا حجر الاسوده هر هايىسى بير شکىلده شك اتمز، سجدە اتمز ويا نماز اوقادىغىنيدە دونگە دوغرى دۇنمزلر. مسلمانلارینگ نماز اوقادىغىنيدە دونگىكلارى ير كعبه نينگ بنا سى دال، اوستىنده باربولان میداندیر. كعبه اورتە دان غالدىرى يلمىش ويا راستورە اديلمىك اوچىن يقلسىسە ھم مسلمانلارینگ قبلە سى تغير ايمز. (پروفيسور دكتىر م. حمدالله، اسلامە گىرش. ص. 108.)

طوف، قرآن او قیماق یالى بعضى عبادت لردن اوّل انسانلاره طهارت اتمانىنى؛ بىنلىرىنى، كؤينك لرىنى و اطراف لارىنى پاك تو تمانىنى امر اتمشدىر. طهارت و غسل موضع لارىنى مىدە دان ايزلا دىغىمىزدە، اسلامىنگ معنوى پاك ليك يانىنده مادى پاك ليگە دە اهمىت بىرىدىگى دە بىللە دير. بو سبب دن مسلمان لارىنگ علمى حال و فقى كتابلارى پاك ليك موضع لارىننگ ايشلدىگى قسم لار بىلن باشلار. نمازىنگ فائىدە لاريندان بىرى، انسانە پاس پاكىزە بىر زندگى ياشاتماقدە دير.

باشقە طرفدان نماز، انسانى يارامازلىكىلاردان، بى اخلاقلىق لاردان و آزغىنلىق لاردان صاقلار، علاقە و تمايؤل لارىنگ يالائى و بى كنترول بىر شكىلدە رضايت بىريلسىنە مانع بولار.⁸⁴ گۈننە باش دفعە تكرار اديلىدىگى اوچىن حقى يادلاماقدان مانع بولجاق نفسى آرزو لاره غرشى اينگ تعشيرلى دوا دير. آرزو و هوس لرى دوزگىنلار و هر خصوصىدە دوغرى ليغە و استيقامە تشووق ادر. بئيلە جە مومن، اللۇھ تعالىي نىنگ رضاسى اوچىن نماز اوقادىغىنيدە، عىنى وقتىدە يارامازلىقلاردان و نفسىنگ آرزو لاريندان دە محافظە اديلىپ ھم دنيا ھمدە آخرت ياشامىنى اصلا اتمش بولار.

بىر گىشى پىغمېرىمىزە گلىپ:

”فالان ذات گيجه نماز اوقيبور، صباح بولديغينinde ده اوغرليق اتيور“ ديدى. رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، شوئيله بويردى:

”حقيقى نماز اوقيبور ايشه، بو نمازى و نمازده اوقيديغى قرآن آيت لرى، اونى اتديگى ياراماز فعل دن اوزاقلاشدир جاق دير.“

(احمد، 2447)

85. مراد، بيرسل، 02/02/2009 تاريχينده ستار روزنامه سينده «نماز گناهى جلوگيرلىك اتيور» باشلىقى بىلن بير يازى غلمه آلدى. «مسجد لرينىد نماز اوقاتان شهر لرداكى جنایت اولچىگى نماز اوقامناديق شهر لره نسبتاً اوران آز بولمالى!» دىيب دوشىندىيگىنى و بول موضوعى تحقيق اتديگىنى بيان اتيور. اونىنگ بيانىسى بىلن:

مثلا هر گىشى باشىنە دؤشىن جنایت واقعە سى تخمين لارينە گئۋە يگىرمى اولكە (مونىڭدە):

1. كلمبيا (0/61). 2. آفرىقاي جنوبي (0/49). 3. جامائيكا (0/32). 4. ونزوئلا (0/31). 5. روسييە (0/20). 6. مكسيك (0/13). 7. استونى (0/107). 8. ليتوانيا (0/103). 9. لتونى (0/102). 10. باروس (0/98). 11. اكرابن (0/094). 12. گىنه تو (0/083). 13. قرغىزستان (0/0802). 14. تايلند (0/0800). 15. مالديو (0/078). 16. زيمباوه (0/0800). 17. سيشل (0/073). 18. زامبيا (0/070). 19. كاستاريكا (0/060). 20. پولندا (0/056).

قرغىزستان خاريجىنده بو اولكە لرينىگ ياقلاشىق ھمه سى يۈزىدە يۈزە ياقين اولچىكىدە عيسىوی نفوس لى دير. نفوسيينىڭ 75٪ مسلمان بولان قرغىزستان يكە ائشنا بولىپ گئۆزە اورىبور.

و دنيا جمعىينىدە بير اولكە ده نماز اوقاتيون بولسە جملە جنایت تخمينلارىنگ ياقلاشىق ھمه سينىدە مسلمان جامعە لارينىد جايىت آز چقار.

دنيا يو حقىقىتىنگ فارقىنده مى؟ البتە! اسلام اولكە لرينىد جنایت درجه سى ناشە آز دىيب اوران جىڭى معنى لى تحقيقىلار ادىلىبور. كان بحث اتمسە لر، بىلن سىس بىلن دىلە گترمسە لرھم گئچلى بىر تحقيقات اچىنده لر. گرچى نماز ارتبايانى باغانلىق

نماز، روی زمینینگ يكه حاكمى الله جل جلا له بولديغى
حقيقىتىنى ذهن لره يرلشىرر و انسانىنگ مونى هر وقت حس
اتمىسىنى اورتا گتىرر.

باش وقت نماز، گؤن اچىنده زمان زمان انسانلارى شخصى
مشغولىت لرىنگ بى وقت ليغىندان غورتارىب راحت لار. او لارى
بىر مدت هر تئرلى دنياوي غىغي دان او زاقلاشدىرار، عالى
يارادانلارينه غارشى تسليمىت و شكران حس لرىنى افاده اتملىرىنى
امكان لاشدىرار. عىنى زماندە انسان، سجده باراندە، اۋۇزى يىلن بؤز
يئۆزە و درونى عالمىنە دوغرىلەمە فرستىنى تپار. اوّل لاردان مىسيونر
لىك(مبلغ) ادن او ندان سونگ اسلامى انتخاب ادن آمرىكائى مات
سالىسمان شؤيلە دىيور:

”نماز لارىمى اوقاب حضور و راحت تاپيون. خصوصاً ده
نمازى جمعە دە! مسجد دە بولىپ نماز او قادىغىم وقت لر، منىنگ
اوچىن روحىمە حضور بىن خصوصى زمانلار دير.“⁸⁶

دوكتىر تيمودى گيانوتى شؤيلە دىيير:

”سجده گىدىنيمىدە صلحى تاپيون يالى. اۋزىزمى اۋران
بىر امنىتىدە حس اتىيون يالى. بىر سلام اقلىمىنده يالى. و سجده

يالى... يلكى موندان سونگ بېرىلىرى لىندن، پاريس يالى شهر لرده مسجد بولان
سمت لرداكى جنایت درجه سىنى شهر تامامىنە قىاس لامانە دؤشىنر. كاشكە...
86. احمد بؤكىن - آى خان أرييگىت، تازە حىيات، 19، 1.

گیدنیمده او زاقلا ردان اؤیمه دئون يالى بوليون. بلکى ده خدایه بارمش يالى. آيدىب بىلچكلىرىم آنجاق مونچە. بير راحت ليق، بير صلح و آراملىق حسى نماز.⁸⁷

نماز، روح لارينگ معنوى غذاسى بولىشى يالى، عىنى زماندە مادى بدن اوچىن ده شفا دير. نمازىنگ، اۋئىتگىشىك اندام لارينگ حرکت اتمسىنه، باغلارينگ بؤكىلمسىنه و عضله لرينىڭ گريليب يئوشە ماسىنه امكان بىرېب وجوده زنده ليك بيردىگى بىلينن بير حقىقت دير. باشقە بير يولدان نماز، مسلمانلارينگ زندگى سىنده بير دىنگە عنصرى دير. هر كۈن معين وقت لارده و بىللەي قائده لر داخلىيندە عدا اديلن بو عبادت، گىشى دوزنىنه و دوزنلى بير زندگىيە آشىدار.

مسلمان لار نماز لارينى فردى (يىكە) بولىپ خالادىقلارى يىدە او قاب بىلرلر، يئنە اسلام او لارى، بير آره گلىپ جمع بير شكىلدە نماز او قامانە تشويق ادر. زира جماعت بىلين او قالان نماز، نژاد، رنگ، دل، چوکى و مقام فرق بىرمان الله غە بىنده ليكىدە عىنىي صىف

87. بۇكىن، تازە حىيات، 1، 19. سونىگىدان اسلامە گىرين انسانلارينگ حىيات حكايىه لارى اوچىن شو اثرلە باقىب بىلرس: پروفېسور دكتىر. على كؤسە، *Conversion to Islam: A Study of Native British Converts*, London: Keagan Paul International, 1996 (Neden İslâm'ı Seçiyorlar: Müslüman olan İngilizler üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme, İstanbul 1997); آ آرى-ى. قره بىرلوت، ناشه مسلمان بولىدەم، انقرە: نشرىيات امور دىانت، 2007؛ دفنه بايراق، ناشه مسلمان بولدىلار؟، استانبول: نشرىيات انسان، 2008.

ده بیر یره گلمانی نی، بؤتىنلشمانىنى، ياردم لاشمانىنى و اجتماعى محاسبه نى امت شعورىنى گۈچلندىرر. عىنى دؤشىنجە و هدف لرى بؤلىشن بير جماعت اچىنده، فردلر آرسىنداكى آيرىليقلار مەم اندازە ده آشىلېب گۈنگل لرە مثاوى و دوغىلۇق حس لرى يېلشەر دينى بير جوشقى ياشانار.

اصلينىدە گۈنلىك باش وقت نماز، انسانلار اوچىن بولدقچە آز و يرينه گتىرilmىسى ائران آنگصاد بير وظيفە دير. يىگىرمى تۈرت ساعت اچىنده انسانىنگ دنيوى ايشلىرىنى غويب اللە نىنگ حضورىنه چقجاغى وقت ياقلاشىق يىگىرمى تۈرت داقيقە دير. بو كىچىجيڭ فداكارلىكىنگ غارشىلىغىنيدە بولسە انسان، ائران كان مادى و معنوى فائىدە لار الدە ادر.

2. روزه و حكمت لرى

روزه، دانگىنگ آتماسىندان گۈنинىڭ باتماسىنە چلىك ايمك، اچمك و جنسى آرزو لارдан اوذاق دورماق صورتى يىلن اديلن بير عبادت دير. هر يىل قمارى آيلارдан رمضان آبى نىنگ 29 ويا 30 گۈن بو عبادته دوام اديلر.

روزه، زىنگى لىك مجادله سىنە ضرورى بولان ”صبر، ارادە، نفسى آرزو لارдан اوذاقاڭىشىمە“ يالى حال لرىنگ تعلىمى بىلن اخلاقى و ضعىتى مىزى كمالە اردىرر. نفسىنگ ايمك، اچمك

و شهوتدن يانه غوتارماز تؤکنمز هوس لرينه غارشى انسانييگ شرف و شانينى غورائيجي بير نارسه دير. ينه روزه، صاحبيين، عظيم، كائينات، رضايته، متانت و صبر يالى اخلاقى گؤزل ليكلره اردير. محروميت و آچليغى داديرماق صورتى بيلن اوستيميزداكى نعمت لرينگ تقديرينى ياده گتيرر. قلب لاريميزى، الله غه غارشى حمد و شكر، بنده لرينه غارشى ده مرحومت و كمك حس لرى بيلن دولى دير. بو وصفى بيلن روزه، اجتماعى زندگى داكى كين، اوكه، غسغانچ ليق يالى كتلە ئى حضور سىزلىغە بوغۇن منفى ليكلرى بر طراف اتمكده اينگ معصر بير دوا دير. خاصتاً هم روزه، يكە بو امته دال، اوّل كى امت لره ده فرض اديلمش بير عبادت دير. الله تعالى بويرار:

”اي ايمان ادن لر! روزه، سىزدىن اوّلقى لره فرض اديلدىگى يالى، الله غه غارشى گلمندۇن قورقان تقولى بنده لر بولارسىنگىز دىيب، ساناغلى گئنلرده سىزلىرە ده فرض اديلدى...“ (بقره، 183-

(184)

روزه نينگ ماناً فائىدە لى بولماسى اوچىن، يالان، تهمت، غىيت، سۆز آلىپ گتىرن يالى حركت لردن، كفر و لانت يالى سۆزىلردن، غاوغادان، هر تۈرلى ياراماڭ فعل و گناه دان شىدّت بيلن غورنماق گرە ك. رسول الله صلى الله عليه وسلم، روزه مومنە، اۋزىزىنە غارشى اديلن بى احتراملىقلارە ساكن لىك بىلن مقابله

اتمسینی توصیه ادر. بؤیله جه روزه توتان انسان یاراما ز اخلاقدان او زاق دورمش بولار.

روزه، انسانینگ صحتمند و فائیده لى بولماسی نى امکان لاشدیرار. مونى درخت لارده هم مشاهده ادیب بیلرس. درخت لار غیشه پیراقلارینی دؤکیب او خلاclarlar، حتی بهار گلیب دونگ لار ارینه چلیک دمارلارینه سوو هم آلیب بیلمز لر. روزه لى گچن بیر ناچه آیدان سونگ بهار گلديگينده، پيراق و گؤل لريينگ کان ليگيندن ده آنگلاشيلاجاغى يالى اوّل كى سيندن خاص اولى بير حاصل لار تپارلار. معدن لر ده روزه محتاج ديرلار. ماشين و ماشين عالات لار او زين وقت ايشلديكден سونگ بير مدت دورديرارلار. بو دينگلئىمە، او لارينگ اوّل كى گؤچلرینى تىمالارينى امکان لاشدیرار.

طب اطرافلارى، او توز گؤندن آز تو تولان روزه نينگ بى تعشير بولجاغينى، قرق گؤندن کانينىنگ ده ائرنديك ادیب، بللى دوره لرده ايمه اچمه آره برمىننگ گتر جگى فائیده لرى بى نتيجه (بى فائیده) بولجاغينى بىلدىرر. سونگ وقت لرده غرب ده استفاده ادىلن تازه بير تداوى تخنيكى بىلن، كرونيك مريض ليكلر، مريض يىنگ وضعىتىنه گئوره او زين ويا غيسقه وقت لى روزه بىلن يغشى ادىلەمكده دير. 88

. پروفيسور دكترم. حمدالله، اسلامه گييرش، ص.104.

روزه، ذهنی و قلبی ملائیکه لرینگ ده اوران صحت لی
ایشلمه سینه کمک بولار.

شونی ده بیلدیرالیم کی، روزه نینگ هدفی، وجوده شکنجه
اتمک و زحمت چکدیرمک دال دیر. رسول الله صلی الله علیه
وسلم، روزه تو تدیغینده صحره تورمانینی و آغیز آچره غستانمانینی
توصیه اتمشدير.⁸⁹ آنگلاشیلیورکی روزه نینگ اصل هدفی، خدايه
غارشی بنده لیک وظیفه سینی یرینه گتیرمک، نفسی تربیه ادیب
تقواغه یتیشمک، فردی و جمیعتی ترقی اتديرمک صورتی بیلن الله
نینگ راضی بولجاغی حضورلی بیر محیط میدانه گتیرمک دیر.

3. زکات، صدقه، اتفاق و حکمت لری

ذکات، بللی بیر مقدارینگ اؤستیننده ماله صاحب بولان بای
لارینگ، ماللاریندان ٪ 2.5 نسبتیننده غریب لره، یوقلوق چکنلره،
زکات جملان معمورلاره، گؤنگل لری اسلامه یلچاق ادیلچک
بولانلاره، آزادلیق لارینه آلمانه غیرت ادن غلام لاره،
قرضدارلاره، خداوندینگ یولیننده ایشلان لره، یولدە غالان لاره
بر مسی دیر. (التوبه، 60)

حیوانلار و تپراق محسولاری هم زکاته تابع دیر. هر بیریننگ
حساب لاری آلاتیده آلاتیده ادیلر. تپراق محسوللریننگ ذکاته

.89. بخاری، صوم، 45؛ مسلم، 48؛ ترمذی، صوم، 17/708

”عشر“ دیيلر. صدقه و اقلق کليمه لرى بولسە، هر ناچە زمان زمان فرض بولان ذکات معنى سيندە استفادە اتسلىر ھم اينگ کان نافىلە بولىپ محتاج لاره اديلن كمك لرى افادە ادر.

زکات، بارلىقلى انسانلارينگ سروت لرينه آلدانىب يولدان چكمالارىنى و محتاج لارينگ بايلاره غارشى كين و حسد يالى منفى تمايؤللاره دؤشمسينى مانع بولىپ اجتماعى زندگىي غورار، فرد لرى بير بيرينه دوغىلنيق و محبت بىلن باغلار. باي لار بىلن غريب لر آرسىنداكى فاصلە نى اينگ آشاغە ايندىرر. غريب لارينگ سانىنى يوق دئىلچق يالى آزالدىب، بو سبب بىلن ميدانە گلن بير ناچە بى مزه حادىشە نينگ اونگىينه گچر. عمر بن عبدالعزيز، زکات اعمومىينى افريقا اولكە لرينه اىبرىيتنى. معمور ماللارى پايامدان اىزىنە گتىردى. چۈنكى زکات آجالاق ھىچ كىمى تپماندىر. بو واقعە اۋستىنە خليفە ھم بو پوللار بىلن بير کان غلام آليپ آزاد اتدى.⁹⁰

زکات، اۋيتىڭشىك سويە داكى انسانلار آرسىنده غوريالان و جمعىتى تمام لان بير كۆپرى دير. بو سبب دن رسول اللە صلى الله عليه وسلم: ”ذکات، اسلامىنگ كۆپرىسىدەر“ بويرمىشدىر.⁹¹

جمعىتىنگ معدور انسانلارى نى بىگنديرن ذکاتىنى، برنلره فائىدە سى اوران کان دير. حقىقت دان ”پاكلىك، صافيت، كانلىش،

90. باقىنگ. بيوتى، فقه السيره، بيروت، 1980، ص. 434.

91. بيهقى، شعيب، 195، 20، 3. هيسمى، 62، 3.

برکت“ معنی لارینی افاده ادن ”ذکات“، انسانی بعضی قلبی کسللیک و یاراواز لیقلاردان پاکلار، مالینگ پاکیزه لنیب برکت لنمسینی امکانلاشدیرار.⁹² زکات عبادتی، انسانینگ صاحب بولمه و منفعت حس لرینی هم تربیه ادر.

زکات، سروتمند لرینگ نائیل بولدیقلاری الاهی نعمت لره غارشی ایفاع اتملری اوچین شکرینگ بیر افاده سی دیر. الله تعالی، شکر ادیلن حالتده نعمت لرینی آرتدیر جاغینی، ناشکر لیک ادیلدیگینده بولسه عذاب تیز بولدیغینی بیلدیر مشدیر.⁹³

زکاتینگ، ملى سروتینگ دواملى دولاشدیریلماسى، ايشلاپ حاصل لى يغدايە گلمسى، بازارینگ حرکت لنمسى، آلو ساتو وينگ زنده ليک تپماسى يالى كوب اقتصادى فائیده لرى هم موجود دير.

ينه زکات سايە سينده الله يولىنده غيرت ادن ائران كان انسانه كمك بريپ خيرلى ايشلرینگ ادیلمسىنه اوңگ آياق ليق اديلر. علم طالب لارينينگ او قوماسىنه كمك اديليب علمينگ و بليمينگ گليشمىسينه زمين حاضر لانار.

ذکات آلماق دال، ذکات برمک خاص مقبول دير. الله رسولى: صلی الله علیه وسلم:

.92 توبه، 103؛ سباء، 39.

.93 ابراهيم، 7.

”برن ال آلان الدن ائران مرتبه لى (خیرلى) دىر. كمك اتمانه، گچيمىنى اوستينىڭ آلدىغىنگ گىشىلدەن باشلە! صدقە نىنگ خيرلىسى، احتياج يىنگ داشىپىداكى مالدان بىرىلنىدىر. كيم انسانلاردان بىر نارسە اسلەمىز ايسە الله اونى هېيچ كىمە محتاج اتمز. كيم دە دوق گۆزلى بولسە، الله اونە بايلىق بىر“ بويير مشدىر. (بخارى، زکات 18؛ مسلم زکات 94-124، 106)

موندان بقا، ائران خيرلى وضعىتە اولال ماق اسلامىن مسلمانلار، اولى بىر شوق بىلن ايشلاپ تاپىپ برن ال بولمە غيرتى اچىنده بولارلار. نتىجه دە انسانلار تىبل لىك و مسکىن لىكىدەن غورتىلەپ ايشلمە و غازانمە عظمى الدە ادرلەر.

زکات بىرىلمىدىگىنده بولسە تمام بۇ فائىدە لار ترسىينه دئنىب، فرد و جامعە عليه نه اولى بىر نقصان ليق اورتا گلر. زکات بىرمك صورتى بىلن تداوى ادىلمدىك كنس لىك مريض لىگى، انسانى دنيا دە غسغىن چلىق اچىنده غويدىيغى يالى، آخرت دە اولى بىر عذابە يوللار. رسول الله صلى الله عليه وسلم شۋىلە بويير مشدىر:

”بىر كىمسە الله تعالى مال بىر، او هم ذكتىنى بىرمىسە، بۇ مال قىامت گۈنى بولدىقىجه زهرلى كتە بىر يلان حالىنده غارشىسىنە چقارىلار. يىنگا قلارىينىڭ اوستىنە (غذب و زهرىينىڭ شدىتىنى گۈركەرن) اىكى سياه نقطە باردىر. او گۈن بۇ ياراما زىلان، مال صاحبىنىڭ بويىنە دولانىب (آغزىنى بؤكلەجك شكىلە) اىكى

ینگا غيندان شدّت بيلن ديشلار و: «من سينىڭ (دنياده كان يغشى گۈردىگىنگ) مالىنگ بوليان، من سينىڭ خزىنه نىڭ بوليان!» دىير.

(بخاري، زكات، 3؛ ترمذى، تفسير، 3012. مقاييسه ادينگ. آل عمران، 180)

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، زکاتىنگ جامعه ده آغىر بىر يئك بولىپ گۈريلمانه باشلا迪غى و وقتىنده تماماً غفلت اديلىدىغى وقت، انسانلارينگ باشىنه بىر تۈرلى بلاalarينگ گلچىگىنى خبر بىر مىشىرىن.⁹⁴ بىر دفعه سىنده ده شوئىلە بوييرمىشىرىن:

”ماللارينىنگ ذكتىنى بىرمىك ھر ملت، مطلاقا يغموردان محروم غالار و حيوانلارى بولماسە، او لارە يغمور يغدىرلماز.“

(ابن ماجه، فتن، 22؛ حاكم، 4، 583)

4. حج و حكمت لرى

حج، مال و صحت يولى بىلن گۈچى يتىن مسلمانلارينگ، عمر لرينىدە بىر دفعه بىللى گۈئىلرده مكە داكى كعبه نى زيارت اديب وبعضى ركع لارى اديب اىفاع اتىكىلارى بىر عبادت دىر. حج ده انسانلار اولى بىر عبادت، دعا و ذكر تعليمى گۈررلر. ھر حركت لرينىدە خداوندى يادلاپ و او نىنگ محبتىنى گۈنگل لرينىه يىلسىدىرى لر. تواضع هىچ ليك حسى، صبر، تسليميت، كمك لشمه، اخلاقى، وقت و حركت دؤزنى، اۋليمە قيامە آمادە ليك، هىچ بىر

94. ترمذى، فتن، 38 / 2210، 2211.

گیاه و جانلا زیان بر مدن، هیچ باره سینده یار اماماز دؤشینمان بولار
یالى و صفالار الده ادلرل. چؤنکى داش گئرینيشى اعتبارى بىلن
بىر قسم سمبول لار احتوا ادن حج، حقىقت ده مختلف رو خى
تمرینلر اتديرن اوئىتىگشىك مکانلارداكى اوئىتىگشىك حرکت لردن
عبارةت دير. خاصتاً هم هر كيم اوئىننگ بىر ويا بىر ناچه يولىندان
استفاده ادر.

حج، انسانى قلبى زندگىيە دوغىلار. چؤنکى بونازىك عبادت،
او آولامادان، آوجا آوى گئوركزمان، بىر چىيىنى هم اۋلدىرمان،
ياشل بىر ياپرااغى هم غۇپارمان، خدانىنگ مخلوقاتينه عذاب برمان
بولار يالى شفقات، مرحامت و محبت علادادارى بىلن دولى دير.

حجه گىدن مسلمانلار، عينى زمان و مکان اچىنده بىر يره
گلىب قالبى بىر اتفاق اچىنده بولارلار. وطن، نژاد، رنگ، كالا
يالى مفهوم لار اورتادان گىديب يرينه اسلام دوغن ليغى گلر.
امر- معمور، باي - غريب، عالم - جاھل، پادشاه - گدا همه سى
بىر يره ده، عينى كالا لار اچىنده، عينى ميدانده و عينى صنفده دير.
مسلمانلار اورده، بىر بىرلەينىنگ درت لرينى و موضوع لارينى
دېنگلار، اوزاقلارداكى دوغنلارينه خبر لار يوللارلار.

بو يره چليك بحث اتديكلرىميىزدىن باشقە ده عبادتلر محقق
باردىر و همه سىينىنگ اۋران كان حكمت و فائىدە لرى موجود

دير.

عبدات لرینگ حکمت و فائیده لری، بحث اتدیکلریمیز بیلن موجود دال دیر. عبادت لر ده بزیم آنگلامادیغیمیز اوران یغشی سرلار باردیر. او لارینگ بیر قسمی وقتینده اورتا چقجاغی یالی اوی بیر قسمی هم آخرت ده آنگلاشیلچاق دیر.

شک سیز (بی شک)، مسلمان لار عبادت ادنده بولار یالی دنیوی و آنگاصاد نارسه لری دؤشینمز لر. او لار عبادت لرینی خداوندینگ راضی بولجاغی شکیله ادرلر. یئنه بحث اتدیگیمیز شکیلدن فائیده لر هم الله تعالی نینگ بنده لرینه بیر اکرام و احسانی دیر. بولاری بیلمک و دؤشینمک انسانه آلاییده بیر شوق و تلاش غازاندیرار.⁹⁵

بؤره چلیک غیصuge جه تماس اتدیغیمیز عبادتلره با قدیغیمیزده، اسلامینگ زندگی ئینگ تمامی بیلن اچ اچه بولدیغى نى گئاراس. اسلام، بیر گئونه ويا بللى وقت لاره سغديريلیپ بیلن بير دين دالدیر. زندگىئى دنيا گلمکدن اؤلیمه، حتى اؤلیم سونگراسينه چلیک تمام يوللارى بیلن پزيرش ادر. پنسلوانيا آيالت داششگاه سى استادى دوكتر تاييمودى گيانوتى شؤيله دىيور:

95. پروفیسور دکتر، عمر چلیک، دکتر مصطفی اوزترک، مراد قایا، اؤسوه حسته، استانبول، 2003، 110-221. دکتر، مراد قایا، پیغمبریمیز (ﷺ) دن زندگى اندازه لری، استانبول، 2008، ص. 62-307.

”اسلامی انتخاب اتدیگیمده من شونینگ فرقینه باردم کی؛
بو دین، یر یؤزینینگ هر بیر یانینی عبادت مکانی حالينه گترمانینی
هدفليبور. یعنی گؤنليک مشغاله لرى بير کناره غوئيب، خداوندی
يادلاماق آدینه صومعه ياتماق گرک دال دير. مثلاً نماز هر وقت
و هر كيم اوچين خداوندی يادلامانينينگ اينگ آنگصاد، اينگ
حقiqet لاشديريلib بىلچك يولى دير.“ (احمد بوكن - آى هان اريگيت،
تازه زندگى لر، 15-16)

پ) اسلام ده بعضى ممنوع لار و خسارت لاري

الله تعالىٰ، قرآنى كريمده خوش و پاك نارسه لردن استفاده
اتمانينى بندە لرينه حلال اتمش و بولارى ممنوع اتمانه غيرت
ادنلىرى لانت لامشدير. سونگره ده، اۋزىزىننگ انسانلارينگ فائىدە
سيىنه بولان نارسه لرى ممنوع اتمان يكجه زيان اتجك نارسه لرى
حرام اتدیگىنه اشارت اديب شؤيله بويرمشدير:

”دىكى: خداينگ آچىغى بىلەن، گىزلى سى بىلەن تمام
ياراماژلىق و بى حيا ليقلارى، گناھى و حقسiz يره قهارلانمانينى
حرام اتمشدير.“ (اعراف، 33)

گناھ و حراملار، انسانى مادى و معنوى بولىپ هلاكە اترن
زهrlر يالى دير. فقط شيطان و نفس، اولارى اتريب انسانلاره
شرىن و خوش گئوركزىر. مونگە آلدانان انسانلار ھم نهايتىنده

معنوی زندگی لرینی پریشان ادرلر. حال بولکی حلال بولان نارسه لر اؤران کان و خاص فائیده لى دير. زира، بیر نارسه نینگ حرام بولديغينه دائير گؤچلى بير دينى دليل يوق بولسە او حلال دير. بو سبب دن حرام و ممنوع بولان نارسه لر استشنا قابليىدىن اۋران آزدىر. مونىنگ بىلن برابر اسلام، هر ممنوع ئىنگ مشروع يerde باشقە سىنى، يعنى خاص يغشىسىنى و پاك بولانىنى گۈركۈمىشدىر. نامە حكىمت ايسە انسان اوغلى، مونىچە حلال نارسه نى غۇويب بللى رقم داکى حرام لاره هوسلامن.

ضرورت لر، تىھىيىن ادىلمىدىك شارت لار، زورلامە لار و زنده لىك خطر لار غارشىستىدە بعضى ممنوع لارىنگ گچىجى بولىپ و احتياج مقتارى يالى احلالىنە اجازە بىريلر.⁹⁶ يئۇنە ضرورت و احتياجىنگ بولديغىنە ئۆلچەكىنگ دقتە ئىنماسى بىلن دير.

اسلامىنگ غويدىغى ممنوع لارىنگ مقصدى فرىدى و اجتماعى بولىپ انسانلارى ھر تۈرلى يالنگش دان غوراماڭ، حضور اچىنە ياشە مالارىنى و خداوندىنگ حضورىنە پاك بير يئۇز بىلن چقمالارىنى تايارلاماقدە دير. بو اعتبار بىلن اسلامىنگ ممنوع لارى، اونىنگ رحمت دينى بولدىغى نىنگ البتە بير ايجابىيە و نتىجە سى دير.

96. باقىنگ. بقىرە، 173؛ مائىدە، 60، انعام، 145؛ نخل، 115.

باشقه بیر یاندان دینی اسلام اعتقادی، اخلاقی و حقوقی نظم لرینی بیر بیری بیلن ارتباط لاندیریب معقول بیر بؤتینلیک و دنگه اچینده برابر تقدیم اتمشdir. اوتا غویدیغی اعتقادی و اخلاقی اصلی لاری، زمان زمان حقوقی اساس لار بیلن غوللانمشدیر.

اسلامینگ غویدیغی حراملارینگ بیلدیگیمیز ویا بیلمدیگیمیز اوران کان حکمتی و سببی باردیر. بو ممنوع لاری قبول اتمک هر نارسه دن اوّل بنده نینگ خداوندینگ غارشیسینده جدّی بیر امتحان بیر مسی دیر. موئینگ یانینده، دینی بیر ممنوعی قبول اتمک، بنده لره دنیوی و اوخروی بیر ناچه فائیده لری امکانلاشدیرار. خداوندی کریمینگ انسانلاره بو یولداقی مرحمت و شفقاتینه مثال بولماق اوچین بیر ناچه حرام دان و اولارینگ زیانلاریندان بحث اتمک جاینده بولجاقدیر:

1. ربا

بی غارشیلیق مال الده اتمه اصلینه مربوط بولان سؤت (ربا)، ظاهرده، انسانلاره کمک و آنگصادلیق یالی گؤرینسە هم، حقیقت ده زور وضعیت داکى انسانلارینگ بی چاره لیگینی فائیده لنمکدن باشقه بیر ایشه یاراماز. بو سبب بیلن اولی بیر بنده حقی نینگ گؤزدن غچناسی دیر. دینی و اخلاقی حس لری اوچیرن و اقتصادینگ اچینی گمیرن خابیس بیر اوردیر. باینگ خاص کان

گؤچلنمسىينه، محتاجىنگ ده خاصل كان پيرانماسىنه سبب بولار. بئيله جامعه آرسىنده چوقر فرق لار ميدانه گتىرر. حال بولكى مشهور اقتصاد چىلارينگ بيانى بىلەن اقتصاد بولىپ اينگ يغشى سويمى ده تاپىلان جامعه، انفليشن و ربا(سۋەت) درجه لرينى سفر ادن جامعه دير.

مونىنگ يانىنده ربا نىنگ؛ سونۇمى نرخ آرتىشىنە يول آچماق؛ كمكلشمه، همبىستلىك، محبت، مرحمة و شفقات يالى اخلاقى حس لرى ضعفه دوچار اتمك؛ خودپرست ليغى و منفاعات پرست ليغى قوزغاب پول و نفوذ غازنمه بير گىلىلىكىنى غمچىلاماق يالى ائران كان زيان لارى باردىر.

ربا، انسانلارى زحمت اديب تىماق و توليد بىلەن مشغول بولماق دان اوزاق توتار. رباعىه ائرانان انسانلار، زراعت و تجارت يالى اصل غازانج يېرىلىنى ترك ادرلر. اىزە پول دان پول تاپىماق غالار كى، بولدە توليدى آزالدان زيانلى بير واقعە دير.

ربا، اولى غوغالاره و آردى آرقە سى كسىلمدىك سىالدارلىق لاره سبب بولمه باقىمىندان ربا يالى سى يوقدىر. رباعىنگ اينگ يمان يولى ده انسانىنگ اونگە ترياكى بولىپ بير تۈرلى غورتارىلىپ بىلەنلىكى دير.

ربا سايە سىنده، يادامان پولدان پول تىمە، بعضى انسانلارينگ خوشىنە گىتسە هم بو وضعىت فردىرىنگ و جامعه نىنگ عليه

نه (مقابلينه) دير. حتی اوzin مدت جامعه داکى زحمت - سرمایه مناسبت لرينى غارشدير دېغىندان، سونگىنده اوّزى رباع اين گىشىلرىنگ ھم عليهنە دئۇنكىدە دير. قرآنى كريمىدە، اللہ و رسولى نىنگ رىبا بىلن مشغول بولانلاره حرب اعلان اتدىگى بىلدىرىلەمشىدەر.⁹⁷ باشقە بىر آيتِ كلىمە دە شۆيىلە بوييرىلار:

”ربا اين لر (قىقلارىندان)، شىطان اوران كىمسە يالى تورارلار. (بقره، 275)

اللہ رسولی صلى اللہ علیه وسلم ھم غازانچىلارىنگ اينگ شرلىسى نىنگ رباع بىلن الدە ادىلن مال بولدىغىنى بىلدىرىلەمشىدەر.⁹⁸ رسول اللہ صلى اللہ علیه وسلم، امتىنى بو اولى گناھ دان اوزاقلاشديرماق اوچىن، ربا اينه، ايدىرنە، ربالي ايشلر ادن معمورلاره و بولارىالي آنگلاشمالارىنگ شاهد لرينه لانت اتمش، گناھ يولىندان ھمه سىنىنگ مثاوى سويدە بولدىغىنى بىلدىرىلەمشىدەر.⁹⁹

97. بقره، 278-279. رسول اللہ (ﷺ) خداوندىنگ حرب اعلان اتدىگى باشقە بىر خصوصىنى يىنه بىيان ادر. او ھم اللہ دوستلارىنە دوشماقلىق اتىك دير. (پخارى، رىكاك، 38) بولاردان باشقە هىچ بىر عصىيان ادن و گناھ كاره، بو درجه شىدە لى بىر اختارلىق بىرن دالدىر.

98. ابن اى شعيب، 34552/106,7؛ واقدى، 1016,3؛ ابن كثير، بدايه، 14-13,5.

99. مسلم، مساقات، 106-105، به علاوه رجوع كىنيد. پخارى، جادو، 113,25,24؛ أبوداد، جادو، 4/3333؛ ترمذى، جادو، 2/206؛ ابن ماجة، تجارت، 58.

پیغمبر یمیزینگ رباعه کمکچی بولان هر کیمه لانت اتمسی، اسلام جامعه سینده سؤت خورلیغه هیچ یر بولمادیغینی، هیچ کیمینگ اونگه بولاشماسین دیب اینگ آچیق بیر شکیله آنگلاتماق و تمام یاراماژلیق و فساد غاپیلارینی غاپاتماق اوچین دیر.

ربا تمام دینلرده حرام ادیلن بیر گناه دیر. چونکی اونینگ زیانی آقدیدر. آیت کلیمه لرد مونینگ یهودی لره ده منع ادیلدیگی افاده ادیلر.¹⁰⁰

گوئیمیزده بی ربا اقتصادینگ بی امکان بولدیغینی دؤشینمک غلط دیر. بی ربا اقتصاد البته کی ممکن دیر. مونی الله ادن جامعه لار موجود دیر. اسلام، رباعی شدت لی بیر بچیمده منع اتمش، مونگه مقابله شریکلیک اصولی بیلن مالی ایشلا دیب کانلتمانی توسيه اتمشدیر. یعنی سؤت غارش دیر مادان حالالیندان شرکت لر غوراب تجارت بیلن پولینگ کؤپل دیلمیسینی تشویق اتمشدیر. چونکی بو اصول هر کسینگ فائیده سینه دیر. مونینگ یانینده، امکان نسبتینده اللہ تعالیٰ اوچین قرض برمانینی (قرض حسنہ) تشویق اتمش و دارده (زور وضعیت ده) غالان بیر کیمسه بریلن قرضی صدقه دان اوران فضیلت لی حساب ادندیر. باشقه طرف دان، ذکات و صدقه نی ده امر ادیب جامعه مکمل بیر اقتصادی بیر دنگه غاز اندیر مشدیر.

. 100. نساء، 160-161

2. شراب و مواد مخدره

الکؤل لى اچگى و مواد مخدره لار، انسان فطرتىنە تماماً ترس بولان زارار بىرن ماده لر دىر. اصل بولان انسانىنگ هوشىنده بولماسى دىر. اۆزىزىندىن گىتمىش وضعىتىدە، رخوت و تىبل لىك اچىنده تاپىلماق مقبول دال دىر. هوش دان اوذاق دورمانىنگ سونگى بولسە عمومىت يىلىن دوغرى يولدان آداشماقدىر. اۆيلىه بولسە شرابى (الکؤلى) و مواد مخدره ماده ارى مثبت گۈرۈب هوس ادن لرىنگ يالنگىش بولە دؤشىملارى حكمان دىر.

شراب، هم فرد همدە جامعە اوچىن اولى بىر فساد سببى دىر. شراب اچمك عقللى ملايىكە لرە خسارت بىر. وضعىت شؤىلە كى دنيا و آخرتە باقىدېغىنەن تمام مصالحت لار يكە عقل بىلىن حقىقتە بارار. عقل گىتىدىيگىنەن انسان، عقلە خىالە گلەمدىكى خطالارە دؤشىر.

شراب، قمار، تاحلائى اوپۇنلارى يالى انسانە مادى و معنوى سرخوشلىق (نشە لىك) بىرن نارسە لر، انسانلىغىنگ عبدى دوشىمنى بولان شىطانىنگ اليىداكى اينىڭ تاثيرلى سلاح لار دىر. انسان بولاردان اوذاق دورمازسە فلاحە ارمىسى ممكىن دال دىر. شىطان، اچگى و قمار يولى بىلىن انسانلار آرسىينە كىن، دشمن لىك و سىالدارلىق سوقار. او لا رى اللۇھ تعالىي نىنگ ذكرىنەن، نمازدان و عبادتلەرنەن انگلەلب آخرت غربىلارى حالىنە گىتىرار. قماردە باى

برن (اوتولان) طرف، اوتماق اميدى بىلن تكرار تكرار اوينامه جىلینه گىرر، سونگىنده فردى و اجتماعى اوران كان حضور سىزلىقلار اورته چقار. فال باقمق صورتى بىلن، الله دان بشقه بيرينىنگ بىلمىجىگى غائىب دنياسىندان خبر لار برىليپ بىچاره انسانلارى آلدالار، اينگ قيمتلى نعمت لردن بىرى بولان عقل جريان خارجى غوئيلار. غيسغە جەسى بو ياراما زا ئورنىدىكىلر انسانلارينگ هم دنيا لارينى هم ده آخرت لرينى برباد ادر. خاصتاً هم اىكى جهاندە ده پريشان بولماقدان قورتيلمانىنگ يولى، الله تعالى نينگ ممنوع اتدييگى گناه لارى ترك اتمكدير. (مائىدە، 90-91)

روس پروفيسور راچينسکى، شو عبرتلى سؤزلرى سؤيلار:

”شيطان، شىشه نينگ اچىنده غاراشار و الكؤل معتادلارينىنگ“
اليندە آيسىننە نامە بولسە هممە سىنى آلار. حتى اؤستىندا كيلرى سونگ كؤينكلرىنى، غوجاقلاريندە تو تىدىقلارى چاغە لارينىنگ سونگ لقمه سىنه هم آلار. موندان باشقە شىشه داكى شيطان، ائزىزىنە غلام اتدييگى انسانلارينىنگ و مشغله لارينىنگ صحتىنى، ناموسىنى، وجدانىنى، بىڭچ و سرورىنى، حضور و سعادتىنى هم آلار. انسانلاردە ايشلە مە عظمىنى و حسىسىنى يوق اتدييگى يالى هر تؤرلى غازانچدان هم محروم غوبار. بىرگزە ك الكؤل و اچكى توليدى اوچىن، آره يerde خدمت لرينىنگ ناچە بى درە ك يرە

صرف ادیلديگينى دؤشىنىنگ. بولار يالى دىكىشىك اچكىلىرىنگ تىيارلانماسى ناچە غۇذانىنگ، اچجىگىنگ (نوشابە) و ايشىنگ بى درە ك يرە زيان ادیلديگينى يغشىجه حساب ادينگ. اگر انسانلارىنگ الكؤل باتاقلىيغىنە بى پروا ساچىب سوردىغىنى مىليارد لار يالى نان، توچە، انجىر و اوزىمىنگ ھەمە سى بىر يرە جمع بولسە دى، هىچ بىر زمان دنياده آچلىق يا دە غذا نرخىنى غوممات بولمازتى. غوينىڭ انسانلارى، حيوانلارى ھم دويانە چلىك غاراشجاق ھر تۈرلى غذا تاپىلارتى.

شىشه داكى شىطانىنگ بودىجه سى مكمل بىر شكىلده بىلىنمز. شىطانه انانانلار، استفادە اتدىكلرى شرائينگ ماليه لارىنى بىر لار. لاكىن عينى گىشىلە، باشقە انسانلارە بىر مك مجبورىتىنده بولدىقلارى قرض لارىنى بىر تۈرلى بىرمىزلىر. شىطان اوزآلجالقلارىنى ھر زمان و كم اتمان تام بىر شكىلده آلار. اگر بى انسانلار بىر جىڭى پولى يوق بولسە دە، يا اوغرلارلار يا اولدىرارلار يادە اوزلىرىنىڭ و مشغۇلە سىينىنگ ناموسىنى، شرفىنى الدن بىرلر، اوشكىلە ويا بى شكىلده شىطانىنگ مالى سىنى مطلاقە بىر.

شراب يئوزىنندن منگ لر جە قىمتلى و بىللى بىر انسانىنگ زندگىسى بىر باد بولمىشدىر. بى انسانلار صاحب بولدىقلارى دىگىلىرى ھمېشە يتىرندىرلر. شراب و الكؤل، مىليونلار جە اولى انسانىنگ صحىتىنى بوزمىشدىر. باتاقلىق بىر زمين اوستىنە معقول

و اولى بىنالار انشا ادىلمىيگى يالى، شرابى و عياش بولان بير ملتىنگ اچينده دوامى بير دؤزگىن غورماق و حضورلى بير زندگى انشا اتمك ممكىن دال دير. بو سبىدن، احيا فعالىت لرينه، اوّلىت بىلن تمام ملتى بو فجيع وضعىتىن اوياندىرىپ اوخى دان توريزماق بىلن باشلامالى دير.¹⁰¹

دنيا ساغلىق تشكيلاتى نىنگ اوتوز اولكە نى اچينه آلان سونڭ تحقيقاته گۈرە، جنایت لارينگ %. 85 (بولارينگ 70%-60% مشغله اچينه دئنيك دير)، تجاوز لارينگ %. 50 سى، شىدّت حادىثه لرينىنگ %. 50 سى، عيال لارينى اورانلارينگ %. 70، ايشه گىتمىدىكلرىنگ %. 50 و عقل كسل لرى واقعه لارينگ (ديوانه لارينگ) %. 40-50. سى الكؤلدان يعنى شراب اچمكىن اورته گلەمكىدە دير. نشه اى لردن بولان چاغە لار هم عقللى مشكلات لار %. 90 لارده دير. الكؤلىك (شرابى) بير عيالىنگ ناقص بير اولادى نىنگ بولماسى %. 35 يالى بلند بير رقم دير. چۈنكى الكؤل، انه رحمىنداكى اولاالمائى و تولد سونگراسى گلىشىملره مانع بولار؛ چاغە هم ذاكىم ليگىنە، بوى كوتا ليگىنە و حركت بوزوقلىغىنە سبب بولار. اچكى موبتلا سى بولان انسانلارينگ چاغە لارى، دواملى چكىشىمە و شىدّت دولى بير مشغله اتمسقرينگ ده ياشادىقلاريندان، اولارده حسىسى بير چۈركىتى و حركت بوزوقلىقلارينىنگ آرتىمە خطرى اۋران

101. گريگورى پتروف، معلم ايده آل، استانبول 2005، ص. 48-52.

بلند دیر. یؤنه بو چاغه لارینگ کانی، او قوده و زندگی ده ناکام بولار.¹⁰²

انگلیز حکومتی رسمی راپورینه گؤرە الكؤل تؤکتیمی سببی بیلن میدانه گلن جانجال، زاخم بولمه، شفاخانه مصرف لاری و باشقه وضعیت لرینگ انگلیز اقتصادینه گتیردیگی یؤک، بیلیق 20 میلیارد سترلين (30 میلیارد دالر) یاقیندیر.¹⁰³

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، شؤیله بویر مشدیر:

”زنهار اچگی اچمه، چؤنکى او تمام ياراماژليق لارينگ و شر لرینگ آچارى دير.“ (ابن ماجة، اشربہ، 1)

«کانى سرخوش ليق برن نارسانينگ آزиде حرام دير.» (ابو داود، اشربہ، 3681؛ ترمذی، اشربہ، 1865/3)

بو سببند، «سرخوش بولماجاق يالى اچمك بیلن بیر نارسە بولماز» دیيئلرە آلدانمالى دال دير. اندازه ائران آچقدىر، بیر نارسە نينگ کانى سرخوش اتسە، اوينىنگ آزى ده حرام دير. اسلام، گناھە گىدىن يوللارى تماماً بؤكلاب ياراماژليق لارى اينگ گؤزل شكىلده مانع بولماق اسلام. زندگى يىنگ عملى ايشلائىشىنە آلىشماديق تىوريك چۈزىم لرى دقهه آلماز. ممنوع لارى، قورقىزىجى

.102. موسى طوسون، «مشروع»، دائرة المعرف ديانة اسلام، 21، 463، The Guardian، Saturday March 27 2004. "Sobering thoughts .103 about a claim". Sean COUGHAN

بولماسى اوچىن اولى بىر حكىمت بىلەن غويار و بولارى چىنانلارە دە اينگ معقول جزا لارى بىر. بو وضعىت، دينيميزىنگ انسانە ناچە اهمىت بىرىدىگىنى، اونى بى نهایت بىر شفقات و مرحىمت بىلەن قوچاقلايدىغىنى گۈركىز.

3. زنا

زنا، اوّلدىن بارى انسان عقلى نىنگ، اخلاق و حقوق نظاملارى نىنگ و تمام سماوى دينلارينگ تماماً غلط و ياراماز گۈردىگى بىر حرکت دير. زنا اصل ونسىيىنگ مداخلە اتمسىنە، مشغۇلە نىنگ چاشمىاسىنە، دشمن لىك، غومشىلىق، دوست ليق يالى باغلارينگ چۈزىلىپ جامعە داكى معنوى و اخلاقى دىگرلىرىنگ دؤئىب دان سارسماسىنە سبب بولار. انسانى بدنى لىذتلىرىنگ اثىرى اديب شان و شرفينى آياقلار آستىنە آلار.

فوش، عيال تجارتى نىنگ يايلىماسىنە، عيالىنگ بىر گچىم نقطە سى بولىپ استفادە ادىلمىسىنە و عيال دلّالارينىنگ اورتە چقماسىنە يول آچار. عيال ليق و آنه لىك شرف و شانىنى تارومار ادر.

باشقە طرف دان زنا نىنگ صحت اوچىن ھم اۋران كان ضرار لارى موجود دير. زنا باتاق لىغىنە دؤشىن انسانلارده سيفلىيس، بىل سوق لىغى يالى اۋران كان كسل لىك مشاهىدە ادىلمىكده دير.

گؤنیمیزدە طب ينگ چاره تاپیپ بىلەمدىگى اوّلدىرىيچى كسل لىك ايدس (AIDS)، اوّلى اوّلچىكىدە زنا يولى بىلن بولاشماقىدە دىر.

بنده لرينى كان يغشى گۈرن اللۇھ تعالىي، اوّلارىنگ بؤيلە بير ياراماز يولە دؤشمىسىنى اصلا اسلمز. بو سبب دن، زنا اتمك بير طرفە، يانىنه ياقىنلاشمانى ھم منع اتمشىدیر. آيتِ كلىمە لر دە شۋئيلە بورىلار:

"فوشياتىنگ آچىغىنە دە گىزلىسىنە دە ياقلاشمانگ"

(انعام، 151)

"زنا ياقلاشمانگ، زира او ائران ياراماز بىر بى حىالىق و ائران يامان بىر يولدىر." (اسراء، 32)

يعنى زنا غە زمين حاضر لان هىچ بىر يولە و وسile ياقلاشمالى دال. رسول اللۇھ صلى اللۇھ علیه وسلم، شهوت لى باقلارىنگ قلب اوچىن ناچە ضرارلى بولدىغىنى شۋئيلە افادە بويرار:

"حرامە باقىش، ابلىسىنگ زهرلى اوّلارىندان بىر اوّق دىر. هر كيم اللۇھ قورقىسى سببى بىلن مونى ترك اتسه اللۇھ تعالىي اوّنگە قلىيىنده حلاوتىنى حس اتىجىكىنى بىر ايمان بخشن ادر." (حکيم، 4، 7875؛ هيىشى، 8.63)

بو سبب بىلن اسلام؛ اوّلىت بىلن اركك و عىاللارىنگ دينىنگ تعرىف اتىدەگى شكىلده بئر نىملارى، بىر بىر لرينى تحرىك اتىجى

حرکت لردن اؤزاق دور مالاری، يىگانه اركك بىلن عيالىنگ باش باشە غالمازلىغى، جامعە دە آچقلىغى و قاھتنىڭ آلينماسى يالى بىرينجى قدمە دە ير آلان تدبىر لر آلار. انسانلارى تحرىك اتجىك تۈردن سۆز، باقىش و ياقىن ارتباط لارى، زنا غە حاضر لان حرکت لر بولىپ مەحکوم اتمك دە بويۇزدىن دىر. اسلام بولار بىلن ھم غالمان، مشغۇلە و جامعە چاغە لارى تربىيە اتمە، اۋىلانمك ياشىنى ضرورت بولما دېغىنەدە گىچىكىدىرمەللى دال، ائىلىلىگى آنگصاد لاشدىرمە، جامعە دە دينى و اخلاقى اهمىت لرى زىنده توتمە و ظيفە سىنى بىر.

بولار دان آنگلاشىلدېغىنە گۈرە، اسلامىنگ ھەدفي گناھ كارلارى جزا لاندىرماق دال، جامعە دە گناھ و سطىننىڭ بولما سىنە مانع بولىپ انسانلارىنىڭ امنىت و حضور اچىنەدە ياشە ما سىنى امکانلاشدىرماق دىر. اسلام تارىخىندان بارى زنا جزاسى اۋران نادر گۈرینمىشدىر.

باشقە طرفاندە اللہ تعالىٰ، گناھ كارلارە بعضى دنيوى بلا لار بىرمك صورتى بىلن اولىرى ايکاز اديب خاص كان ضرارلار دان و ابدى عذاب دان مەحافظە اتمك اسلام. زنا ادىنلە دە بعضى مصىبتلر ايبرار. رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم مونى شۇيە خېر بىر:

"بىر ملتىنگ اچىنەدە زنا و فوش اورتە چقىب نهايت او ملت بو گناھى علنى اديب ايشلامانە باشلا دېغىنەدە، مطلاقە اچلىرىنەدە

وباع کسل لیگی و اؤزلریندان اوّل گلیب - گچمش ملت لرده
گئوریلمه دیک باشقه مریض لیک لر یایلار." (ابن ماجه، فتن، 22؛
حاکم، 8623 / 4,583)

دنیاده بولار يالى ضرارى بولان زنا، آخرتده ده گیشینی
يؤزغره ادر. وحشت بريجى بير عذابه سورار. رسول الله صلى الله
عليه وسلم شؤيله بويرار:

"بو گيجه اوقييمده ايکى گيشى (جبرائيل بىلن ميكائىل)
گلیب منى غالدىرىدىلار و «يئرى گىتىورس» دىدىلار. من هم
اولار بىلن گىتىيم... نانبایخانه يالى بير يره باردىق. اوّرده نامه
آيت دىعى آنگلاشىب بىلماجك سس لر، فرياد لار بير بىرينه
غارىشىورتى. اچرده بير توپار يالانگاچ اركك و عيال بولدىغىنى
آنگلادىق. آشاقلاريندان اوتلار بلند بولدىق چە آلادە آتىبور، فرياد
غۇپارىورلارتى. ملائىكه لر بولارىنگ كيم بولدىغىنى سوراديم:
«زنا ادن اركك و عياللار» دىدى.

(بخارى، تعبيير، 48؛ جنائز، 93؛ ترمذى، رويا، 10/2295؛ جنائز، 93؛ ترمذى، رويا، 10/2295)

لواط (بچه بازلىق)، لزىينلىك (هر ايکى طرف غيز بولىماسى و
بىر بىرلىك شھوت بىلن ياقىنلاشىمىسى) يالى بى نهايت ياراما ز فعل
لر ده عيناً زنا يالى اولى گناه لاردان حساب لانمشدير. بولارىنگ
ناچە يمان و ضرارلى بولدىغىنى هر عقل سليم صاحبى بىلار.

بئرده حساب لادیغیمیز گناه لارینگ داشیندہ اسلام؛ آدم اؤلديرمک، جادوگیرلیک، زنا تحمت اتمک، انه و آته بى اطاعت لیق، یتیم حقینی ایمک، دشمن بیلن مجادله ادیلديگیندہ جبه دن غاچمق، یالان آیتماق، ظلم اتمک، انسانلارینگ آرقه سیندان غیبت اتمک، افتراع اتمک، اوغرلیق اتمک یالی انسانلیغه اوران کان یولدان ضراری بولان اولی گناه لاری ده شدّت بیلن منع اتمشدير.¹⁰⁴

ت) اسلام ده محیط، پاک لیک و سوو

1. محیط

الله تعالی، محیطی میزداکی هر نارسه نی انسان اوغلینینگ استفاده سینه عرض اتدیگینه خبر بر مکده دیر. بولارینگ شکرینی حقی بیلن یرینه گتیریب بیلمک اوچین محیطیمیزه امانت و معصولیت شعوری بیلن یاقلاشمامیز گره ک. محیطینگ خور استفاده ادیلسی، تخریب و اصراف ادیلسی؛ ضراری پنه اوژیمیزه دئنجک بولان بیر نا شکرلیک دیر. الله تعالی شؤیله بویرار:

104. بخاری، شهادت، 15؛ وصایا، 25؛ مسلم، بر، 56، 55؛ ابو داود، ادب، 35، 4875
احمد، 3، 135، 154. جزئیات اوچین باقینگ. دکتر. مراد قایا، پیغمبریمیز (ﷺ) دن زندگی اندازه لری ، استانبول، 2007، ص. 308-458.

"خداوندینگ بوييريقلارينه اهميت بر مديك شو انسانلارينگ اتديگى خطا لار يؤزىنلن خاڭ ده و بېرەدە فساد اورتە چقدى، نظام بوزىلدى. دوغرى يولە و اصابتلى تو تىمە دۇئنسىنلر دىيىب اللە تعالى، اتىيكلرىينىنگ بعضى ياراماز نتىجە لرىنى او لارە دادىرار."

(روم، 41)

حال شؤيلە كى حق اوّلدان: "گۆگى اللە تعالى ياراتدى و ميزانى او غويدى، يئونە دنگە نى بوزمانگ!"¹⁰⁵ دىيىب امر اتمشدى. يئونە انسانلار مونى دنگلە مديلىر و حاضر ضرارىنى ئۆزلۈرى چكىيور.

مسلمان، گۈنگلەداكى حضورى و گۈزىل لىيگى طبىعته ده منعكىس اديب انسانلارە، حيوانلارە، گىyah لارە و حتى بى جانلارە بارلىقلارە هم يغشى بقار. بارلىق لارى اصلا آزار برمىز اۋران دقت ادر. رسول اللە صىلى اللە علیه وسلم اينگ يانىندان بىر ئولى گچمىشتى. رسول اللە صىلى اللە علیه وسلم:

"راحته ارمىش ياده ئۆزىنلن قورتىلەمش" بوييردى. صحابى لر:

"اي اللە نىنگ رسولى، «راحته ارمىش ياده ئۆزىنلن قورتىلەمش» افادە سىندان قىسىنگىز نامە؟" دىيىب سورا دىيلار. رسول اللە صىلى اللە علیه وسلم:

.105 رحمن، 8-7

"مسلمان بير بنه وفات اتديگينده دنيانيڭ يادولىغىنidan و پريشانلىغىنidan راحتلاب الله نينگ احتمىنە غوشمىشدىر. گناه كار ياراماز بيرى اوّلدىگىنده بولسە انسانلار، قريه لار، درخت لار و حيوانلار اوّنىنگ شررىندىن غورتىلىپ راحته ارار" بوييردى. (بخارى، رقاق، 42؛ نسائي، جنائز، 48؛ احمد، 5، 302، 296)

بى جان فكر اتديگيمىز بارلىقلارده ھم بير شعور باردىر.
مونىنگ دليل لريندن بيرى ده شو روایت دىير:

عبدالله بن مسعود رضى الله عنه شؤيله دىير:

"بىر داغ باشقە سينە اسمى بىلەن نداع اديب:

«اي فالان، بوكئون سنگە الله جل جلاله حضرت لرينى ذكر
ادن بير گىشى داريدى مى؟» دىيپ سورار. اگر:
«ھوّه، داريدى.» ديسە مونىنگ خاص بىگانز.

بو حادىثه نى ابن مسعود دن روایت ادن عاون بن عبدالله
شونى غوشار:

"داغلار يالان يالش سؤزلرى اشيدىلرده خىرلى سؤزلرى
اشيتىمز لر مى؟! او لار خىرلى و گۈزىل سؤزلرى اوران يغشى و
خاص اولى اشتيقاق بىلەن دىنگلار لر. آيت كليمە ده داغلارينگ
ياراماز سؤزلرى اشيتىدىكلىرى شؤيلە خبر بىرلىر:

«رحمان اولاد ادینى» دىدىلر. حقيقىتاً سىز، ائران ياراماز سۆز اورتە آتدىنگىز. مونىنگ اوچىن، آزغالسىه گۆكلر يارىلچاق ايدى، يىرىلچاق، داغلار يقىلىپ چاشچاق و يىرلە غارىشچاق ايدى! رحمانە اولاد اسناد اتدىلر دىيىب... حال بول كى اولاد ادینمك رحمانىنگ شانىنە ياراشماز. گۆكلرده و يerde بولان هر كس بى استشا، بىنده بولىپ رحمانە گلچك دىر.» (مرىم، 88-93)
(بىھقى، شعىب، 1، 453؛ طبرانى، كېير، 9، 103)

انسان، هر يerde و هر وضعىيىدە نا راحت ليق بىن سۆز و حرکت لىردىن شىدەت بىلەن اۋزارق دورمالى دىر. ياشادىغىمېز شهر، محلە و اوېھ لارينگ سولارىنى، هواسىنى و منظرە سىنى كىرلتىمك، آخلات و چتل نارسە لرى آتماق انسانلىق شرف و شانىنە ياراشمادىق بىر حرکت دىر. ھم اۆزىزىمىزى ھمە باشقە لارينى گۆزدىن غاچرماق دىر. مسلمانلار، چتل اتدىگى يىرلدىن باشقە لارينىنگ حضورسىز بولجاغىنى و طبىعتىنگ گۆزلەيگىنەنگ بوزلۇجاغىنى دؤشىنر؛ چاقىلان چىگىت، فندق، پىستە غابقلارىنى، شىشە، كىنسر و قوتىلارىنى، كاغذ، پاكىت يالى كىرلاتن نارسە لر جادە دە، كۆچە لرە، پكىنەك (دېنچ آلىنان ير) يىرلىرىنە آتمازلىغى، انسانلارى و حتى حيوانلارى ناراحت ادن حرکت لىردىن اۋزارق دورمانىنى، مومن بولمە و كمالە گلمانىنگ بىر شرطى قبول ادر. زىرا پىغمېرىمېز، انسانلارە عذاب بىرچك، گىلندە كىدىنە ناراحت اتجىك بىر شاخە نىنگ، بىر تىكىنەنگ ھم كسىلىمسىنى، ايمانىنگ

بیر شوبه سی دییب قبول اتمش،¹⁰⁶ انسانلاره عذاب بىن لرى خداوندىنگ خالاما دىيغىنى خبر بىر مىشىدир. معاذ بن انس رضى الله عنہ، شؤلە آنگلاتار:

"من رسول الله صلى الله عليه وسلم بىلەن بىراپت بىر غزوه گىتىمىشتم. عسکرلر غۇنق يىرلىينى دارالتىدilar و يولى كىسىدilر. مونىنگ اۋستىنە نبى الله صلى الله عليه وسلم بىر منادى اپىرىپ عسکرلر آرسىنەدە شؤيلە ندا اتدى:

«كىيم بىر يىرى دارالتىب ويا بىر يولى غاييتارار (بىر مومنە عذاب بىرسە) اوئىننگ جەھادى يوقدىر.» (ابو داود، جەھاد، 2629، احمد، 3،

(441)

رسول الله صلى الله عليه وسلم بئىرددە، ضرورت بولما دىيغى وقته يىرلى و يوللارى دارالتمانىنگ، ھەر بىر شكىلەدە الله نىنگ بىندە لرىنە عذاب اتمانىنگ نە بىر اولى خطا بولدىيغىنى اعلان اتمش و بئىلە حرڪت ادنلىرىنىنگ ثواب لارىنىنگ گىتىجىگىنى بىلدىر مىشىدир. بو باقىشدان بولار بولماز يىرلەر آخىلات آتماق، تۈكىرمىك، موتىر پارك اتمك، انسانلارىنگ گلېپ گچىمىسىنى غىنلاشدىر جاق نارسەھلر غويماق يالى ھەر تۈرلى عذاب بىن حركتىن او زاڭ دورماق گىركىدىر. رسول الله صلى الله عليه وسلم باشقە حديث شريف لرىنەدە شؤيلە بويىر مىشىدیر:

106. مسلم، ايمان، 58.

"... یول اوستینده نماز اوقاماقدان و اویرلره يرلشمکدن اوزاقدورینگ! چؤنکى اويرلر يلانلارينگ و يرتيجى حيوانلارينگ گچديگى يرلدىر. یول اوستینده طهارت بوزماقداندە چكينىنگ! زيرا بولار يالى حركتىر گىشىنى لانته معروض غويجاق قابليتلر دىر." (احمد، 3، 305؛ 381)

«لانته معروض غالجاغىنگىز ائچ نارسەنى اتمكىن چكىنىنگ: سر چشمە لرىنه، یول اورتە سينە و انسانلارينگ سايھە لادىغى يرلره جواب چاي اتمانگ!» (ابو داود، طهارت، 14/26؛ ابن ماجه، طهارت، 21)

پىغمبريميزىنگ بو محتشم تعليماتىنده يكە جە انسانىنگ دال طبىعت داكى بؤتىنلىكىنگ گئوريلىپ اولى بىر آهنگ بىلن محافظە ادلدىگى، محىط ويابانى زندگىيئىنگ ھم چوقۇر بىر نىچگە ليك و دقتلى غورىنديغى گئوريلىمكىدە دىر.

مسلمانلار، انسانلاردان باشقە حيوانلارى ھم ناراحت اتمدىكىلرى يالى و اولاھە اللە نىنگ مخلوقى دىب خدمت اتمشىلدىر. مشهور فرانسوسى نويسىنده مونتىجن: "مسلمان ترک لرىنگ حيوانلار اوچىن وقف و شفاخانه لار" غورىدېغىنى افادە اتمشدىر. 17. عصردە عثمانى دولتىنى گزىن فرانسوسى دعوا و كىلى گوئير، شام دە (پايتخت سورىيە) مريض بولان پشك لر بىلن اتلرىنگ تداوى سينە عائيد بىر شفاخانه نىنگ بارلىغىنidan بحث

اتمکده دیر. بولار يالى وقف لار بىلەن علاقە لى پروفېسور دوكتىرىسىيائى ھم شو معلومات لارى بىر:

"كەنه وقف عادتىنە مريض حيوان لارى تداوى و اوتلامتمە يىرلىرى موجود دير. ياشل مرا (حاضر شامىنگ شهر استادىومى بولىپ استفادە ادىلن ميدان)، ايشلە گۈچىنى يېتىرىدىگىنەن صاحب لريينىڭ ايم و باقىمندان محروم غالان عاجز حيوانلارينىڭ اوتلاماسى اوچىن زمانىنە وقف ادىلەمشى بىر يەيدى. بو حيوانلار ئۆلپىنچە اوردە باقىلار ايدى. شام وقف لارى آرسىنە، پشك لريينىڭ ايئىب اوخلالجاغى و گۈچگى يىرلىرىم بارتى. ئۆيلە كى، هەر گۈن ايجىكلرىنى تاپماقدە ھىچ بىر گۈچلىك چىكمان يۇزلىرىجە پشك، بويىرینىڭ لازم بولان ماللارى يالى ايدى."

جاناورلە بولار يالى اهمىت بىرن اسلام، طېيىتى بىلەن درخت و ياشل محيطە ھم ئوران اهمىت بىر. رسول الله صلى الله عليه وسلم، شؤيلە بويىرمىشدىر:

"قيامت بولجاق بولسە و بىرىنگىزىنگ الييندە بىر فيدە (چىكىتىنەتىشىدىرىلەن نهال) بولسە، قىامت بولمادان اونى اكىب بىلسە درحال اكسىن!" (احمد، 191، 3)

اصحابى اكرامىنگ اونگەدە گلنلىرىنەن ابعاد دردا رضى الله عنه شام دە درخت اكىورتى. يانىنە بىرى ياقلاشدى و:

"سن، حضرت پیغمبرینگ دوستی بولدیغینگ حالده، درخت اکمک بیلن می مشغول بولیورسینگ؟" گؤرديگى ياغدائپىنده حيرانلىغىنى افاده اتدى. ابعاد دردا رضى الله عنه حضرتلرى ده او گىشە شو جوابى بردى:

"دور، بارامده بؤيلە عقلينىڭ گۈرە دوشىنمدن تىز حكىم برمە!
من رسول الله صلى الله عليه وسلمى شۇيلى بويراندە اشىتىدىم:

"بىرى درخت اكىب او درختىنىڭ ميوھ سىندىن بىر انسان ويا
الله نىنگ مخلوقلارىندان هر ھىلى بىر بارلىق ايسە بو، او درختى
اكن اوچىن صدقە بولار." (احمد، 4، 444. م.ش. مسلم، موساقات، 7)

ينه رسول الله صلى الله عليه وسلم:

"كىيم بىر سىدرە درختىنى بى گەرە كىرە كىسر ايسە، الله تعالى
اونىنگ باشىنى جەنمە اوزاتار." (عبدو داود، ادب، 158 – 159 / 533)

"يردە گۈگەن نبات يوقدىركى، اونى، غورىغمال بىر ملك
غانتىلارى بىلن غورىمىش بولماسىن. بو وضعىت گىاه نىنگ خسات
ادىلمسىنە بارانە چلىك دوام ادر. كىيم بو گىاه نى باسىب مىدە لاسە
او ملائىكە اونگە لانت ادر." (على المتقى، كتز، 3، 905 / 9122)

پىغمېرىمىز، مكە نىنگ يانىنده مدېنە و طاييف اطراف لارىنى ھم
حرم اعلان اديب اويرلرده درخت كىسمانىنى؛ گىاه لارىنگ بولان

يرلرینى تحرىب اتمانىنى، آولا مانىنى منع اتمشدىرى¹⁰⁷ و شؤيله بoyer مشدىرى:

الله رسولى نينگ اچىنده غورىسى بولان درخت لاره تاياق بىلن او رىلماز و او لار كسىلمىز. فقط ضرورت ياغدىنinde حيوانلارينگ ايمسى اوچىن ينگىل و يومشاڭ بىر شكىلde يواش جه سىلكلاب ياپراقلارى سىلكلانىب بىلر." (عبدو داود، حج، 96-95 / 2039)

ينه هاريسە اوغللارى قىيلە سىنininگ او تلاق يرى اوچىن:

"كىيم بو يردىن بىر درخت كىسسه مطلاقه او نىنگ يرينه بىر درخت اكسىن!" بoyer مشدىرى.¹⁰⁸

ابو دوعشم الجوهنى با به سىندان شؤيله نقل ادر:

"رسول الله صلى الله عليه وسلم، حيوانلارينه ايدىرمك اوچىن اليىداكى تاياق بىلن بىر درخت ينگ شاخه لارينه او رىب ياپراقلارينى غاچرمانه غيرت ادن بىر بدوى نى گئورىب تى. يانىداكىلره:

107. ابو داود، مناسك، 96؛ م. حميد الله، اسلام پىغمېرىلى، استانبول 2003، 1، 500؛ همان نويسىندە؛ الوثائق، بيروت 1969، ص. 236-238؛ 240، على رضا تمل، «انسانه گئوره محىط و اطراف رابطه سى»، انسان و محىط، ص. 77.

108. بلاذرى، فتوح البلدان، بيروت 1987، ص. 17؛ ابراهيم جانان، اسلام و سلامت محىط زىست، استانبول 1987، ص. 59-60.

«او بدوی نی منگه گتیرینگ، یؤنه یوم مشاق حرکت داورانینگ،

آدمی قور قیتمانگ!» بویردی. بدوی یانینه گلديعينده:

«ای بدوی! یوم مشاق بیير شکيلده و شرينيлик بيلن ساللاب

ياپراقلاري دئك، او ريب دئيپ دال!» بویردی.

«بدوی ينگ باشينينگ اوستينه دئشن ياپراقلاري حالاً

گوريون يالي.» (ابن اثير، اسد الغابة، بيروت 1417، 5، 378)

گوريلدigi يالي الله رسولى صلى الله عليه وسلم، هر
فرصته محيطي غورamanى و گؤزللشديرمانى توصيه اديب، تمام
بارليق لاره مقابل حرمتكار و ادب لى بير جامعه يتىشتيرمىشدير.

اوّلين خليفه حضرت ابو بكر رضى الله عنه، سفره گيتمانه
حاضرلانان عسکرينه خطابيناً برديگى شو بيانىه ده، مونينگ شاهد
لاريندان بيرى دير:

«خائين ليق اتمانگ، غانيمت مالينه خيانات اتمانگ، ظلم
اتمانگ، غولاق، بورين يالي اعضالاري كسيب شكنجه اتمانگ،
چاغه لاري، ياش اوليلارى و عياللاري اولدىرمانگ! حورمه
درختلاريني دئيبيinden كسمانگ و يقمانگ، ميوه لى درختلارى
كسمانگ؛ غويون، سيغر و دئيه لرى - ايچىنگىز خارج -

سویمانگ! مانا صتر لاره غاپیلیب ائز لرینی عبادته برن کیمسه لربیلن
رو به روی بولجاق سینگیز، او لاری ائز باشینه غوئینگ...¹⁰⁹

مسلمانلارداکی بو دقتى مشاهیده ادن كومت ده بانيول،
شاشعین لىق اچىنده:

"دولتى عثمانى ده، اسىيليقدان غوريماسىن لار دىيىب بى
حاصل درختلارى هم هر گؤن سوولامالارى اوچىن ايشچىلره
پول وقف اتجىك يالى الره گىدين(!) ترک لرى هم گۈرمك ممكىن
دیر" دىمىشدىر.

2. پاكلىك

اسلام؛ مادى و معنوى هر تۈرلى پاكلىكىه تشويق ادر و
بولارينگ ناهىلى اديلچىكى ئوردر. قرآن كريمىدە:
"اللهُ تَعَالَى يَا كَلَانَلارِ دَانْ خَوْشَى گَلَرْ" بويرىلار. (بقره،

(222)

رسول الله صلی الله علیه وسلم ھم:
"اللهُ تَعَالَى يَا كَلَى دَىرْ، پاكلىكى خالار" بويرار. (ترمى، ادب،

(2799 / 41)

109. بيهقى السنن الكبير، 15، 85؛ على المتنى، كنز، شماره: 30268؛ ابن اثير، الكامل،
بيروت 1987، 2، 200.

حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم ینگ، زندگی سینینگ تمامی پاکیزه لیگینگ هر تؤرلیسینه اوران دقت اتدیگی گئریلمکده دیر. مثلا، مسجده و مهمان لیغه گیدنده، جامعه حضورینه چقاندہ پاک و گؤزل کالا گیمانه، یغشی ایسلا ر بیلن، پیاز، سیر یالی باشقه سینی ناراحت اتجک نارسه لری ایمانه سونگ درجه دقت ادرتی.

اسلام، طھارت، نزاکت اصولی اوستینه غوریلان بیر نظام گتیرمشدیر.

حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم، "پاکیزه لیک ایمانینگ یارسی دیر" بویرمشدیر.¹¹⁰ حدیث و فقه کتابلاریمیزینگ همن همن تمامی، پاکیزه لیک بحشی بیلن باشلار.

دینیمیزده دؤئیب بیر اصل بولیب، وجود و مکان پاکیزه لیگی ادیلمدن بعضی عبادت لر جائیز و مقبول قبول ادیلن دال دیر. مثلا کناراب اعدایینه اوران اهمیت برلمش، مسلمانلارینگ کالالارینه نجاست سچر امامسینه دقت اتملری، گؤزل بیر استبراء اتملری امر ادیلمشدير. الله رسولی صلی اللہ علیہ وسلم:

"قبر عذابینینگ کانی، نجاستدن گره گی یالی غورینماز لیقدان اورتا چیقار"¹¹¹ بویریب امتی نینگ بو خصوصده انجق حرکت اتمسینی هوس اتمشدير.

.110. مسلم، طھارت، 1.
.111. ابن ماجه، طھارت، 26.

اسلام، گئونده اینگ آز باش دفعه ال، آغیز، بورین، یؤز، باش، غولاق، بوبون و آیاق يالى چرکلیك و میکروپ لار بیلن هر زمان تماس ده بولان اعضا لاریمیزی یؤمامیزی و پاک توتمامیزی (طهارت) امرتیشیدیر. رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

"جتنیگ آچاری نماز، نمازینگ آچاری ده پاکیزه لیک دیر"
بویرمشدیر.¹¹² بؤیله اسلام، هر انسانینگ مجبورن اتمسی گره ک بولان پاکیزه لیگی، عبادت هویتینه بؤرنديرمش، انسانلارینگ پاکیزه لیک اندیگیندە عینی وقتنه بير عبادت نشوھ سی اچیندە بولماسینی حاضرلامشدير.

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینگ اهمیت بیلن اوستیندە دوردیغی باشقه بير خصوصدە، آغیز پاکیزه لیگی دیر. مونینگ اوچین اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلم، دیگر وقت لارده و خصوصاً طهارت اتمدن اوّل مسواك استفاده اتمانینی توصیه اتمشدير.¹¹³ مسلمانلارینگ، اوّليندە و سونگیندە اللرینی یؤوب نانه پاکیزه لیک بیلن برکت لاندیرملارینی آرزو اتمشدير.¹¹⁴

باشقه بير ياندان فطرات گره گئی سنت بولماق، غاصیقلارینگ تؤیلارينینگ آنماسى، درناقلارینگ آنماسى، غولطیق آستینينگ

.112. احمد، 3، 340.

.113. بخاري، جمعه، 8؛ تمىٰ، 9؛ صوم، 27؛ مسلم، طهارت، 42.

.114. باقینگ. ترمذى، اطعمه، 39/1846.

پاکلنسی، ساقل و موریتلارینگ غیسغالتیلماسی هم الله رسولی
صلی الله علیه وسلمینگ تعلیم اتدیگی پاکیزه لیک و ادب قائیده
لریندن بیر ناچه سی دبر.¹¹⁵

الله رسولی صلی الله علیه وسلم، کالا سینینگ پاک لیگینه
سونگ درجه دقت اتدیگی یالی ترتیب و دؤزگینه ده عینی نسبتده
ایتنا گئرکزر ایدی. مونگه شاهد لیق ادنلردن بیری بولان ابو
كورسافه رضی الله عنه شؤیله آنگلاتار:

”من انم و دایزام، رسول الله صلی الله علیه وسلمه و فادرلیق
اتمک اوچین حضورینه گلمشديک. پیغمبریمیزینگ یانیندان
گیتدیگیمیزده، انم و دایزام منگه：“

«غوزیم، بو ذات یالی سینی هیچ گئرمدیک! یؤزی اوندان
اُران گؤزل، کالالاری خاص پاکیزه و سؤزی اُران یومشاق
باشقه بیری بیلمیورس. مبارک آغزیندان نور سچیلیور یالی ایدی»
دیدیلر. ”(هیشمی، 8، 279-280)

پیغمبریمیز مسجد ده پیلا یانینه، ساچی ساقالی غاریشممش
بیر آدم گلمشدي. حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم، الی بیلن
اونگه ساچ و ساقالینی دؤزالتمسینی اشارت اتدی.¹¹⁶

.64-63. بخاری، لباس،

.225. موطع؛ شعار، 7؛ بیهقی، شعب، 4.

رسول الله صلی الله علیه وسلم، کالا سیندھ ناراحت لیق
برن ایسلارينگ بولماسينى اسلامز ايدي. بير گؤن، گيدىگى حرقە
دە در و يئونگ ايسى نى آنگلا دىيغىنە چقارمىشدىر. مونى بىزە خبر
برن حضرت عىشە رضى الله عنها، پىغمبرىمېزىنگ دائما گۆزل
ایسلاردان خوشلاندىيغىنى خبر برمىشدىر.¹¹⁷ روایته گئورە:

"الله رسولى صلی الله علیه وسلمى آقشاملارى گۆزل
ایسلارىندان تانىردىلار." (دارمى، مقدىمە، 10)

اصحابى اكرام، ائز ايشينى افزا گۇرن كىمسە لر ايدي.
اولار، نماز جمعە وقتىنە چلىك ايشلرىندە ايشلار، نماز جمعە وقتى
ياقىنلاشدىيغىنە ايشلرىنى غوئيب نمازە گلرلر ايدي. بو سىبدەن
وجود لارى آغىر ايس بىر. بو يئزدن پىغمبرىمېز اولارە:

"جمعە گۈنى حمام ادينگ!" بويىرىدى. (بخارى، جمعە 16، بويو 15؛
مسلم، جمعە 6)

مسلمانلار، وطنىنگ هر بىر بورچىنە تۈرلى عمارت لار، سوو
 يوللارى و چشىمە لر انشا اتمىشلردىر. پاكىزە ليگىنگ بى نقص
بولماسى اوچىن او به لاره بارىنچە هر طرفە حمام لار اتمىشلر دىر.
مسلمان اؤييلارى، سونگ درجه پاك دىر. كلوش لر بىلەن اصلا
ايچارى گىريلمىز. هر يى، نماز او قالىب بىلەك وضعىت دە پاس

.117. ابو داود، لباس، 4074/19

پاکیزه دیر. اویلرینگ اچینده حیوان باقیلماز ایدی. حتی اویلره غوش هم سوقیلماز. عالم صحابی لاردان عبدالله بن مسعود رضی الله عنه و باشقة اسلام بؤیوک لری، اویلرینینگ گئوندۀ سیریلماسینی امر ادرلرمش. بو سبیدن اویلرینندۀ بیر سامان چوپی هم تاپماق ممکن بولمازمش. (ابن ابی شیبه، 5، 264-25921)

م.د.ه دیونوت مسلمان جامعه سینداکی پاکیزه لیک و نزاكته شولا ری آیدار:

"ترک لر صحتمند ياشارلار و آز مریض بولارلار. بیزینگ ایلداکیلر بؤرە ک مریضلیک لری و خاص بیر کان خطروناک مریضلیکلرینگ هیچ بیری او لارده يوقدیر، اسم لرینی هم بیلمزلر. اویله دؤشئونیون کى، ترک لرینگ بو مکمل صحت لرینینگ بللى باشلى سبابلاریندان بیرى ده تیز تیز يوونمالارى و ائیب اچدىكىلرینداکى ماتانتلر دیر."¹¹⁸

رسول الله صلی الله علیه وسلم، انسانلارینگ گلیب گچدیگى يوللارى، سایه لا دیقلارى يرلری، درخت آستلارینى، دیوار دؤئیب لارینى، خلقینگ دنگلنمک و استراحت اتمک اوچین او تىردىغى يرلری چتل (کىر) اتمانىنى قطعاً منع اتمشدير.¹¹⁹ ابو

M. De Thevenot. *Relation d'un Vogaye Fait au Levant*. Paris. 118 .1665. s

119. ابو داود، طهارت، 14/26؛ ابن ماجه، طهارت، 21؛ احمد، 1، 229؛ 3، 305؛ 381؛ حکیم، 1، 594/273.

موسى الاشعاری رضی اللہ عنہ، بصرہ غہ والی بولیب گلديگيندہ
شؤیله ديمشدير:

"منی سیزه عمر بن خطاب ايردي. سیزه خداينگيزينگ كتاب
کريمي و سنت سنیه نی اور تجک و يوللارينگيزی پاكلاجاك."
(دارمي، مقدمه، 46/566؛ ابن ابي شيبة، 5، 264/25923)

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم حيوانلارينگ باقیمي و
پاکليگي خصوصيinde ده توصيه لار بريپ، خصوصاً غوين و گچى
لرينگ اؤستينداکى كير و توزانگ لاريني (تپراق) پاكلنمسيني آرزو
اتدى. (ھيئمى، 4، 66-67)

اسلام، عبادت محل لرينينگ پاک ليگينه بولسە آيرى بير
اهميت بيرمشدير. جايبر رضی اللہ عنہ شؤیله آنگلاتار:

"... بير دفعه سينده رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم شو
مسجديميزه بيزى زيارته گلمشدى. الينده ابنو طاب ديب بيلين
حورمه درختىندىن بير شاخه بارتى. مسجدينگ قبله طرافيندە بير
تؤكيليك گئردى و اونى اليindaکى شاخه بىلن سيردى... سونگ
بىزه دئنيب:

«منگە بير زعفران برينگ!» ديدى. محله دن بير جوان تورىپ
تمام تيزلىگى بىلن اوئينه چاپتى و آيه سينده زعفرانلى بير ايس
گتيردى. رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اونى آلېب اليindaکى

شاخه نینگ اوچينه چرشادى. سونگره اوئىننگ بىلن تؤكىلىگىنگ ايزىنى اوچىرىدى. مسجدلىرىنگىزە زعفرانلى ايس بىرمانگىز بئوردىن غالمه دىرى... " (مسلم، زهد، 74؛ مسجد، 52، بيهقى، كبرى، 1، 255)

3. سوو

محيطىنگ گۈزل لىشمىسى و پاكىزە ليگىنگ امكانلاشدىرىلىپ بىلمسى اوچىن اينگ معقول وسile "سوو" دىرى. خاصل ده اولى زىندىيئىنگ دوام اتمسى سووه مربوط دىرى. زира سوو زىنده گى دىرى و تمام جانلىلارينگ اصلى سوو دىرى. قرآن كريمىدە:

"اللهُ تَعَالَى هُرْ جَانِلِيْنِي سُووْدَان يَارَاتْدِي" بوييريلار. (نور، 45،

انبيا، 30)

اللهُ تَعَالَى، بَنْدَه لَرِينِينَگ استفادەسى اوچىن سووه ائرلان فارقلى خصوصىت لر برمشدىر. بولاردان بعضى لارى شولاردىر:

1) سووه اينگ ياقين تركيب هيdroجن (H_2S)، سوودان ايكى غات آغىر بولاندە ھم او طاق اسىسى لىعىيندە كاز يغدائىنده دىرى. يئنه ياراماڭ اىسلى و زهرلى بىر گازدىر. اللهُ تَعَالَى سووى انسان اوچىن آلائىدە تاييارلامشدىر.

2) سووينگ اينگ غىز به غىز بولدىغى يغدايى، منگىزش كيمياوى كيمياوى تركيب لرينگ بىر عكس غاتى، يعنى دونگ

يغدائى دال، + 4 درجه داکى سؤئيق يغدائى دير. بو شكيلده بھر لرده، كؤلللرده و نھر لرده سوو دؤئىيدن يوقاري دال، يۋزىدىن آشاغى دوغرا دئۇر. بو ھم سووودە ياشىيون جانلىلارينگ سووينگ اوستىيندە بولان دونگ طقەسى بىلەن دونگماقدان غورىنماسىنىڭ امكانلاشدىردار.

(3) سووينگ دونگمه و غينامە نقطە لارى ھم اورگانىك جانلىليق اوچىن اينگ معقول اسىيليق دير.

(4) سووينگ پولاريتە سى خاصتاً بېركان اورگانىك و اناورگانىك مادەنى آنگصاد جە چۈزە بىلمە خصوصىتى باردىرى.¹²⁰

قرآنى كريم "سوو" سك سك عطف لارادر. يغموره دئۇشمە صفحە لاريندان، يغمورىنگ حساس بىر اولچك بىلەن ير يۋزىينە ايندىرىلىپ اوئىننگ بىلەن اۇلى تپراгинىڭ دىرىيەتلىمىسىندىن، ير آستى سوولاريندان، سووينگ جريانىندان و كىرلى سوولارينگ پاكلانماسىندىن بىح ادر.¹²¹ بولارينگ انسانلار اوچىن ناچە اولى نعمتلى بولدىيغىنى دقت چىكىر و يغموره "رحمت" اسمىنى بىر.¹²²

120. دكتىر شاكر قوجە باش، قرآنە يارادىلش، ص. 157.

121. نور، 4؛ زحروف، 11؛ زمر، 21؛ واقعه، 68-70، نازعات، 31؛ فرقان، 48.

122. اعراف، 57؛ شورا، 28.

سووينگ قيمتىنى اينگ يغشى شكيلده بىلەن مسلمانلار، اۋزلىرىنه سو او كرام اديلن گىشىلەر، ”سو يالى عزيز بول!“ دىب دعا ادرلر. بو سبب دن سو خدمتىنەدە اۋران اهمىت بىر لر. خصوصاً ھم كعبه شريفىنگ يانىنەدە حجى لارە سو و شرينلىك اكرام اتمانىنى اولى بىر شرف و مهم بىر وظيمە گۈرالارلا. پىغمېرىمىزىنگ آتە دوغۇن آغە سى عباس رضى الله عنە يىنگ طائيف دە اۋزىزم گتىرر، زمزمه اسلامدان ائل ھم سونڭ ھم اۋردان غورى اۋزىزم گتىرر، زمزمه غوشىب حجى لارە اكرام ادر يىدى. اۋزىندان سنگ اوغل لارى و آغتىقلارى (نواسە) ھم ھميشە بؤيلە اتدىلر.¹²³

بىر دفعە سىنەدە رسول الله صلى الله عليه وسلم حرم شريفداكى سو شيرنى اكرام اديلن سېيل محلينە گلمىش و اچچىك بىر نارسە اسلامشتى. حضرت عباس رضى الله عنە، اوغلينە:

”فاضل! انه نگ يانىنە گىت و يانىنداكى (خصوصى) اچجىكدىن رسول الله صلى الله عليه وسلمه گىتىر!“ دىدى. رسول الله صلى الله عليه وسلم:

”(يوق بولماز) منگە ھر كسىنگ اچدىگى اچجىكدىن بىر!“
بويردى. حضرت عباس رضى الله عنە:

123. ابن هاشم، 5، 32؛ ابن سعد، 2، 137؛ واقدى، 2، 838.

"يا رسول الله، بئرداكى اچىجگە بعضاً انسانلارينگ الى دىغىور" دىدى. رسول اکرم صلى الله عليه وسلم:

"عنه شول انسانلارينگ اچدىگى اچىلەجك لىردن برا!" بويردى و حضرت عباس يىنگ بىرىدىگى اچىلەجكلەرن اچتى. سونڭ رسول الله صلى الله عليه وسلم زمزىم چشىمە سىنە گلدى. حضرت عباس يىنگ مشغۇلە سى بئرددە چشىمە دن سوو آلىپور و حجى لاره اکرام اتىپلارلىتى. رسول الله صلى الله عليه وسلم:

"اي عبدالمطلب او غللارى، تارىينىڭ (چىكىنگ)! سىز صالح بىر عمل او سىتىنەدە سىنگىز!" دېب خوشامات بويردى. سونڭ رسول الله صلى الله عليه وسلم:

"انسانلار، (منىنگ اتدىكىيمى بىر نارسەنى تطبيق اتمك اوچىن) هجوم اديب باشىنگىزىدە بىرىپارلىق اتمىجك بولسا لارلىتى، من ھم دؤيامدان اينىب، چشىمە نىنگ يۈپىنى شوپىرە غوئىئىب، سزىنگ يالى سوو تارتاردىم" بويردى. بو اسنادەلى بىلەن مبارك شانە سىنە اشارات اتىپورلىتى. (بخارى، حج، 75)

رسول الله صلى الله عليه وسلم، انسانلاره سوو اکرام اتمانىنگ فظىلىتىنى شۇيلە آنگلاتار:

"قيامت گۈنى جەنمە گەتجك بولان بىر گىشى جنت اھلىينىن بىرىپىنە دوئوشار (غارشىلاشماق) و:

«ای فلانی! یادینگه گلديمى سن سوو اسلامشدينگ ده من سنگه بير اچيملىك سوو بيرىتىم؟» دىير (و بو صورتىن شفاعت اسلام). او جنت ليك انساندە اونگە شفاعت ادر. (ابن ماجه، ادب، 8)

«يادينگه گلپورمى، سنگه بير گؤن طھارت سوو بيرىتىم؟» دىيب (شفاعت اسلام. اول ھم ياتلار) و اونگە شفاعت ادر. ينه جهنم ليك بولانلاردان بيري، جنت ليك بيرىسينه:

رسول اللھ صلی اللھ علیہ وسلم، اچدىگى سوونگ پاک و شيرين بولماسينه دقت ادر، سووی شيرين بولان غويilarى انتخاب ادر¹²⁴ و سوولارينگ چتل اديلمسينى منع ادرتى.¹²⁵

عينى شكيلده اسلام، طھارت اديلاجك سووينگ پاک بولماسينى شارت غوشار؛ تغامى، رنگى وايسى تغير اين سوولارينگ اچيلمسىنى و استفاده اديلمسينى اسلامز.

سوو بولار يالى مهم بولدىغىنه گئوره اونگە يعشى گۈزىلمامىز ايجاب ادر. جاپان علم آدامى دوكتى مصارو ايماتو، دونگمش سوو كريستاللارى اوستىنە بيرتحقيق اتمش، بولارينگ دئۈزگىن، استىيىكى (زىيانى) و آلتى لى شكىللاردن اورته گلدىگىنى و بو كريستاللارينگ انسان ئى دگمان طبىعى چشمە سوولاريندە، انسانى اسیر اتجى

124. ابن حجر، الاصابة، 3، 615.

125. بخارى، وضو، 68.

يالى دؤزگين و گؤزل شكله صاحب بولديغينى فارق اتمشدير.
ايکى آلائىدە بوسوولاردان آلېب تجربه اتمشدير.

اوستينه سؤيگى، شفقات، دعا و متدارلىق افاده لارينىنگ فسيلداندىغى بيرينجي قوتى داكى سوونىڭ كريستاللارينىڭ البه شكوه و جلالينى غوراديغينى؛ اوستينه حقارت ادن سؤزلرینىڭ و "شيطان" يالى ياراماز گپچى لرينىڭ سؤيلندىيگى سوونىڭ كريستاللارينىڭ بولسە پاره لانمش بولديغينى و تمام گؤزل ليك خصوصيتلىرىنى يتيرىپ شكىللارينىڭ بوزلديغينى گئرمىشدير. عينى تجربه ده سوولار، گؤزل و خوش موسيقىه و ناراحت ادن ياراماز سازلاره ده فارقلى غارشى چيكمالار بولمىشدير.¹²⁶ مونكە منگىش تجربه لر سوووده ازىلن برينج و گئللر اوستينىدە هم اديلمش، اۋزىزىنە يغشى غاراشىلان طرف گؤزل ليگىنگىنى غوراديغينىدە، باشقە طرف چۈرۈپ سولمىشدير.

دوكتىر ايماتو: "يغشى و گؤزل دؤشىنمانىنگ، سووه يغشى غاراشمانىنگ انسان وجودى اوستىنداكى تعصىرى نامە دير؟"
سوالىئە شو جوابى بىرپور:

"بو منىنگ 7,5 يىل لىك ادن ايشيم. اول وقتده سرطان و منگىش مريض لره يغشى، گؤزل و شفقات بىلەن گپلىشىلەم بولان

126. صفوت سىنج، «سوو كريستاللارينىڭ سرلارى» سىزىتى، دسامبر 2002، سرى 287؛ م. آكيف دىزى، قدم اول، فورىيە ، 2003.

سوولاردان اچیريلدى و مريضليك لاري تداوى اتمه ده مثبت
تعصيري گوريلدى.“¹²⁷

بو شكيلدن تمام انسانلار، حيوانلارى، گياب لاري، محيطى،
طبيعتى و غيسغە زمانده تمام دنياني خالامامز و هر نارسه يغشى
غارامامز گركىمكده دير.

بئرده آيدىلماسى گرک بولان باشقە بىر مثله ده، طبيعىنگ،
محيطىنگ و سووينگ ضايع اتمدن استفاده اديلىمسى دير.

الله تعالى شؤيله بويرار:

”ايىنگىز، اچىنگىز، فقط ضايع اتمانگ!“ (عراف، 31)

»ضايع ادلر شيطانلارينگ دوستى دير لار.« (اسرا، 27)

»...ضايع اتمانگ؛ چئونكى الله ضايع ادلرى خالاماز.« (انعام،

(141)

رسول الله صلى الله عليه وسلم هم شؤيله بويردى:

”ضايع و كىيرلىكە گىرمان ايىنگ، اچىنگ، گىينگ، صدقە
برينگ.“ (بخارى، لباس، 1؛ ابن ماجه، لباس، 23).

127. اىپك دور قال، »الله نينگ 99 آدى بىلن اورتە گىلن كريستاللارى گوركزجك«، روزنامە صباح، گۈئىدەين داكى، 2009، 28.3، 28.3، 2009، 28/03/28/gny/haber,E64927875

<http://arsiv.sabah.com.tr/2009/03/28/gny/haber,E64927875>
AE84F09B4896D9955C9BE15.html

سووی هیچ بیر شکیلده ضایع اتملی دال. رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، اصحابیندان حضرت سعیدینگ یانینه داریمشتی. سعید نماز اوچین طهارت اتیورتی، سووی کانراک استفاده اتیورتی. پیغمبریمیز صلی اللہ علیہ وسلم:

«بولاریالی ضایع بولارمی؟» بویردی. سعید رضی اللہ عنہ:
 «طهارتده ده ضایع بولارمی؟» دیدی. رسول صلی اللہ علیہ وسلم:

"هوه، آقان بیر نھرینگ اوستینده بولسانگ هم!" بویردی. (ابن ماجه، طهارت، 48)

خدایه عبادت اوچین طهارت اتدیغینگدہ هم سووینگ ضایع بولماسین دیلیلیون بولسنه، باشقه وضعیتلرده ضایعاته هیچ اجازه بریلمجگی آشیکار دیر.

اۋچىنجى قىم قرآنى كريم

1. نزول و كتابت

قرآنى كريم سونگ اينديريلن الاهى كتاب دير. اللہ تعالیٰ اونى جملاب، بير كان حكمته بناً قسم قسم انديرمشدير. بو واقعه انسانلاره اوران فائىدە لار و خاص آنگصادلىق لاره امکان برمىشدىر.

رسول اکرم صلى اللہ علیہ وسلم، وحى نازل بولدىقچە آيت لرى اونوتماينى دىيىب اجله اديب جبرايل امين عليه السلام بىلن برابر او قومانىنى آرزو ادرتى. بو حال اؤستىنه شول آيت لر نازل بولدى:

«سىنگە وحى اديلمىسى تماملانمادان (خلاص بولمادان) اوّل قرآن او قاماق اوچىن اجلە اتمە! «خدايىم! علمىمى آرتدىر» دى!
(طحة، 114)

«(رسولم!) اونى (وحى نى) هولىغىب آلماق اوچىن دىلىنگى غىيمىلداتمە! بى شك اونى جملامك (سەنینگ قالىننگە يېلىشىرىمك)

و اونى او قوتماق بىزه عائىد دىر. ائىلە بولسە، بىز اونى او قادىغىمىز زمان سن او نىنگ او قىنىشىنى تعقىب ات» (قيامت، 16-18)

موندان سونگ جبرايل امين عليه السلام گلدىكىنده رسول اکرم صلى الله عليه وسلم سىزلىك اچىنده او تورار؛ جبرايل عليه السلام، الاھى وحى نى تماماً تبليغ اديب غوتاردىقدان سونگ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم گلن آيت لرى مكمل بير شكىلده يادلاپ و او شكىلده تلاوت ادرلىتى. بو واقعه، قرآنى كريمىنگ معجزه بولدىغىنى گۈركىن دليل لردن بىرى دىر.

رسول اکرم صلى الله عليه وسلم يىنگ ائران كان وحى كتابى باردىر. بولارينگ سانى (رقمى) 65 چلىك چقىورتى. قرآنى كريمىن بير قسم گلدىغىنى پىغمبرىمېزىنگ، كاتىب لرىندن ياغدائى بولانلارينى چاغىرار و وحى يازدىرارتى.¹²⁸ اولا رده، اين آيتلىرى او وقىننگ يازغى اصبابلارينه يازارلارتى. يازى ايشلىرى غوتاردىقدان سونگ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم، كاتىب لره يازدىقلارينى او قادىرار و كمبودى بار بولسە تماملا تديرارتى. سونگىرە كاتىب چقار وحى نى انسانلارە عرض ادرتى.¹²⁹ عقىننگ رسول اکرم صلى الله عليه وسلم ھم اين آيت لرى اول اركك

128. پروفسور. دكترم. م. العظيمى، تاريخ القرآن، ص. 106-107.

129. باقىنگ. بخارى، فضل القرآن، 4؛ ترمذى، مناقب، 74 / 3954؛ احمد، 4، 184، هىشمى، 1، 152.

سونگره ده عیال صحابی لره اوقاردی.¹³⁰ مسلمانلارده گلن و حى نى يادلار، بير قسمى هم يازب يانينده محافظه اتىورتى.

قسم قسم اين آيت و سوره لرينگ قرآنىنگ نيرسينه يرلشديريلجىگى اللۇ تىعالي طرفىندان يىلدىريلىبور، جبرائىل عليه السلام بولارى اللە رسولينه تعريف اتىور، پىغمېرىمىز هم كاتىب لرينه يازدىريوردى.¹³¹

شورا سينى ياتدان چقارمالىنگ كى، اوّلين اين آيت لر، موضع بولىپ بشرى علم لرينگ تانىلېپ بىلىمسيندە بير وسile بولان «قلم» ينگ و يازدىغى سطرلار» ينگ مدح السناسينه فدا اديلمىش، يازلىمش بولان يىلگىلەر معنى سينه گلن «كتاب» كليمىسى ئوستىنندە اصرار بىلن دورىلىمش دير.¹³² اللە رسولى نينگ قرآنىنگ يازى بىلن تسبىت اديلىپ محافظه سىنداكى غىرت و سخت ليغىنى معقول گئرن عمل لردن بىرى هم بول دير.

قرآنى يازماق اصحابى اکرام آرسىنندە ائران معقول ايدى. هر كس بو ايشه تؤرت ال بىلن يايپىشمشتى. يازمانىنى بىلەدىكى

130. ابن اسحاق، سيرت، ص. 128.

131. بخارى، تفسير، 45/2، ابو داود، صلات، 120-121/786؛ ترمذى، تفسير، 9/3086؛ احمد، 4، 218؛ على المتقى، 2، 2960. آيتلرينگ ترتىبى اوچىن باقىنگ. محمد فاتق يilmaz، آيتلر و سوره لر آرسىنداكى ارتباط ، انقره 2005، ص. 100-102.

132. علق، 1-5؛ قلم، 1؛ بقره، 2؛ زحروف، 2؛ دوখان، 2.

لر هم جملانیب مسجده گلیب اللریندە خط يازجاق نارسه لر بیلن داواطلب (آرزولى) کاتیب لر بارلارتىلار.¹³³ بو سبىدن پىغمبرىمېز، غارىشىقلىغە ميدان بىرلەن اۋەلىن گۈئنلرەدە قرآن بیلن حديث لرینگ بىر يەر يازىلماسىنى منع اتمىشتى.¹³⁴

يعنى آيت لر اسلامىنگ اۋەلىن زمانلاريندان بارى حتى مسلمانلار قريشىنگ ئىلمى آستىنده بى نهايت مشكلا تلار اچىنده تازە نتيجه لرینگ بىرىدىگى وقتده بىر جمعىت اىكىن ھم ضبطە گچرىلمىشتى. عبىسە سورە سىنىنگ 11 – 16. آيتلریندە، قرآنىنگ اۋەلىن بىل لاريندە موجود كان رقملا رداكى يازىلان متن لردا كىدىن بىح ادىلمىكىدە دىر. ابن عباس رضى الله عنہ ھم كمە دە اين آيت لرینگ درحال ائرەدە غائىد ادىلىدىغىنى سؤليلە مىشدىر.¹³⁵ اۋەلىن بىللا رەدە حضرت عمر رضى الله عنہ، قرآن يازىلى بىر صفحە نى اوقادىقدان سونڭ ايمان اتمىشدىر.¹³⁶ رافع بن مالك رضى الله عنہ عقابە بىعاتى نە غاتناشدىغىنندە، رسول الله صلى الله عليه وسلم

. 133. باقىنگ. بىهقى، السنّت الكبيرى، 6.

. 134. پروفيسور. دكتور. م. العظمى، تاريخ القرآن، ص. 107-108.

رسول الله (ﷺ) قرآن وحى بىلن اۋۇز سۆزلىرى بولان حىدىڭلەرى بىر بىرىندىن آيرىمانە

اۋران دقت اتىور، «بول الله دان گلن وحى دىر»، بو منىنگ اۋۇز دۇشىنجام دىر.»

دىيپ بىيان اتىورتى. بعضاً دە اصحابى اکرام؛ «بو دۇشىنجە سىزە مى مربوط، يادە

الھى بىر وحى مى؟» دىيپ سورا يورلارلى. (باقىنگ. م. حميد الله، تاريخ قرآن

كرىم، ص. 15-18).

. 135. ابن الصفري، فضائل القرآن، ص. 33.

. 136. ابن هشام، 1، 369-371.

او وقته چلیک وحی ادیلمش تمام آیت و سوره لردن اورته گلن
بیر قرآن متنینی اونگه تسليم اتمشتی. رافع رضی اللہ عنہ، مدینه
دؤندیگیندہ اوز محلہ سیندھ انشا اتدیردیگی و اسلام عالمیندہ
اوّلین مسجد دیب بیلین مسجد ده جملانان مسلمانلاره بو آیت و
سوره لری تلاوت اتیورتی. یوسف سوره سینی ده مدینه اوّلین دفعه
رافع علیه السلام گتر مشتر. ¹³⁷

نازل بولان قرآن کریم آیت و سوره لری؛ اوّلین گؤندن باری،
فرض و نافله بولیب او قالان نماز لارده و خصوصاً او زین او زین
او قالان تهجد لرده سسلی و سسیز بولیب گیجه گؤندیز او قانیور
ایدی. اصحابی اکرام آرسیندہ بؤیوک بیر او قامه - یازمه و قرآنی
کریمی ائرنیب یادلامه فعالیتی باشلاتبی. پیغمبریمیزینگ تشویق
و غیرتلری نتیجه سیندھ ائران کان انسان قرآنی کریمی باشدان
سونگه یادلامش و یازمشدیر. بو گؤزل غیرت لر گؤنیمیزه چلیک
کانلیب دوام اتمشدير.

روزه آیلاریندہ اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلم بیلن جبرائیل
علیه السلام قرآنی کریمی بیر بیر لرینه مقابلاً او قارلار ایدی. سونگ

137. باقینگ. ابن حجر، الاصابة، ش: 2546 [رفع ابن مالک مادہ.]; ابن کثیر، البدایع، 3، 152، ابن الاثیر، اوسدالغابہ، 2، 157؛ قطانی، تراتیب، بیروت، ب. ت. ، 1، 44؛ عظیمی، همان اثر، ص. 106؛ حمید الله، همان اثر، ص. 44.

بیل مونی ایکی دفعه اتمشتی لر.¹³⁸ ابن مسعود رضی الله عنہ شؤیله دییر:

"رسول الله صلی الله علیه وسلم و جبرائیل علیه السلام بیر بیرلرینه قرآن او قامانینی غوتار دیقلارینه من هم الله رسولینه او قایورتم و پیغمبریمیز منینگ او قایشیمینگ سونگ درجه گؤزل بولدیغینی سؤیلیپورتی." (طبری، 1، 28؛ احمد، 1، 405)

جبرائیل علیه السلام بیلن ادیلن سونگ مقابله نینگ آردیندان؛ الله رسولی صلی الله علیه وسلم، زید بن ثابت و عبی بن کعب رضی الله عنہ، قرآنی کریمی بیر بیرلرینه او قادیلار. حتی الله رسولی صلی الله علیه وسلم، عبیه ایکی دفعه او قادی.¹³⁹ بو مقابله عادتی هم گئنیمیزه چلیک گلمش و حالا زنده لیگینی محافظه اتمکده دیر.

رسول الله صلی الله علیه وسلم اوزینه وحی ادیلن آیت و سوره لری زمان نماز جمعه خطبه لارینه او قیپورتی. بیر قسم صحابی لر، بعضی سوره لری بو خطبه لردن دینگلاب یادلا دیقلارینی افاده ادرلر. (مسلم، جمعه، 49 - 52)

پیغمبریمیزینگ زندگی سینه با قدیغیمیزده او نینگ قرآنی کریمی هر وسیله بیلن او قادیغینی گئورس. انسانلاره اسلامی

. 138. بخاری، بدیل الخلق، 6؛ فضائل القرآن، 7؛ صوم، 7.

. 139. مقدماتان، نشر. آ. جفری، ص. 74، 227؛ طاهر الجزایری، التبیان، ص. 26.

آنگلاتدیغینده، اصحابینه صحبت اتدیغینده قرآنی کریم اوقارتی، بیر موضوعی بیان اتدیگینده او موضوعه مربوط آیت لر اوقارتی، گیجه عبادت لرینده قرآن اوقارتی، هر گؤن دوزگؤن بیر شکیلده قرآنی کریمینگ يتذیدن بیرینی اوقامه عادتی بارتی.¹⁴⁰ اصحابی اکرام هم بؤیله ادرتی: مدینه گلن ساقف قبیله سی هیئتینده بولان ابس بن حذیفه رضی الله عنہ شؤیله آنگلاتار:

رسول الله صلی الله علیه وسلم بیر گیجه خفتاندان سونگ اوزین مدت یانیمیزه گلمدی.

«يا رسول الله! یانیمیزه گلمکده نامه اوچین گیچ غالدینگیز؟»
دیب سورادیق. رسول الله صلی الله علیه وسلم:

«هر گؤن قرآنی کریمدن بیر حذب اوقامانینی اوژیمه وظیفه اتدیم. مونی یرینه گتیرمان گلسیم گلمدی» بویردی. ارتیر بولدیغینده اصحابی اکرامه؛ «سیز قرآنی کریمی ناهیلی حذبلاب اوقارسینگیز؟» دیب سورادیق. اولار:

«بیز سوره لری اوّلکی اوچینجی بیر حذب، سونگ دوامینداکی باش سوره نی ایکینجی بیر حذب، اوندان سونگ نوبتی بیلن یدی، توقيز، اون بیر و اون اوچ سوره نی بیرلاشدیریب بیر بیر حذب ادرس. اینگ سونگ بولیب ده قاف سوره سیندان آخرینه چلیک

140. باقینگ. مسلم مسافرین، 142؛ احمد، 4، 9؛ ابن ماجه، صلات، 178؛ ابن هشام، 381، 1

مفصل سوره لری بیر حذب ادیب قرآنی کریمی (یدی گؤنده)
او قارس» دیدیلر. «احمد، 4، 9؛ ابن ماجه، صلاة، 178)

ينه رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«کیم گیجه حذینى ويا حذینى بير قسمى او قامادان ياتسه
مونى ارتىر نمازى بىلن پىشىن نمازى آرسىنده تماماً لاسىن! بو
تىدىر ده، دؤشىنلىكى گيجه او قامش يالى عىنى ثوابه نائىل بولار»
بويردى. (مسلم، مسافرين، 142)

كىنده قىيلە سىينىڭ وكىيل لرى هجرى 10. سنه سىنده 60
ويا 80 گىشى بولىپ گلىپ، مسجىدده بولان پىغمبرىمىزىنگ
حضورىنە گلمىشلر ايدى. رسول الله صلى الله عليه وسلم:
"الله تعالى منى حق دىن بىلن پىغمبر ادیب اىيردى و بير ده كتاب
ايندىرىدىكى، او نگە باطل نه او نگىندا، نه ده آردىندا ياقىنلاشىپ
بىلماز!" بويردى. كىنده وكىيل لرى:

"بىزه او ندان بىراز او قويوب دينگلتىپ بىلار مىسىنگىز؟"
دیدىلر. رسول الله صلى الله عليه وسلم صفات سوره سىينىڭ
باشىندان او قىمانە باشلادى:

"صف صف دورانلاره، جملاب سورانلاره، ذكر او قيانلاره
قىم ادرىنلىكى، خداينگىز بىردىر. او، هم گۆكلرىنگ، يرىنگ و

ایکیسى آرسینداکیلرینگ يارادانى، همده دوغريلارينگ خدائى دير. " (صفات، 5-1)

الله رسولى صلى الله عليه وسلم بو آيت لرى او قاب سسиз بولمىشتى. هىچ غيمىدaman دورىورتى. گۈزلى ياشارىب، گۈزياشلارى ساقالى شريف لرينه دوغرى آقمانه باشلاابتى. كيندە ليلر:

«بىز سىنىڭ آغلادىغىنى گۈرۈرس؟! بولماسه سنى اىبرن ذاتدان (الله تعالى) قورقىدىغىن اوچىن مى آغلىيورسىنىڭ؟» دىدىلر. پىغمېرىمىز صلى الله عليه وسلم:

«منى قورقىزان و آغلادان، الله تعالى نىنگ منى قليجينىڭ آغزى يالى نىچكە و كىسگىر بولان دوغرى بىر يوله اىبرىمىسى دىركى، اوندان آزىجىق اگرىلىسم هلاك بولارىم!» بوييرىقدان سونگ:

«حقىقتا، بىز دىلارسک (آرزو اتسك) سىنگا وحى اتدىگىيمىزى اورته دان غالدىرارىز؛ سونگ بولان دوغرى دە سەن ھەم بىزە غارشى هىچ بىر كىمكچى و غوراييان تاپىپ بىلمىزسىنگ»¹⁴¹ آيتىنى اوقادى. بۇ واقعە دان سونگ كىنده و كىيل لرى مسلمان بولدىلار. (رجوع به ابن

هاشم، 5، 254، ابو نعيم، دلائل، 1، 237 - 238، حلبي، 3، (260)

ابوطلحه رضی الله عنہ بیر گؤن پیغمبریمیزینگ یانینه باردیغیننده، اوینینگ دیکدوریب اصحابی صوفه قرآنی کریم ائرتدیگینی گئردىك. الله رسولی صلی الله علیه وسلم، آچقىقدان ايکى بؤكلىم بولان بىلەن دوغرىلتماق اوچىن غارىنинه داش باغلابتى، بؤيلە رسولی اكرمینگ و اصحابىيىننگ مشغولىتى، الله تعالى نينگ كتابىنى آنگلااماق و ائرنىمك، آرزو و اسلكلرى هم قرآنی کريمى تكرار تكرار اوقاماڭ و دينلىمك ايدى. (ابو نعيم، حلية، 342، 1)

رسول الله صلی الله علیه وسلم، اصحابىيىدان زمان زمان ائزىزىنە قرآن کريم اوقاماسنى اسلار، بى حرمتىك بولار دىيب فكر ادنلە:

"من قرآنی کريمى باشقە بىرینىن دىنگلامانىنى هم خالايون"
بويردى. (بخارى، تفسير، 4/9؛ مسلم، مسافرين، 247)

اصحابى اکرام اچىننده قرآنی هر گىچە بويidan باشىنە اوقادىن گىشىلە بارتى. ¹⁴² عثمان بن عبدالرحمن شؤيلە آنگلاطىور:

"بیر گؤن: «بوگۈن گىچە نى مقامى ابراهىم ده نماز اوقداب گچىرجىك» دىيب نيت اتدىم. خفتاندان سونگ مقامىدە نمازە دوردم. من نماز اوقادىغىمەدە بىرى الينى شانامە غويدى. سلام

142. ترمذى، قرائت، 11/2946؛ هىشمى، ابو نعيم، حلية، 1، 57؛ احمد، الزهد، ص، 70-36168/31، 13، على المتنى، 127.

بردیکدن سونگ با قدیم کی او حضرت عثمان میش. حضرت عثمان رضی اللہ عنہ فاطیحہ آیتیندن باشلاپ قرآنی کریمی آخرینه چلیک او قاب نمازینی تماملاڈی. سلام بردی و کلوش لرینی آلیب گیتی. ”(ابو نعیم، حلیہ، 1، 56)

2. غورینامی و کتاب شکلینه گتیریلمسی

پیغمبریمیز وفات ادیب و حی تماملاندیغینه اؤران کان گیشی قرآنی کریمینگ همه سینی یاد بیلیور و نماز لارده او قییورتی. یؤنه اللہ رسولی نینگ سونگ لحظه سینه چلیک و حی دوام اتدیگی او چین قرآن سوره لرینینگ یازیلدیغی صفحه لار، ایکی غاپاق آرسینه جملانیب بیر کتاب شکلینه گتیریلمانتی. حضرت ابو بکر رضی اللہ عنہ، زید بن ثابت رضی اللہ عنہ ریاستینده بیر هیئت تشکل اتدیردی و یازیلی قرآن صفحه لارینی ایکی غاپاق آرسینه جملاتدی. بو هیئتینگ اؤران سخت، سونگ درجه اطمینان لی و مکمل ایشلمه اصول لاری بارتی. مثلاً بو لاردان بیری شؤیله ایدی:

حضرت بلاں رضی اللہ عنہ مدینه کوچه لریندہ گزیب اعلان اندی. الیندہ، آیت کلیمه یازیلی ورقلار بولان هر کسینگ، بولاری، پیغمبریمیزینگ اؤزینینگ املا اتدیردیگی اوّلین ال یازیلاری بولدیغینه شاهدلیق ادن ایکی گیشی بیلن برابر مسجدہ گتیریلمسی نی سؤیله دی. هیئت، ذاتاً انسانلارینگ یادیندہ بولان قرآنی کریمی،

ایکی شاهد بیلن برابر گتیریلن یازیلی سند لر بیلن مقایسه اتدی و قرآنی بویدان باشینه تمام شکلینده یازغه گچیردی. بو هیئت، انسانلارینگ الینده بولان یازیلی قرآنی کریم آیتلرینی جملامادیک بولسه لار هم ذاتاً قرآنینگ همه سینی یاد بیلیبورلارتی. بو اصول بیلن یکجه بیر محکم اتمش بولدیلار و قرآنی کریم بارسینده هیچ شک امکانی بولمادیغینی گئورکز دیلر.

حضرت عثمان رضی الله عنه و قتینده ینه زید بن ثابت رضی الله عنه
 ریاستینداکی بیر هیئت طرفیندان قرآنی کریم فوتو کپی لارینی کانلتدى. باشقه بیر آنگلائیشه گئوره حضرت عثمان رضی الله عنه، زید بن ثابت رضی الله عنه ریاستینداکی اوں ایکی گیشیلیک هیئتنه قرآنی کریمی تازه دن جمع اتديردی. مونى حضرت ابو بکر رضی الله عنه و قتینده جمع ادیلن مصحف بیلن مقایسه ادیلدی و آرلارینده هیچ بیر فرق بولمادیغینی گئوردی. بو هم، قرآنی کریمینگ باشیندان باری الاھی بیر محافظه کتورو لینده بولدیغینی و هر ایکی زمانده هم قرآنی کریمی جمع اتديگینده استفاده ادیلن اصول لارینگ محکم لیغینی گئورکز مکده دیر.¹⁴³

هیئت طرفیندان کانلیتلین فوتو کپی لر بللى مرکزلره ایبریلدی.¹⁴⁴

بو قرآنی کریم کپی لری بیلن برابر، اونى انسانلاره دوغرى بیر

143. پرسپور. دکتر. م. م. العظیمی، تاریخ قرآن، ص. 135-131.

144. بو قرآن نسخه لاریندان وبا بولارینگ پارچه لارندان بیزه چلیک یتشمش بولانلار باردید. مثلاً تاشکند، قصر توب کاپی استانبول و استانبول ترک اسلام اثر

شکيلده و قرائت فارقلاري بيلن اوقاديب اورتاجك عالم صحابي
لر هم اييريلدى. بو شکيلده قرآنى كريم، پيغمبريميزينگ آغزىندان
ناهيلى چقان بولسە حرفى حرفينە عيناً باشقە انسانلاره اورتيلiyor،
بو موضوع ده اوران اولى بير حساسىت بيلن گئركزىليوردى.
بىر كيمىنگ اۋزباشىنە يازىلى بىر نارسە دن قرآن كريم اورنمسىنە
اجازە بريلمىور، مطلقه يازى بىلن برابر احل بىر استاد دينگ
آغزىندان اورنمسى اسلامىيوردى. بو خصوصىدە، قرآنى كريمىنگ
حرف حرف ناهيلى اوقاتجاغىنى اوردن تجويد اسمىدە بىر علم
شاخە سى تشکل اتمش دىر كى بو يكجه بىر استاد دان عمل يولى
بىلن اورنيلىپ بىلر. "قرآنى كريمى فمعى محسىن دن آلماق" يعنى
دؤزگۈن بىر آغىزدان اورنمه قاتىدە سى، اولىن گۈندىن وقتىمىزە
چلىك عيناً عمل اديلىپ گلمسىدیر.

لرى موزىمېنداكى نسخە لار حضرت عثمان يىنگ كانلىتىرىدىگى ويا اولادان
اىشنى ادىلن نسخە لاردىر. (زاھد الكوثرى، مقالات، ص. 12-13؛ صلاح
الدين المنجّد، دراسة فى التاريخ الخط العربى، ص. 55-50). حضرت عثمانە
مرىبۇط، درى اۋستىئە ايشلەمە، بىهاچىلىدىك بىر قرآنى كريمىنگ 28 صفحە لېق
بخشى، عثمانلى سلطانى عبدالمجیدىنگ نواسەسى ھەدوستانىنگ كەنه خىدرآباد
نظمى بىرگەت شاه طرفىندان قونىيە مولانا موزىمېنە بخشلاناندىر. مولانا موزىمې
مدىرىي آردوغان ارول، حضرتى عثمانە مرىبۇط بولان قرآنى كريمىنگ بۆلگە
لرینىن بىرىنинگ توب غابىي سارائىنەن گئوريچىلەر آچىلدىغىنى و مەم امانت
حساب ادىلىيگىنى، تاريخ متخصص لارىنېنگ، باشقە بۆلگە لرینىنگ ھم روسييە
و ھەدوستانىدە باربۇلدىغىنى بىلدىرىدىكلىرىنى ييان اتىشلاردىر. (www.Haber7.com [27 November 2006, 10:14]
باقىنگ. پروفېسور دكتىر. م. حميد الله، تاريخ قرآن كريم، ص. 87؛ اعظمى، همان
اثر، ص. 179، 157، 138، 153، 114).

عبيدالله بن عبدالله، حضرت عثمان رضی اللہ عنہ وقتیندہ
کانلتیلن کپی لردن مدینه مصحفی نینگ مسجد نبوی ده محافظه
ادیلديگيني و هر صباح جماعته او قانديغيني خبر ببر. 145

حضرت عثمان رضی اللہ عنہ، مصحفینگ همه سینی تماملاپ
انسانلاره مصحفلاړی یازمانیني امر اتدی، یعنی شخصی استفاده
لاری اوچین کپی لری قلمه آلمالارینی تشویق اتدی. 146 زیرا
اوّلداردان قرآنی کریمینگ تمامینی (همه سینی) یازماندیر، یکجه
بعضی سوره و آیت لرینی قائد اتدیکلری احتمالی بارتی. وحی
نینگ نزولی سوننگه اربیب تمام آیت و سوره لر گؤچلی بیر هیئت
طرفیندان ایکی غاپاق آرسینه ګتیریلمسیندن و مونګلر یالي قاری
(حافظ) اصحابینگ تصدیغینی آلديقدان سوننگ موندان سوننگ
انسانلار بير بئبون حالينه قرآنی کریمي راحت ليق بیلن کپی اديب
بیلاړلار ایدی.

حضرت عایشه رضی اللہ عنہ، آزادلیسی ابو یونس دان، اوزی
اوچین بيرمصحف یازماسینی طلب اتمش، او هم یازمش ايدی.
(مسلم، مساجد، 207؛ ابو داود، صلاة، 410 / 5، مودة الصلاة جماعه، 25)

حضرت عمرینگ آزادلیسی امر بن رافع رضی اللہ عنہ
هم، پیغمبر صلی اللہ علیه وسلم ینگ عیال لارینینگ یاشاديغی

145. ابن شبه، تاریخ المدینه، ص. 7؛ ابن قتبیه، طویل المشکل القرآن، ص. 51.

146. ابن شبه، همان اثر، ص. 1002.

زمانلارده مصحف یازیورتى. حتى حضرت حافصه رضى الله عنه اوچىن ھم بىر مصحف یازمىشتى. (مودة الصلاة جماعة، 26، هىشى، 320، 7، 154)

قرآنى كريمىنگ اينگ كىچى بىر خطدان بولسە ھم غورنماسى اوچىن باشقە تدبىر لر ھم آلىنىمىشدىر. حجاج، عاسم بن الجهدرى، نجىه بن رومح و على بن اسمانى انسانلارينگ اوقاماڭ اوچىن كېيىتىلىكلىرى شخصى مصحفلارى تحقىق اديب اچىنده خطابولانلارى يرتماق وظيفە سى بىريلىتى. بولار عىنى وقتىدە، بؤيلە بىر مصحفىنگ صاحبىينى، بى دقتىلغى سببى يىلن آلتىمش درهم جزا بىرمانە محکوم اتىجىكلەرتى.¹⁴⁷

بولارىالى رسمي هيئت لر ھر زمان موجود بولاندىر. مثلا ترکىيە ده "مصحف لار و دينى اثرلى كنترول هيئتى" نامى يىلن علمى، رسمي بىر مواعىسىسى موجود دىركى اصل وظيفە سى، قرآن كريمىدە يازى خطاسىينىڭ ظھورىنە فرصت بىرن يوقدىر. بو سبب دن، ھر عصردە يۈزمۇنگلەر يالى حافظىنگ يادلاadiغى و مىليونلار يالى مطبعۇ ويازىمە كېيىتىلى بولان قرآنى كريمىنگ بىر حرفىينىڭ تغىير بىريلمىسىنە احتمال يوقدىر. مصحف لارده مطبعاھ خطاسى بولسە ھم مۇنۇنىڭ درحال اصلاح ادىلچىگى بى شك دىر.¹⁴⁸

147. ابن قتيبة، همان اثر، ص. 51.

148. باشقە بىر خصوصى ھم شودىر: قرآنى كريمىنگ اۋزىزىنە اۋزىزىنە مخصوصى بىر رسمي خطى باردىر. بو رسمي خطىدە «خطى عثمانى» و «خطى ائتلائى» دىيلر. بىر ناچە

اسلامى قائیده ده، قرآن استادى بولماق اوچىن يغشى يتىشىن بىر استاد ويا استادلار حضورىنىدە اجازتنامە لازم دىر. بو توتىم بىلن ھم شاگىرىدىنگ قرآنى لازم بولىشى يالى ائرنىب ائرنىدىگى، ھم ده الينداكى قرآنى كريم كېسى سى نىنگ دوغى و معتبر بولىپ بولمادىغى كىترول ادىلر. ب. اصول زمانىمىزە چلىك (حاضركى وقت) استفادە ادىليپ گلمىشدىر. قرآنى كريم ائرتمانىنىڭ سونگىنىدە استاد، شاگىرىدine اجازتنامە بارار و موندە اۆز استادلارى و اوЛАرىنگ استادلارينىڭ بىر شىجرە حالىندە تا حضرت محمد صلى الله عليه وسلمە چلىك بارار. اوندان سونگ شاگىرد ھم، استادى طرفىندان ائزىنە ائرتىلدىگى شكىلde قرآنى كريمى تمامانَا و دوغى بىر شكىلde ائرنىدىگىنى تصديق ادىر.¹⁴⁹

عالىيىنگ بىيانىنە گۈرە بو رسمي خط، توکىفى دىر؛ بعضى كليمە لرىنگ يازى قاعىىدە لرىنە مخالف بىر شىكلەدە يازلىمش بولماسى بىر حكمتە موئۇن دىر، بىر نقطەنى، بىر لطيف مقصدى حائىض بويىرده، عربى گرامر قائىدە لرىنىنىڭ خاص سونگ لارى قرآن دان چقارىلىپ اورتە غوپىلدىغىنىدە اونتىلمازلىغى ايجاب ادر). حتى بول بايدە «علمى رسم القرآن» باشى بىلن بىر علم شاخە سى بىلن تدوين ادىلمىشدىر. بو علمدە علمى قرائت يالى اسلامە مخصوص قرآنى علم لىردىن بىرىدىر. بو علم وسile سى بىلن مصحف لارە مخصوص خطى اىتلاھى بىلن قىاصى بولان رسمي خط آرسىنەدە هايىسى كليمە لرده مخالفت بارلىغىنى و بو مخالفتىنگ حكمتى گۈركىزلىن دىر. بو علمىنىڭ موضعى؛ زىادە، حذف، ابدال، فصل، وصل يالى حاللار اعتبارى بىلن حضرتى عثمان يىنگ يازدىغى مصحفلارىنگ حرف لارى دىر. بو علمىنىڭ هدفى و فائىدە سى ائران بلند بولدىغىندان ائردىلىمسى و ائرنىلىمسى فرضى كىفai دىر. (عمر ناسوھى بىلمن، تارىخ تفسىر بىرگ، استانبول 1973، 1، 27)
149. پروفيسور. دكتىر. م. حميدالله، تارىخ قرآن كريم، ص. 87، 556 – 53.

گؤريلديگى يالى قرآنى كريم، ھم يازيليب اوقونماق ھمده استادلار حضوريندە آغىزدان آغىزه اورنيليب يادلانماق صورتى بىلن گۈئىميزه چلىك اينگ مكمل اصول لار بىلن محافظه ادىليپ گلمسدир.¹⁵⁰ يعنى قرآنى كريمىنگ محافظه سى اوچىن يازى و يادلاماق علاوتاً اوچىنجى بير اصول يانگдан استفاده ادىلمشدир: يغشى يىشىمش و اجازت آلمش بير استاد حضورىنده تعلمى گۈرمك...

3. اصحابى اكرامىنگ قرآن كريم ائرنىمە و ائرتىمە حركتىنە گچىمىسى

مسلمانلار تاريخ بولۇ قرآنى كريم تىليمىنە ئوران اولى بير اهمىت بىرمشىلدەر. زира الله و رسولى، انسانلارى، بىر يره گلىپ قرآنى كريمى اوقايدى آنگلامانه تشويق اتىورلار.¹⁵¹

پىغمبرىمېزىنگ، قرآنى كريمى يغشى بىلن لرە ھرجايىدە قىمت بىرمش، او لاره دائىما اوّلىتىلىك تانىمىشدیر. امام، والى و قوماندان

150. بو موضعده اسلام عالم لارىنىنگ استفاده اتىدىگى اصول و تخنيك لرىنىنىڭ ناجە محكم بولىغىنى گۈرمك اوچىن شو اثر لرە مراجعات ادىليپ بىلر: قرآن تارىخى: كەنەنە و تازە آحد بىلن مقاييسە ادىلمى بىر تحقىق، استانبول 2006؛ پروفېسور دكتور حميدالله، قرآنى كريم تارىخى، استانبول 2000.

151. فاطر، 29؛ سعد، 29؛ طحة، 124 – 126؛ بخارى، فضائل القرآن، 21؛ مسلم، ذكر، 38؛ ابن ماجه، مقدمة، 17.

يالى عمومى بيرادرى وظيفه لى تعين اتديگىنده ويا شهيد لرى دفن
اتديگىنده هايسينى اوّل غوپلماسى گرک بولسە دىبى سورالدىغىنده
همىشە قرآنى كريمى خاص يغشى بىلن لرى انتخاب اتمشدىر.¹⁵²
توبوك سفرينه چقدىغىنده نجار او غللارىنинگ سنجاغىنى عماره بن
حازم غە بىرمشتى.

اوندان سونگ زيد بن ثابتى گئوردىگىنده، عماره دان آلىب
اونگە بىردى. عماره رضى الله عنه:

"يا رسول الله! منكى فهارىنگىز مى گىلدى؟" دىبى سورا دىغىنده
حضرت محمد صلى الله عليه وسلم:

"يوق! والله قهاريم گىلمدى! فقط سىزھم قرآنى كريمى
انتخاب ادینگ! زيد، قرآنى كريمى سىدن ائران كان يادلاندىر.
بورنى كسيك زنجى (سياه پوست) غلام بولسە ھم، قرآنى كريمى
ائران كان يادلان بولسە باشقە لارينه انتخاب ادىلر!" بويىرىدى.
ابس و حزرچ قibile لرينه ھم، سنجاق لارينى قرآنى كريمى خاص
يادلامش بولان كيمىسى لره گئوتىمانىنى امرتدى. (واقدى، 3، 1003)

حضرت محمد صلى الله عليه وسلم وداع حجى اثنا سىيندە:

152. مسلم، مساجد، 290، مسافرين، 296؛ ترمذى، فضل القرآن، 2/2876؛ نصاعى، 86، 87، 87، 90، 91؛ احمد، 4، 218؛ هىشمى، 7، 161؛ ابن هشام، 4، ابن سعد، 5، 508.

"ای انسانلار! علم سیزدن آلينمازدان و اورتادان غالديريلمادان اوّل اوندان نصيب ينگىزى آلينگ!" بويرمىشدى... بير بدوى شؤيله سورادي:

"يَا اللَّهُ نِينْگَ نَبِى سَى! عَلَمْ بِيزْدَنْ نَادِيبْ غَالَدِيرِيَلَارْ؟ الْلَّرِيمِيزْدَه مَصْحَفْ كَبِي لَرِي مَوْجُودْ، اونَى تَامَ مَحْتَوَاسِي بِيلَنْ اُورَنَدِيكْ، عِيَالَلَارِيمِيزْه، اوْغَلَانْ اوْشاقَلَارِيمِيزْه وَ خَدْمَتْ كَارَلَارِيمِيزْه هُم اُورَتَدِيكْ..." (احمد، 5، 266؛ هيشمى، 1، 200، مقاييسه ش. ترمذى، علم

(2653 /5

روایتىنگ بو قسمى بىزە، اصحابى اکرامىنگ قرآنى كريمى يازمه، اۇرنىمە و اۇرتىمە غىرت لرىنېنگ نامە مرحلە بولدىغىنى گۈركىزمىكىدە دىر. مونى شو سۆزىم قبول اتمىكىدە دىر:

"صَحَابَةَ دَنْ بِيرِى اُئِيُونَه گَلْدِيَگِينَدَه عِيَالِى اونَگَه در حال شول ايکى سوالى سوراردى: 1) بوكۇن قرآنى كريمىدە ناچە آيت نازل بولدى؟ 2) اللَّهُ رَسُولِى نِينْگَ حَدِيثَ لَارِينَدَانْ ناچە يادلا دينگ؟"

(عبد الحميد كشك، فى رحاب التفسير، 1، 26)

اصحابى صَفَهَ غَه مَعْلُمْ تَعْيِنْ اديلن عَبِيدَه بَنْ سَامِيتْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، انسانلاره قرآنى كريمى و خط يازمانىنى اۇرتىدِيگىنى افادە ادر. اول و باشقە صحابى لر، داشارдан گلن انسانلارى

اؤیلاریننە مەھمان ادر، او لارە اکرام و احساندە بولار و قرآنی کریم
اورتیورلارتى. 153

ابى بن كعب رضى الله عنه هم مدینە منورە گلن هيئە لە
قرآنی کریم و فقهه اورتیورلارتى. (ابن سعد، 1، 316-317؛ واقدى،
(969-968، 3

رسول الله صلى الله عليه وسلم خالد بن ولیدى بىرسفره
اييرمشتى. خالد رضى الله عنه اوردن الله رسولينه يازديغى مكتوب
دە، بن الحارت قبile سينى اسلامە دعوت اتدىگىنى، او لارينگ
هم حرب (اورش) اتمان اسلامە گيردىيگىنى بىلدىرىدىكىن سونڭ
شىليلە دىيىر:

"آره لاريننە اقامت اتىورن، او لارە الله نىنگ امر اتدىگى
ناسە لرى آيدىب، نەھى اتدىكلىرىندن غورىيورن. الله رسولى نىنگ
مكتوبى گلنە چلىك او لارە اسلامىنگ اثرلىرىنى و رسول الله صلى
الله عليه وسلم ينگ سنتىنى اورتىجىك." (پروفسور. دكتور. محمد حميد الله،
الوسائل السياسية، ص. 131)

پىغمېرىمىزىنگ، او زىنە گلېپ تازە مسلمان بولان هيئە
عضو لاريننگ مدینە دە بىر مدت غالىب قرآنی کريمى و دينى
اثر لرى اورنملرىنى و او ز عملىنى مشاهىيدە اديب اسلامى

153. باقىنگ. ابو داود، بیوو، 3416/36؛ ابن ماجه، تجارىت، 8؛ احمد، 5، 315؛
ابن الاثیر، اوسدالغابه، 3، 160.

آنگلامالارینى اسلامىدى. مثلا عبدالقىس ھېئى گلدىيگى وقت انصاردان، او لارى مەمان اتملىرىنى و اکرام اتملىرىنى آرزو اتىشىدى. گركلى دينى معلوماتى اۋەرتملىرىنى، نماز اوچىن معقول سوره لرى يادلاتمالارينى زنهارلا بىتى. ارتىر گلدىكلىرىنيدە اھوال لارينى، انصارىنگ گۈرگۈزىدىيگى مەماندارلىقدان ممنون بولىپ بولمادىقلارينى سورادى. او لار ھم ممنون بولدىقلارينى افادە اتدىلەر. سونگە پىغمېرىمىز ھېئىت اچىنده بولانلارى، دينى اۋران راحت اۋرنىب بىلمىرى اوچىن اصحاب اؤيلىرىنە بىرلى و اىكىلى توضۇع اتدى. بو منطق خاص فائىدە لى بولدى. اصحابىيىنگ غېرىتى و عبدالقىس ليلارىنگ اۋرنىمە ئۆزىمەن سونگ درجه ممنون بولان پىغمېرىمىز صلى اللهُ علیهِ وسلم، او لار بىلەن بىر ايلگىلەننې يادلاتمىقلارى تحيات، الحمدولله، باشقە سوره لرى و اۋرنىدېقلەرى سىننەت لرى اۋزى كىترول اتدى. (احمد، 3، 432)

گۈرلەنلىيگى يالى پىغمېرىمىز صلى اللهُ علیهِ وسلم اۋزىزىنە گلن ھېئىت لر بىلەن اۋران ياقىدان ايلگىلەنردى. اىزە دئۇندىيگىنيدە ھم او لاردان، بويىرداھ اۋرنىدىكلىرى نارسە لرى اۋز ايللىرىنيدە اۋەرتملىرىنى اسلامىدى.¹⁵⁴ عىنى ايلگى و علاقە يكە باشىنە گلنلەر اوچىن ھم گچىرى لى ايدى. عمیر بن وھب، مدینە گلېپ مسلمان بولدىغىنيدە رسول الله صلى اللهُ علیهِ وسلم اصحابىيىنە:

154. نصاعى، اذان، 8، ابو داود، رمضان، 9.

"دوغىنинگىزه دينى يغشىجه آنگلاatinىڭ! اۋزىزىنە قرآنى كريم اوقاب اۇرتىنىڭ!..." بوييرمىشتى. (ابن هشام، 2، 306-309، واقدى، 1، 125-128؛ هيىمى، 8، 284)

گىچە گۈندىز دوامدار مسجد ده بولان اصحابى صوفە، بىر طرفدان علم اۇرنىز، بىر طرفدان ھم دوامدار ايشلاپ شاگىرد و استاد يىتشىدىرىلارلار ايدى. پىغمېرىمىز و خليفە لرى، اسلام دنياسىنىنگ مختلف مرکزلرىنە اۇران كان عالم صحابانى استاد اديب اىپرەمشىر ايدى. او لار انسانلارە قرآنى كريمى و سنت لرى اۇرتىيورلاردى.¹⁵⁵ مثلاً مصعب بن عمیر رضى الله عنە مدینە معلم بولىب اىپرەيلدىكىنە، انسانلارە اسلامى آنگلاتىيور و ھر فرصنىتە قرآنى كريم اوقييور ايدى.¹⁵⁶ شامە اىپرەيلن ابۇالدرداء رضى الله عنە او يىرده اۋزىزىن وقت زندگى اتدى و اۇران مشهور بىر علم حلقة سىنى غوردى. اونىنگ كترولىنداكى شاگىرد لرىنگ رقمى 1600 آشىوردى. شاگىرد لرىنلى اون گروپىه آىپرە بىر ئۆتكىزىنى بىلەن كترول اتدى. بو دۆئىپ سوپەتى تعىن اتدى و ترقى لارىنى نئبىتى بىلەن كترول اتدى. دۆئىپ سوپەتى گچنلەر، دوغىریدان اوندان درس آلىيورتى. بولار يالى خاصل الرى سوپەتى داكى شاگىردىلر، ھم ابۇالدرداء رضى الله عنە بىلەن مطالعە ھم ده آشاغى سوپەتى داكى شاگىردىلرە استادلىق اتمە فرقىلىيغىنە صاحب

.155 دارىمى، سنن، 1، 135 (محقق. داخمان)؛ ابن سعد، 6، 3.

.156 ابن هشام، 2، 43 - 46؛ ابو نعيم، دليل النبوه، 1، 307؛ هيىمى، 6، 41؛ ذهبي، سير، 1، 182.

بولیوردی.¹⁵⁷ عینی تخنیک باشقه صحابی لر طرفیندان باشقه یرلرده

هم عمل ادیلدی.¹⁵⁸

حضرت عمر رضی الله عنہ، یزید بن عبد الله نی مرکزدن او زاقدہ یاشییون بدؤیلره قرآنی کریم اورتمک اوچین ایریدی. ابو سفیانی هم بدؤی قبیله لره گدیب اورنمه درجه لرینی تسبیتی اوچین مقتش تعین اتدی. او، آلاتیده مدینه ده چاغه لاره قرآنی کریم اورتمسی اوچین اوقچ صحابینی وظیفه لنديرب هر بیرینه آیلیق 15 درهم ماش باغلاڈی. یتیشن لر هم داخل هر کسه آنگصادیندان اینگ آز باش آیت اورتیلمسینی امرتدى.¹⁵⁹

بیر دفعه سینده حضرت علی رضی الله عنہ، کوفه مسجدیندن سس لرینگ بلند بولدیغینی اشتديگینده نامه بولدیغینی سورادی. اوزینه:

"بیر ناچه گیشی لر قرآنی کریم اوقيبور و اورنيورلار"
دييلدی. حضرت علی رضی الله عنہ:

"قانچه خوشحال اولاره! بولار رسول الله صلی الله علیه وسلم نزدینده انسانلارینگ اینگ يغشیلاری ايدي." ديدی. (هیثمی، 6، 162)

.157 ذهی، سیرالعالمن نیلا، 2، 344-346.

.158 بلاذوری، انصاب، 1، 110؛ حکیم، 1، 220.

.159 پروفیسور. دکتر. م. الاعظمی، تاریخ قرآن، ص. 127.

تابعین دن ابو نادره، شؤیله دیر: "رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینگ اصحابی بیر یره جمع بولديقلاریندە علم (حدیث شریف لری) مذاکره ادرلر و قرآنی کریم دن بیر سوره اوقارلارتی."¹⁶⁰

مجاھد (h. 20-103)، ابن ابی لیلانینگ یکجه قرآنی کریمدن بولان و انسانلارینگ اوقاماق اوچین بیر یره جمع بولديغى بیر كتابخانه آچدیغىنى بىلدیرمکدە دیر.¹⁶¹

ابن مسعود رضی اللہ عنہ ینگ شو سؤزى بو موضوع ده اوران عترت لى دیر:

"اۋزىندان باشقە يارادان بولماديق اللہ غە قسم ادرن، اللہ جل جلاله ینگ كتابىندان هيچ بير سوره ايندىرىلىن دالدیر كى من اوئىننگ نيرده نازل بولديغىنى بىلمائين. ينه الله ینگ كتابىندان هيچ بير آيت اندىرىلىنالدیر كى من اوئىننگ كيمىنگ باراسىنده نازل بولديغىنى بىلمائين. بير كىمسانىنگ الله ینگ كتابىنى متدن اوران يغشى بىلدىگىنى اشىتىسىم و دؤيىه بىلەن اوونگە يتىشىمك ممکن بولسە، هيچ دورمادان يولە دؤشارىن."¹⁶² (بخارى، فضائل القرآن، 8)

160. خاطب البغداد، الفقيه المتفقة، بيروت، 1395، 2، 126.

161. ابن سعد، 5، 253؛ ابن ابى داود، مصاحيف، ص. 151.

162. مسلمانلار قرآنی اينگ دوغرى بير شكىلە ئۈرۈپ يادلامە خصوصىنىدە گۆركىدىكلرى حىسىسىتىنگ بير منگىرشىنى رسول الله (ﷺ) ینگ حدیث شریف لرى اوچىن ھم گۆركىمشىلدیر. مۇنى آچقىلان بير ناچە مثال شؤیله دیر: ابو ابوب الانصارى (ﷺ) بىلدىگى بير حدیث شریف خصوصىنىدە غايىغە دؤشىمىشتى. او حدىشى پىغمېرىمىزدىن دىگلانلاردان يكجه عقبە بن امير(ﷺ) ياشىورتى. حضرتى

مهم بیر خصوص هم شودیر کی، اصحابی اکرام، قرآنی کریم
تعلیمینی بؤیوک بیر تعظم بیلن ایفاع ادرلردی. عبدالله بن مسعود
رضی الله عنہ بیرینه بیر آیت اوردر و:

"بو آیت، اوستینه گئنینگ دوغدیغینی ویا روی زمینده بار
بولان هر نارسه دن اوران خیرلیدیر" دیبوردی. سونگره هم بو

ابو ایوب دؤیه اوستینده مدینه منوره دن یوله چقیب داغلار، چؤللر آشیب مصربه
گلدی. حضرت عقبه دوشیشدنیغینه درحال اوّل او حدیثی سورادی. حضرتی عقبه
هم حدیثی روایت اتدی. ابو ایوب (علیه السلام) «بولار» دیدی. و درحال دؤیه سینه منب
ایزه دوندی. (حکیم معرفت العلوم الحديث، ص. 8-7؛ ابن عبدالبر، علوم، ص.
123). جابر ابن عبدالله (رض عنہما)، عبدالله ابن انسیه بیر یکه حدیثی سوراماق
اوچین بیر آیلیق بول یؤراندیر. بیر دفعه سینه مدینه دن شامه، باشقه سیندان هم
مصربه گئتمشیدیر. (باقینگ، بخاری، علوم، 19؛ حکیم، معرفت، ص. 8-9؛ ابن
عبدالبر، علوم، ص. 127).

تابعین لارینگ اونگداکی لریندن ابوالعلیه شؤیله دیمشدیر» بیز بصره ده ایکن رسول
الله نینگ اصحابیندان گلن بعضی روایت لر اشتبیهوردقیق. مونگه گئنگل راضی
بولانیوق، درحال اولاغمیزه منب مدینه گلپور و حدیث شریفی اصحابیننگ اوّز
آغرنیدان دینگلیوردیک. (دارمی، مقدمه، 570/47؛ خاطب البغداد، الکفاية فی
علم الروایة، بیروت 1988، 402-403). سعید ابن مصیب هم شؤیله دیمشدیر:
«صرف بیر حدیث اورنمک اوچین گیجه گئندیز اوژین بولالار چکیوردم. (ابن
کثیر، البدایه، 9، 106).

عمر ابن عبد العزیز، مدینه ابویکر بن هضمه شؤیله یازمشدیر»

«باق، پیغمبریمیزینگ حدیث لریندن نامه بولسه یاز! زیرا من، علمنینگ یتمسیندن و
علاما نینگ گیتمسیندن قورقیورین. پیغمبریمیزینگ حدیث لریندن باشقه بیر نارسه
قویل اتمه! عالم لار علیی یاسنلار، علم اوچین خلقه لار تشکیل اتسنل، تا کی
بیلمدیکلر هم بؤیلجه اورنسن! زیرا علم، گیزلی غالماسه یوق بولماز.» (بخاری،
علوم، 34)

سؤزینى قرآنی کریمینگ هر آیتى اوچىن تکرار اتىورتى. (هىشمى، 6،

(166

4. قرآنی کریم ينگ معجزه بولىشى

الله تعالىٰ، بنده لرينى هدایته يتىشدىرىمك اوچىن اولاًره عقل،
ايراده، تفکر قابلېتى يالى بىر ناجه اوستين وصف لار لطف اتمش،
مونگە علاوتاً بىر هم آره لاريندان استشنايى يارادىليشلى صالح
انسانلارى پىغمبر اديب و ظيفه لاندىرىمشدىرى.

پىغمبرلر، هدف لرينىڭ حق بولدىغىنى و سۈزلرلەرنىڭ
دوغرىليغىنى اثبات اتمك اوچىن معجزه لر گۈرگۈزىرلر. هر پىغمبر،
زمانىنىڭ ايچايىنه گۈرە بىر كان معجزه لر گۈرگۈزىمشدىرى. حضرتى
عيسى عليه السلام ينگ زمانىنده اينگ مقبول علم طب، اينگ
محبوب انسانلار طبيب (داكتر) ايدىلر. مونىنىڭ اوچىن حضرتى
عيسى عليه السلام، طبيب لرى هم عاجز غويان معجزه لر
برىلدى:

گۈرلەر گۈرەر حاله گتىرمك، اۆللىرى دىرىياتىمك يالى...
حضرت موسى عليه السلام زمانىنده جادوگەلىك ده اۋران الرى
گدىلىمشتى، اونگە ده جادوگەلى سىسىز اتجىك معجزه لر
برىلدى.

حضرتِ محمد صلی اللہ علیہ وسلم زمانیندہ بولسہ بلاخت،
فصاحت، طلاقت و ادبیات سونگ درجه رواج ایدی. بو سبیدن
اونگه، قرآنی کریم معجزه سی لطف ادیلدی.¹⁶³

انسانی باشقة جانلیاردان آیران باشلى وصفلار، عقل و بيان
بولديغى اوچين، اينگ سونگ و اينگ متكامل كتاب بولان قرآنى
كريمينگ معجزه لرى هم ائران كان عقل و بيان ميدانيه تحقق
اتمشدير. پيغمبريميزينگ، قيامته چليك دوام اتجک بولان قرآنى
كريم معجزه سينينگ يانيندە اوّلكى پيغمبرلر يالى زمان و مكان
بيلن قائيدلى ائران كان معجزه سی هم موجود دير. بو معجزه
لر باراسيندە ناچه جلد اثرلر قلمه آئمشدير.¹⁶⁴ سونگ قسم ده
بولارينگ بير قسميني آچقلامانه غيرت اديلجك دير.

5. معجزه وي يول لاري

قرآنی کريم؛ نظمی، فصاحتی، بلاغتی، گؤنگل لره تاثیر
اديشی، قانون غويمه (تشريح) خصوصيت لرى، غائب دان خبر

163. عنکبوت، 50-51؛ بخاری، اعتصام 1، فضل القرآن 1؛ مسلم، ايمان، 279.
164. مثال بيلن باقينگ، بيهقى، دليل النبوة (جلد 7)، بيروت: دار الكتب العلميه، 1985
1970-1972؛ سيوطى، صفات خارق العاده پيغمبريميز: اخصائص الكبri (جلد 3)، ترجمه . نعيم اردوغان، استانبول: انتشارات ايز.

بر مسی یالى ائران کان جهتى بیلن انسانلارى، ائزینە منگزش بير سؤز سؤيلمكден عاجز غويمشدير. 165

مشرك لر قرآنی کريمه انانماديقلارينده جناب حق او لاره ميدان اوقادى. آرزو اتدىكلرى تمام مخلوقاتى كمگه چاغریب قرآنی کريمه منگزار بيركتاب، مونى اديب بيلمديكدن سوننگره اون سوره، سوننگ بير سوره، 166 نهايت تام مثلى بولماسه هم قسمما قرآنی کريمه منگزش بير سؤز سؤيله ملرينى اسلامدى:

"اگر بندە مىزە اندىرىدىكلىرىمىزدىن ھەيسي بير شكه دؤشيورسانگر، ھادىنگ اونينگ سوره لرىندىن بيرينە منگزش بير سوره گتىرينىڭ، اگر ادعا ينگىزدە دوغرى بولسانگر الله دان غىرى شاهد لارىنگىزى ھەم چاغرینىڭ! اگر اديب بىلمسىنگىز - كى هيچ بير زمان اديب بىلچك دال سينگىز - اول حالدە او دينى (ياقلجاق نارسە) انسانلار بىلن داشلار بولان آتش دن قورقىنگ! اول آتش كافر لر اوچىن تايارلانمىشدير." (بقره، 23-24).

سوننگ آيت دە كى " ولنْ تَفْعَلُوا: كى هيچ بير زمان اديب بىلچك دال سينگىز" عبارە سى اؤيلە بير امين ليك و مطمعين ليك افادە اتمكىدە دير كى، بولار يالى بير حكم يكجه علمى و قدرتى بى حد، مكمل و كامل بير ذات، يعنى الله طرفيندان بىرلىپ بىلدى.

165. پروفيسور. دكتور. م.س.ر. البوتي، من الروايات القرآن، ص. 125.

166. قصاص، 49؛ اسراء، 88؛ طور، 34؛ هوت، 13؛ يونس، 37.

حقیقتاً اللُّهُ دان باشقه هیچ کیم، بشر باقیمیندان غیب، و یاپق بولان استقباله دائیر بولاریالی حکمانلیق ده حکم بریب بیلمز و قطعی افاده لار استفاده ادیب بیلمز.

ایمان اتمدیکلر (کافرلر)، عاجزلیغینی اعلان ادن بو الاهی سؤزلری اشیتدیلر و بو سؤزلر اچلرینه او توردی، غایغیلا رینی خاص آرتدیردی، هنوز بیر نارسه ادیب بیلمدیلر. بو آیت، اولارینگ عاجزلیقلارینی دیلدن دیله دولاشدیریب افق دان افقه گتردی، ضعافیت لرینی ثبت اتدی و دیللرینی تقریباً مهرلدى.¹⁶⁷

مشرك لر، قرآنی کریمینگ میدان او قیماسینه جواب بریب بیلمدیکلری اوچین او نینگ بیرینه؛ یلانلامه (افترا)، تظاهرات يالى حمله لر اتدیلر. "بو قرآنی دنگلامانگ! او قیلدیغیندە گئریلتى (سنس لر) چقارینگ، بلکى غالب گلرسینگیز!"¹⁶⁸ دیسب، هر ناچه انکار اتسه لر هم اصلنده الاهی قدرت غارشیسیندە تماماً مغلوب بولديقلارینی اورته غویمش بولدىلار. بو عاجریت بو گئنه چلیک دوام اتمش دیر.

الف) فصاحتی، بلاغتی و نظمی

قرآنی کریم شعر ویا نثر دال دیر. ترسینه هم شعرین هم

167. م. س. رفیعی، اعجاز القرآن، بیروت 2003، ص. 142.

168. فصلت، 26.

نشرینگ تقوالارینی بیر یره جمع ادن بی امثال بیر شکله صاحب دیر.
شعرده و موسقی ده تاپیلمادیق بیر گوزل لیگی باردیر. اونی تکرار
تکرار اوقادیغینگده ویا دنگلدیگینده بیر ناراحتلیق بیلینمز، دوامدار
صورتده تغیر ادن و تازه بولان سسلردن انسان حس لرینینگ هر
بیری عینی درجه ده نصیبینی آلار.¹⁶⁹

قرآنی کریم، دلینینگ صاحب بولدیغی عینی معنی غه گلن
کلیمه لردن دلالتی اینگ حساس، تصویر گؤچی اینگ کان
وفصاحتی اینگ قوتلى بولانینی انتخاب ادر.¹⁷⁰ ابن عطیه شؤیله
دییر:

قرآنی کریم اؤیله بیر کتاب دیر کی اوندان بیر کلیمه چقاریلسه،
سوونگ تمام عرب دیلی آشاغی یوقاری ادیلسه، اوندان خاص
مناسب بیر کلیمه تاپماق ممکن دالدیر.¹⁷¹

قرآنی کریم، موجود ادبی تئورلردن اؤئیتگشیک و اؤزینه
مربوط بیر روشه صاحب بولماق بیلن برابر، عینی زمانده تمام ادبی
تئورلری اینگ مکمل شکیلده احتوا ادر. غیسغه، تاریخ، تشریح،
جدل، مناظره، آخرت، جنت، جهنم یالی موضوع لاری، قورقیتان
و مژده برن آیت لری، معنی لارینینگ شدّت ینه گئرہ آیری بیر

169. پروفیسور. دکتر. م. آ. دراض، آلبی العظیم، دارالقلم، ط.س. ، ص. 102.

170. بوتی، روایی، ص. 140.

171. ابن عطیه، المهر روجیز فی تفسیر کتاب العزیز، بیروت 1413، 1، 52.

روش تمام لیغى اچىنده فصاحت و بлагتى اينگ سويه ده تو تىلىپ
افاده لندىرىيلر.

قرآنى كريم گؤنگل لره تعثير ادر. انسانلارى قرآنى دنگلمسىنه
مانع بولان درنده مشرك لردن ابو سفيان، ابو جليل و احنىس
بن شريك، بير بير لريندن بى خبر بولىپ و گىزلى بير شكىلده،
گيجه اوئينده نماز اوقادىغىنده قرآن اوقويان پىغمېرىمىزى دينگلامانه
گلمىشلر، بير بيرى يىلن تصادفا غارشىلاشدىغىنده ھم اوزىلرينى
عايىب لاندىرلار. بو حادىثه اۆچ گيجه بولارىالى دوام اتمش،
نهايتىنده بير بير لرينە:

"ينه بيرى گئرمىسىن! خلق بىزىم بو وضعىتىن خبردار
بولسە، والله هى آخرین درجه رسوا بولارس. موندان سونگ
ھم ھىچ كىمە بو خصوصىدە سۋىز گچىرىپ يىلمرس!..." دىب
اتدىكلرىنى محكوم اتدىكىدىن سونگ بير گۈزك بؤيلە بير حرڪت دە
بولماجاقلارينە دائىر آره لارينە آنگلاشمىشارتى.¹⁷²

بىر بدوى، الله تعالى نىنگ:

فَاصْدِعْ بِمَا تُؤْمِنُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ

172. ابن هشام، 1، 338-337؛ طبرى، تاريخ، 2، 218 - 219 ، ابن اثير، كامل، 2 ، 64-63 ، ابن سيد ، 99؛ ذهبي، تاريخ اسلام، ص. 160- 161 ؛ ابن كثير، البدايه ، 3، 47 ؛ حلبي، 1، 462.

سنگه امر بولان نارسه نی آچیقجه سؤیله و شرك غوشانلاردان
یؤز دئون!¹⁷³ آیتینى بير گىشى نينگ اوقادىغىنى اشىتدىكىنده درحال
سجدە غاپانار. بو حركتى نينگ سبابى سورالدىغىنده:

«صرف فصاحتى سبابىندن سجده اتدىم!» دىيىر.¹⁷⁴

بو آيت ده اونگه تعشير ادن خصوصىلار، «الاھى تبلىغى اينگ
مكمل بير شكىلده بىيان اتمە، حق بىلن باطلىنگ آره سىنى خاص
آيرىب اونى اۋران آچيق بير شكىلده دىلە گترمه و بو يولده يۈركلى
حركت اتمە معنى لارىنى احتوا ادن «آچىقدان تبلىغ» كلىمىسى
بىلن;¹⁷⁵ سنگه امر اديلن، آيدىلان ھر نارسه نينگ ترکىيى ايدى.

ينه بير باشقە بدوى:

فَلَمَّا أَسْتَوْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيَا

"اوندان اميدى كىسىدەكىن سوننگ آره لارىنده پىلداشىب (بير
كتارە) چكىلىدیلار"¹⁷⁶ آيتى اشىدېتىيلار. بو واقعە اۋستىئىنە:
"شهادت ادرن كى، بير بىنده بئويىلە بير سؤز سؤيلمانە جؤرت
اتمز! دىيب، حيران لىغىنى بىيان اتدى.

173. هجر، 94

174. احمد جودت پاشا، قصاصىنالنباء ، استانبول 1976، 1، 82

175. زمخشىرى، اساس البلاعه، دالر الفكر، 1409/1989، ص. 351، ماده «صدع».

176. يوسف، .80

او وقت بدویلر، بلاغت و فصاحتده اینگ اؤنگداکی انسانلار
ایدی.

قرآنی کریم عینی وقتده، اؤئیتگشیک زمانلارده و مکانلارده
یاشیون، علمی سویه لری اوّران فرقلى بولان تمام انسانلاره، سویه
لرینه گئره خطاب ادر. فرقلى آنگلائیشلاره امکان بىر آیتى،
اوّلين نسیللر اۆز وضعیتلرینه گئره، خاص سونگ کى نسیللرهم
یتیشدیكلری علمی سویه لرە گئره آنگلازلار. بو خصوصىدە اولى
عرب ادبى مصطفى صادق الرافعى شوئىله دىير:

"قرآنی کریمینگ معجزه لریندن بىرى ھم، هر وقت بیلینمدىك
بعضى حقیقت لارى، دائما بیلینان کلیمە لر اچىنده ساقلاماسى و
بولارى زمانى گلدىگىنده آيدىپ اورته غويماسى دىر." (وحى
القلم، کويت، 2، 66)

(ب) غائیب دان خبر برمىسى

قرآنی کریم غائیبى خىرل برمکدە دىر. بول خىرلر ھم اوّنینگ
آچىق بىر معجرە بولدىغىنى گئركىزز. گچمىشداکى تارىخى واقعە
لاردان آزادلىقدە ظهر اتىجى حادىثە لرە چلىك بىر كان علمى و
بیلیملى موضوعە تماس اتىدېگى ياغدايدە، 1400 يىلدان بارى
ھىچ بىر كشف اونى تكذىب ادېپ بىلاندالدىر. بوگۈن ھم دنيا
نininگ اينگ مشهور آنسكلوپىدى لری، زمان زمان اضافە جلد

لر چقارماق صورتى بىلن اۋىزلىرىنى اصلاح و شكست ايمك مجبوريتىنده غالارلار.

او وقت لار آد و ثمود قوم لارينىنگ هلاکى و نوح طوفانى باراسىنده بير ناچە معلومات پارچە لارى، يئونه افسانە حالىنده موجود ايدى. فقط قرآنى كريم، گۈنيمىزداكى تارىخ علمى و تارىخ فلسفە سى نىنگ ھم تصديق اتدىگى بير شكىلده انسانلىغە تقديم اتمىشدىر. قرآنى كريم، گلچىگە مربوط ھم خېرلر بىر مىشدىر. بولارىنگ بير ناچە سىنى بيان اتسك:

روملا ر بىلن مجوسىلر آرسىنده بير جىڭ اورتە گلمىش و مجوسىلر غالب گلمىشتى. موندان استفادە اتمك آرزو سىنده بولان مشركىلر، مسلمانلارره:

«الاھى كتاب سايھ سىنده غالب گلچىگىنى دؤشىيوردىنگىز. گۈريپورسەنگىز مجوسىلر، اھلى كتاب بولان روملرە غالب گلدىيلر» دىب او لا رينىڭ ايمان و عظيم لارىنى ضعيفلاتمانە غىرت اتدىلر. بو واقعە اۋستىئە اللە تعالىي، مشركىلرە غايىغى، مسلمانلاره شادلىق برچك بولان شو آيت لرى نازل اتدى:

ا. ل. م. روملا ر پس غالدى؛ اينگ ياقين يerde. اولار بىل پس غالدىقلارىندان سونىڭ غالب گلچىكلەردىر، بير ناچە بىل اچىنده (3 بىلن 9 بىل آرسىنده). ايشلر اوّلدان آخرىه خدايە مربوط دىر. اول گۈئن مسلمانلار اللە تعالىي نىنگ كمگى بىلن شاد بولارلار.

او مطلاق غالب دیر، مرحمت و احسان صاحبی دیر.» (روم، سوره،

(5 - 1)

او وقتنه روملار اؤیله بیر ضعیف دؤشیتیلار کی، هیچ کیم، بیل لرینی بؤکن بو مغلوبیتینگ آردیندان تکرار غالب گلیب بیلچکلرینه احتمال برн یوقتی. یؤنہ قرآنی کریم، قوت لى بیر تعقیت بیلن شؤیله بویریورايدی:

«بو، اللہ تعالیٰ نینگ وعده سی دیر. اللہ تعالیٰ وعده سیندان غایتماز؛ فقط انسانلارینگ کانی بیلمزلر.» (روم 6)

نهایت بلند مرتبه لى اللہ تعالیٰ، وعده سینی حقیقت لاشدیردی. تاریخ چی لارینگ اتفاقی بیلن توفر بیلدان آز بیر وقت اچیندہ روملار فارسی لره غالب گلدلر. او گئون مسلمانلار ھم بدیر غزو سیندھ مشرکلره غارشی ظفر غازانیب بگندیلار.¹⁷⁷

قزل بھرینگ گرداد لاریندہ غرق بولجاق یاغدائیده مجبور بولیب ایمان خلقه سینی توتماق اسلام فرعونه اللہ تعالیٰ:

«حاضر می (ایمان اتیونگ)؟! حقیقت شول کی سن، موندان اوّل عصیان اتمش، دائمما فسادچی لاردان بولمشتینگ! بیزده بوگئون سنی (بی جان بیر) بدن ادیب (یرده بلند بیر بره آتیب بوزولماقدان) آزاد ادرس کی، ایزینگدان گلچکلره بیر عبرت

177. باقینگ، ترمذی، تفسیر، 30 / 3191-3194؛ احمد، 1، 276؛ قورطبی 14، 3.

بولسن! انسانلاردان بیر کانى، بىزىنگ آيت لرىمىزدىن جىڭ غافل دىر لار.» (يونس، 90-91)

ياقىن بىر زمانىدە اديلىن تحقىقىدە فرعون يىنگ جسىدى اورتە چىدى. شو وقتده جسد، سىجىدە و ضعىيتىندە، ساچلارى و درىسى هم ئۆستىينىدە بولدىيى ياغدائيدە لۇندن (پايتخت انگلستان) داكى برىيش موزىم ده 94. اطاقدە خلقە گۈرکزىلەمكىدە دىر.

بدر جىنگىندە دشمن عىسکريينىنگ پس غالماسىنە سباب بولجاغى،¹⁷⁸ مسلمانلارينىڭ مسجىد حرامە اعتماد بىلەن گىر جىگى، مسلمانلارينىڭ مظفۇر بولىپ مكە نى فتح اتىجىگى،¹⁷⁹ انسانلارينىڭ كتله لر حالىندە مسلمان بولجاغى،¹⁸⁰ اسلام دىنинىنگ باشقە تامام دىنلارە ئۆستىن گلچىگى،¹⁸¹ قرآنى كريمە معارضە ادىلمىجىگى،¹⁸² قرآنى كريم متنى نىنگ مخالىقىدا ادىلچىگى،¹⁸³ يالى بىر ناچە واقعە نى اوّلدەن بىلدىرسى هم، قرآنى كريمىنگ استقبالە مربوط خېرلارىندان دىر. حضرت پىغمۇرىمۇزىنگ، اۇزى بارە سىنداڭ غائىب نقطە سىنە

.45. قمر، 178

.27. فتح، 16، 179

.2. نصر، 180

.9. توبى، 33؛ فتح، 28 ، صف، 181

.24. بقرا، 23، 182

.10. هجر، 10، بعضى مثالار اوچىن باقىنگ. يوسف الحاج الحمد، موضوعات الجازى العلم فى قرآن كريم و سنت المطهرة، دمشق، 2003، ص. 20-24.

مربوط بولان بولار يالى خبىلارى وحى غە استىناد اتمىزدىن اوّل،
اوّلدان خبىر بىرمىسى بى امكان دىر.

پ) علمی کشف لره یختی توتماسی

قرآنی کریمده، علمی ترقی و کشف لره یختی توتان اوران کان آیتی کلیمه بار دیر. بولار هم قرآنی کریمینگ معجزه وی بیر شکیله د استقبال الدان خبر بر مسی دیر. قرآنی کریمینگ اصل هدفی، توحیدی قلب لاره یر لشیدریب انسانلاره هدایت رهبری بولماق دیر. اله آلدیغی تمام موضوع لاری بو اصل هدفه مبنی بولیب تقدیم ادر. مونینگ بیلن برابر، طبعی علم لرینگ اچینه گیرن موضوع لارده انسانلاره بیر عبرت بولیب بر دیگی معلومات لار هم تمامی بیلن حقیقته مطابق دیر. بولار دان هم بیر ناچه مثال عرض ادلینگ:

انسانینگ کانلمسى و امبريونينگ تشكلى خصوصىيندہ قرآنى كريم، مدرن علمينگ اوزان تازه كشف اديلديگى بير ناچه اصل (اورزىنان) معلوماتلار برمكده دير. بولار، خاصتاً هم حج سوره سينينگ 5. و مومنون سوره سينينگ 11-13. آيت لريندە تفسيلات لى بير شكىلde آنگلاتىليور. پروفيسور دوكتىر كيائىد ل. موورى، امبريولوژى ميدانىنده يازدىغى اثرينده انسانينگ رحمىنداكى صفحە لارينى بيان اتىيىكىن سونىگ بو معلوماتلارى آيتى كليمە لر بىلن مقايسە اديب، علمينگ قرآنى كريم بىلن مطابقات حالينده

بولدیغینى، حتى قرآنى كريمىنگ، بردىگى مثال و تعريف لر بىلەن طب علمىنинگ اونگىنەدە گىتىدىگىنى اعتراپ اتمشدىر. تحقيقاتلارى نتىجە سىيندە كيائىد، قرآنى کریم و الله رسولى صلى الله عليه وسلم بارە سىيندە بؤيۈك بىر حىرانلىق اشىتىمىش و قرآنى كريمىنگ 1400 سنه اوّل كى بو معجزە سىنى بؤيۈك بىر اطميانان حالى اچىنده تصديق اتمشدىر. قرآنى كريمىنگ اورنىدىگى معلوماتلارى، Before We Are Born (بىز دنيا گلەمدەن اوّل) اسما لى كتابى نىنگ ايکىنچى نشرىئە علاوه اتمشدىر. اوّزىزىنە:

«بو معلوماتلارىنگ قرآنى كريمىدە تاپلماسى نى ناهىلى بىان ادرسىنگ؟» دىيىب سورالدىغىنەدە:
«او قرآن، الله طرفىندان ايندىرىيلەن وەرى دان باشقە بىر نارسە دالدىر.»

Gary Miller, *The Amazing Qur'an*, s.) جوابىنى برمىشدىر.

(39-34)

سونڭ يىللارده كائيناتىنگ گىنگلەدىگى، كەشكشان لارىنگ بىر بىرىندان معظم بىر تىزلىك بىلەن اوزاقلاشىغى كىشىف ادىلدى. بويidan باشه كائيناتىنگ آخرى بولماديق بىر گۈچىنگ تصرفينىدە بولدېغىنى گۈركۈز بول قانونە گۈرە ئوران اولى كەشكشانلار، آره لارىنداكى اوزاقلقىق بىلەن دوغرى اولچىك لى بولىپ بىرىنىدەن اوزاقلاشماقدە دىر. مثلا، بىزدىن 10 مىليون يختى بىلى اوزاقداكى بىر

کهکشان، ثانیه ده 250 کلومتر تیز لیک بیلن بیزدن او زا قلاشید یغینده، 10 میلیارد یختیلی او زا قداد کی بیر کهکشان نگ او زا قلاشمہ تیز لیگی ثانیه ده 250.000 کلومتر دیر.¹⁸⁴ بو وضعیته قرآنی کریم هم شویله اشارت ادیلر:

«سمائی اؤز اللریمیز بیلن بیز بنا اتدیک و بیز البه گینگلتمکده

بیز.» (ذاریات، 47)

الله تعالیٰ، گئک یؤزیتده عمرینی خلاص ادیب یاریلان یلدیز لارینگ پارچه لاری بولان گئک (آسمان) داشلاریندان دنیانی محافظه اتمکده دیر. ژوپیتر (گئون اطرافینده حرکت ادن سیارلارینگ اینگ اولی سی) و دواسا (اولی) چکیمی بیلن Satürn (گئنه یاقینلیغی آلتینجی درجه بولان اولی سیاره)، دنیا اوچین خطرناک بولیب بیلچک اؤران کان جسمه اجازه بر مديک بیر غورا غمال يالی دیر لار. زمان زمان بو ایکی سیاره نی آشیب دنیامیزه یاقلاشان گئک داشلاری بولیب بیلر. بو دفعه او لارینگ مقابلينه باشقه بیر محافظت، يعني آی چقار. اتمسفری بولمادیغی اوچین آیه دؤشن هر آسمان داشی سطحه اورار. بو اورمالارینگ آیده میدانه گتر دیگی خراب بولان بولری کیچی بیر دورین بیلن گئرمک ممکن دیر. آی دفاع سی نی هم آشان گئک داشلاری، اگر کان کته بولماسه لار اتمسفره گیر دیگینده یانمانه باشلار لار.

184. پروفیسور. دکتر. عثمان چاقمق، بیر چیگیت کائینات، ص. 28

«یلدیز غاییماسی» دیدیگیمیز بو حادیثه نتیجه سینده گؤکداشلارى، سطحە يتىشمان مزو سفر طقەسى اچىنده اوң مىدە لىغىنندە ذرە لرى چاشارلار. سونڭ چانگ مىدە لارىينىڭ ھە بىرى بىر ياغمور دانە لرىنە چىگىت بولار.¹⁸⁵ اتمسfer، دىيانى فضا دان گلن خسارتلى اشىعە دان ھە غورار. قرآنى كريمىدە بو حقىقت لارە شؤليلە اشارت ادىلر:

«بىز، گؤك يئزىنى غورانمىش بىر تامىنگ اۋستى يالى اتدىك. او لار بولسە، ائرداكى (اللهُ تعالى نىنگ بارلىغىنى گۈرگىزنى) دليل لردىن يئز دۇنيورلار.» (انبياء، 32)

گۈريلدىگى يالى قرآنى كريم، بىر طرفدان انسانلارىنگ فعل و حركتلىرىنى تنظيم اتدىگىنندە، بىر طرفدان ھە كائينات داكى سرلارە دقت چكىپ اونى بىر كتاب يالى او قانماسىنى و ساقلا迪غى سرلارىنگ تحقىق ادىلېپ اورتە چقارىلماسىنى اسلمىكىدە دىر.

قرآنى كريمىدە، اوң تؤرت عصر اوّل شؤليلە بوييرىلمىشدىر:

«بىز، شىماللارى واكسىن يالى اديب ايبردىك و گۈركىن بىر سوو ايندىرىدىك ھە او نىنڭ بىلەن سوو احتىاج يىنگىزى غارشىلا迪ق...»

(حجر، 22)

185. چاقماق، و باشقە لارى، ص. 94-127.

بو آیتینگ اینیشیندن عصرلار سونگ، شمال لارینگ گیاه
لاری و بولوتلاری واکسین اتدیگی کشف ادیلدی.

رحمان سوره سینینگ 19 و 20. آیت لرینده:

«ایکی بھری بیر بیرینه غاوشماسینه اجازه بریلمشدیر. (فقط) آره لارینده بیر مانع باردیر؛ بیر بیرینه گچیب غارشمازلار!
(اؤز ساخت لارینی محافظه ادرلر)» بویرلمشدیر. فرقان سوره
سینینگ 53. و نمل سوره سینینگ 61. آیتی کلیمه لرینده هم
منگزش افاده لاریرآلار.

بو آیت لرده بیلدیریلن حقیقت، عصریمیزده آنگلاشیلان بیر
قرآنی کریم معجزه سی دیر. سونگ کشف لرده بھری سفید
بیلن اطلس اوقيانوسی نینگ بیرلشیدیگی جبل التارق آغزینده،
دؤشینکی سوولا رینگ بیر بیرینه غارشماسینه مانع بولان نامعلوم
بیر نارسه، گئورینمديک بیر پرده بولدیغى تثبیت ادیلمشدیر. بؤیله
جه ایکی بھرینگ سووى بیر بیرینه غارشمان، هر ایکی طرفده
اصلی نى محافظه اتمکده دیر. گامیجى (کیشتنی ران) کاوستیو،
خاص سونگ، فرقلى ساخت داکى تمام بھر لرینگ بیرلشمه نقطه
لارینده عینى سوو پرده سینینگ اورته چقدیغىنى تثبیت امشدیر.

محترم آ. براون، بھرلره مربوط بو و منگزشی آیت لر بیلن
غارشمیلاشمشدی. هم شور هم شیرین سوودان تازه ات، انجى
و مرجان چقاریلدیغىنى؛ ایکی بھرینگ بیر بیرنه غارشمادیغىنى؛

يلكىنى كىشتى لرىنگ شماپ بىلەن يۈرۈدىيگىنى... افادە ادن آيتلىرى تفکر ادن بو انگىليز، هند ساحل شهرلرىندىن بىرينه بارانە چلىك ائرداكى بىر مسلمان:

«سېزىنگ پىغمېرىنگىز محمد، بەھرلەدە سياحت (سفر) اتدىمى؟» دىيىب سورادى. او ھم:

«يوق بىلدىگىمۇز گۆرە او بەھرلەدە سفر ادنداالدىر» دىدى. بو جواب اۋستىنە انگىليز كشتى ران، قرآنى كريمىنگ وحى دان باشقە بىر يول بىلەن پىغمېرىمۇز صلى اللۇھ علیه وسلم گلېپ بىلمەجگىنى فناعت گتىرىدى. قرآنى كريمىنگ توحيد و حقوقە دائىر آيتلىرىنى تفکر اديب بولارى تورات و انجيل داكى سوئزلىردىن خاص دوغىرى و آنگلاڭىلى (معنى لى) گۆرۈپ اۋز اۋزىزىنە مسلمان بولدى. اوندان سوننگ مصربە گەدىپ عالم لار بىلەن گۆرۈشىدى.¹⁸⁶

رياپيات پروفيسورى گرى مايللر شۇيىلە دىير:

«حضرت محمد صلى اللۇھ علیه وسلم ينگ پىغمېرىغىنىدەن اوّل اتوم بارە سىننە بىلەن بىر نظرىيە بارتى. بو نظرىيەنى ھم يونان فيلسوف ديموكريتوس اورتە غۇرمىشدىر. بو فيلسوف ينگ آردىندان ھم، مادەنینىڭ گۆزبىلەن گۆرۈلەمادىگى كىچىجىك، بۇلىنىپ بىلمەدىك و اتوم اسمى بىرلىن پارچە لاردا میدانە گلدىگىنى اورتە آتىدilar.

186. رشيد رضا، تفسير القرآن الحكيم، 11، 341-342.

حاضر تازه علم، ماده نینگ اینگ کیچی پارچه نینگ ذره نینگ، طابع بولدیغى ماده نینگ عینى خصوصىت لرینینگ بارندىرىدىغىنى و عینى شكىلده آيرىشىب بؤلەنەپ بىلەجگىنى كشف اتدى. بو معلومات، گچدىگىمېز عصرداكى ترقى ليغىنگ نتيجه سىنده الده ادىلن تازه بىر حقىقت حسابلانار. اۇران دقت چكىجىدىر كى بو معلوماتلار، قرآنى كريمىدە 14 عصر اوّل الله تعالى نينگ شوقلى بىلەن بىزە بىلدىرىيلىدى:

«...نه يerde نه گئىكىدە ذره آغرلىغى يالى بىر نارسە الله تعالى دان اوزاق (و گىزلى) غالماز. موندان خاصل كىچىسى و خاصل اولىسى يوقدىر كى آچىقچە كتابىدە (لوح محفوظىدە) بولماسن!» (يونس، 61)

آيتى كليمە اتو مدان خاصل كىچى بارلىقلاردان بحث اتمكىدە دىر. اينگ مىدە شك يوق كى؛ بؤيلە بىر نارسە او وقتده هېيج بىر يازار و هېچ بىر عرب طرفىنidan يازلماز. چۈنكى او وقتده اينگ كىچى بولىپ بىلەن نارسە «ذره» يعنى اتوم ايدى. بو هم قرآنى كريمىنگ حقىقتىن هم زمان بىلەن تصادف بولمادىغىنە دليل تشکىل اتمكىدە دىر.»¹⁸⁷ (دەنە باپراک، ناشە مسلمان بولدىلار؟، ص. 144-145)

187. قرآن و علم موضوعىنده تفصىلات اوچىن باقىنگ. دكتىر ماورايىس بوسىل، قرآن كتاب مقدس و علم: بىرسى نوشته هاى مقدس در پرتو دانش مدرن، پاريس، سغرس، 1980 (كتاب مقدس، قرآن و علم و غيره. مصور دكتىر پانل، كراچى)؛ أفضل الرحمن؛ علوم قرآنى، لندن، 1981، پروفېسور. دكتىر عمر چلىك؛ بىر چشمە ايکى آرىق: قرأندان تكنولوژىك انعکاس لار، استانبول، 2009؛ عمان

ت) معجزه وی حقوق نظامی

قرآنی کریمینگ معجزه وی حقوق يوللاریندان بیری هم، تشریح (قانون غویمه) میدانینداکی بی مثال مکمل لیگی و احتشامی دیر. قرآنی کریمینگ تشریح داکی اعجازی؛ احتوا اندیگی حکم لرینگ هر زمانینگ احتیاج لارینه جواب بربپ بیلمسی، انصاف اهلی طرفیندان انتقاد ادیلچک هیچ بیر کمبودنینگ بولمادیغی، باشقه قانونلار طرفیندان حل لی اوران مشکل بولان موضوع لاری آنگصاد جه چؤزمسی، غوییدیغی حکم لرینگ اوی حکمتلر احتوا اتمسی بو محتمس نظامی باشقه لارینه گوره اوران غیسه بیر وقتده بلنده یتیشدیرمش بولماسی يالی يوللارنده اورته چقار.

علم، مدنیت و کلتوردن نصیبلاری بولمادق بیرقوم اچینده؛ امّی بولان، او قامه یازمه بیلمندیک و حقوق تحصیلی اتمدیک بولان بیر پیغمبر و سیله سی بیلن بیر دن بیره مکمل بیر نظام ظهر اتمشیدیر. بو نظام، مدنی حقوقی، احوالی شخصیه نی، دولت لر آره سی حقوقی، حرب و صلح احکامینی. اینگ گؤزل واينگ محکم بیر شکيلده اورته غویمشیدیر. قرآنی کریم، قیامته چلیک گلچک تمام عصرلاره خطاب ادن بؤیله بیر حقوق سیستمی گترمش بولماسی بیلن بیرلیکده، عینی زمانده بو نظامی اوران

غیسقه و قنده تشکل اتدیر مشدیر. مفسیر قاسمی، قرآنی کریمینگ،
بو معجزه وی طرفینی افاده صاده دینده شؤیله دیمشدیر:

«الله تعالیٰ، عرب امتینی تدریجی ادیب 23 سنه ده تربیه ادیب
یتیشیدیر مشدیر. بو سوییده بیر ترقی نورمال شرط لرده باشقه جامعه
لار اوچین، اجتماعی عمل لر وسیله سی بیلن آنجاق بیر ناچه
عصرده تمام لانیب بیلر...» (محاسن الطویل، قاهره ب.ت.، 2، 219)

بئرا چلیک بحث اتدیگیمیز خصوصalar، قرآنی کریمینگ
معجزه وی طفلا رینینگ خاص آز بیر قسمی دیر.

6. غربی لارینگ قرآنی کریم حقینداکی احساسی

بیر کان انسانینگ، اسلام بیلن مشرف بولمازدان اوّل، عمومیت
بیلن قرآنی کریمی او قامانه دینگلامک بیلن باشلان بیر تاثیرلنه
گیدیشینه گیردیگینه شاهد بولیورس. مسلملن بولدقدان سونگ
کریمه آدینی آلان غربی بیر دانشگاه استادی شؤیله دیر:

"قرآنی کریم، اونی گتیرن حضرت محمد صلی الله علیه
وسلمه هم رهبر لیک اتیور، هر یerde اونی خبردار اتیورتی. حضرت
محمد صلی الله علیه وسلم قرآنی کریمی اوزی یازمش بولسه
ایدی بؤیله بولارتی می؟"¹⁸⁸

. آ. آری. -ی. قره بولوت، ناشه مسلمان بولدم، ص .184

ریاضیات پروفیسوری گری مایلر، بیر گؤن مسلمانلارى عيسوی لىغە دعوت اتدىگىنده اۆستىن گلمك و خطا تاپماق مقصىدى بىلەن قرآنی كريمى اوقاماقدى اسلامى... 14 عصر اوّل يازلىش، چۈللەردىن و منگىزشى نارسە لردى بحث ادن كەنە بيركتاب تاپجاگىنى فکر اتىورتى. يئۇنە قرآنی كريمىدا تاپدىيغى معلوماتلار، اۆزىزىنى و حشته دؤشىرىدى. حتى بو كتابىدە، دنيادە هىچ بيركتابىدە يازمادقىق نارسە لرینگ بارلىغىنى كشف اتدى.

قرآنی كريمىدا، حضرت محمد صلى الله عليه وسلم يىنگ باشىدان گچن؛ عىالى حضرت خديجه نينگ، غيزلارينىنگ، اوغللارينىنگ اۆليملىرى يالى نارسە لر تاپجاگىنى فکر اتمشتى. يئۇنە او لا رىالي نارسە لر يوقتى. تر سينە قرآنی كريمىدا اسمى «مرىم سوره سى» بولان و حضرت مرىم يىنگ شرفلىدىرىگى، بير منگىزشى عيسو يلارينىگ انجىل لرینىدە تاپلامادقى بير سوره دىكى گلدى! حضرت پىغمېرىنگ اۋران يغشى گئردىگى عىالى حضرت عايشە نينگ يادە غىزى فاطمه نينگ اسمى بىلەن بير سوره يوقتى! آلاتىدە قرآنی كريمىدا حضرت عيسى عليه السلامىنگ اسمىنىنگ 25 دفعە، حضرت محمد صلى الله عليه وسلم اسمى نينگ بولسە 4 گزە ك گچدىگىنى گئردىگىنده، شاشغىنلىغى خاص آرتدى و نهايت مسلمان بولدى.¹⁸⁹

189. دفنه بايرق، ناشه مسلمان بولدىلا؟، ص. 138.

امریکائی سالیک شو دقت لى افاده لرى استفاده ادر:

«قرآنی کریمی اوقادیغیمده زندگیمداکی غلط لاری گوریورن.
اوقادیغیم زمان اوئینگ انسان کلامی بولمادیغینی آنگلیون. هیچ بیر
انسان، قرآنی کریمینگ تانیدیغى يالى منى تانیب بىلمز!»¹⁹⁰

پنسلوانیائى کاوالسىكى، شؤيلە دىير:

«قرآنی کریم انسانىنگ ذهنىنى اوقيور. عقليمه بير موضوع
تاقلديغىنده قرآنده همن غارشىليغىنى تاپىب بىليون. اۇران كان
انسانلارينگ ذهنىنى اوقادىغى موضوع سىنده مىننگ بىلن ھم فكر
بولدىغىنى دؤشىنيورن.»¹⁹¹

داوگلس وايلمس دىوركى:

«من قرآنی کریمی ھر اوقادیغیمده فوق العاده حضورلى
بوليون. بعضى وقت لار گىچ ياتيون و گىجه ساعت ائچ تۈرته
چلىك قرآنی کریم اوقايون. قرآنی کریمداکى آيت لرداكى چوقىر
معنى لار منگە خاص بئۈئۈك حضور بريور و فىكرى سوپە مى
آرتريور. زندگىمینگ هىچ بير بخشىنده بئويلا بير سوپە نى ياشادىغىم
يادىمده يوق.»¹⁹²

.190. بىركن ، همان اثر ، 1 ، 157.

.191. بىركن ، همان اثر ، 1 ، 56.

.192. بىركن ، همان اثر ، 2 ، 16.

تؤردينجى قسم
رحمت پيغىمىرى:
حضرتِ محمد مصطفىٰ صلی اللہ علیہ وسلم

1. چاغه لىغى و جوان لىغى

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، ميلادى 20/04/571 يىلينىنگ 12 ربيع الاول دوشنبه ارتىرى، گۈن دوغمازدان آز اوّل مكە مكرمه دە دنيا گلدى. اوئىنىڭ مبارك شجرەسى حضرت اسمائيل عليه السلامىڭ اوغلى قايزار خانواده سينىنگ اينىڭ با شرفى بولان عادنانە چلىك اوزار.¹⁹³ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، قريش قبile سى اچىنده، انه و آته طرفىندان اينىڭ پاك و شرفلى بير خانواده متعلق دير.

محترم آته سى عبداللە شامە تجارت مقصىدى بىلەن گىتمىش، دۇنىشىدە مدینە دە مريض بولىپ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم يىنگ دنيا گلىشىندىن اىكى آى اوّل وفات اتمشىدى. پيغىمىزىنگ، اقليم شرط لارى ائران گۆزل بير يerde يىتىشىپ خاص صىختىمند

193. بخارى، مناقب الانصار، 28؛ ابن هشام، 1، 3-1؛ ابن سعد، 1، 55-56.

بولماسی و عربی نی خاص یغشی گپلاپ بیلمسی اوچین، تؤرت یاشینه چليک اۋۇرى انه سى (اصل انه سى دال، سؤت بىن خاتون) حلىمه خاتونىنگ يانىنده اولالتىلدى. آلتى ياشينه گلدىيغىنده، انه سى حضرت آمينه، خدمت كارلرى بولان امى ايمىنە ھم يانىنە آلېب پىغمبرىمېزى، آته سى حضرت عبد الله نىنگ قېرىنى زىارت اوچىن مدینە آلېب گىتدى. دئۇيىشىدە حضرت آمينه مريض بولدى. ابوا قىشلاغىنده وفات اتدى. او يرە دفن ادىلدى. پىغمبرىمېز صلى الله عليه وسلم بو صورت بىلەن انه دن ھم يتيم غالىب مكە دئۇندى. موندان سونگ بابە سىينىنگ يانىنده ايدى. فقط سكىز ياشىنده بولدىيغىنده، بابە سى عبدالمطلب ھم وفات اتدى. خاص سونگ پىغمبرىمېزى امكىسى ابو طالب يانىنە آلدى و فداكارانه بىر صورت بىلەن ھمايە اتدى.

پىغمبرىمېزىنگ يتيم چاغە لىغى بىلەن جوان لىغى، اولى بىر پاكلىك (اخلاقى) و الويت اچىنده گچرىيورتى. بىر مدت چوپانلىق اتدى. اوندان سونگ تجارت بىلەن مشغول بولدى.¹⁹⁴ دُرست ليگى و سودا داکى عادتى بىلەن هركس طرفىندا تانىندى، احترام و اعتبار غازانىب «الامين: اينگ امنىتلى گىشى» صفتىنى آلدى. اعتبار ادىليرلىك اوئىنگ اىكىنجى اسمى يالى بولىيتنى.¹⁹⁵ ياشلارينه گلدىيغىنده مكە ده يكە جە الامين اسمى بىلەن چاغرىيلىيورتى.¹⁹⁶

194. بخارى، اجارە، 2؛ ابو داود، ادب، 17، 820، حاكم، 3، 200.

195. ابن سعد، 1، 121، 156.

مشرکلر اؤز طرفدارلارینه دال، «محمدالامین» دیدیکلری رسولِ اکرم صلی اللہ علیہ وسلمه اعتبار اتیور و قیمت بها نارسنه لرینى پیغمبریمیزه امانت اتیورلارنى. کعبه او نگاریلدیغیندە هجرالاسودى يرینه غویمه خصوصینده آنگلاشمازلیغه دؤشیدیکلری زمان، ھمه سى ھم پیغمبریمیزینگ حکمليغینه بى اعتراض تسلیم بولمۇش، اوھم منطق لى عاديلانه بىر چۈزىم بىلەن اولى بىر سواشى غایتارىبىتى.¹⁹⁶

الله رسولى صلی اللہ علیہ وسلم پیغمبرلېكىدىن اۆل ھم مروت (مرد الى آچىق) اعتبارى بىلەن قومىنینگ اينگ اۋستىنى، شجرە اعتبارى بىلەن ھم اينگ شرف لىسى، اخلاق طرفىندان ھم اينگ گۈزلى ايدى. ھمسايه ليق حقلارينه اينگ زىادە رعایت ادن، علم و صداقتىدە اينگ اۋستىنى بولان، انسانلاره ياراما زلىق و شىنكىچە اتمكىدىن اينگ او باقى دوران اول ايدى. ھىچ كىمى آزارلاب عائىپلادىغى، ھىچ كىمسە بىلەن مناقشە اتىدىگى گۈريلىنالدىرى.¹⁹⁷

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، 25 ياشلارينه گلدىگىنندە، مكە نىنگ شرف لى عيالى بولان حضرتى خديجە، او نىنگ دوغرىليغىنە حىران غالىب، اۋزىزىنە اۋىلەنەمە طلبىنندە بولمىشدىرى. خديجە والىدە مىز، پیغمبریمیزدىن 15 ياش اولى، چاغە لى و دول بىر عيال ايدى.

. ابن هشام، 1، 214-209؛ عبد الرزاق، 5، 319. 196

. ابن هشام، 1، 191؛ ابن هشام، 1، 121. 197

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، اوئینگ بیلن انسانلیغه نمونه بولجق سونگ درجه پاک و حضورلى بیر مشغله اویؤنی غوردی. اوئیلولیک زندگی سینینگ جوانلیک و زنده لیک وقتینه دنک گلن 24 سنه سی، يكھ حضرتى خديجه بیلن گچدى. اوندان سونگکى 5 يىلى نينگ هم بيرازى يكھ، بيرازى هم ينه دول بير عيال بولان سوده واليده ميز بیلن گچدى. اوندان سونگ کى اویلەنلەرى بولسە، تماماً اسلامى، انسانى و سیاسى هدف لرە دايانيوردى. مقصد لى و غرضكار لارىنگ ادعا اتدگى يالى بو اوئیلولیک لرینگ سبابى شهوت بولسە يىدى، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، عمرىنینگ اينگ جوان و اينگ زنده زمانىنى اۋزىزىندن 15 ياش اولى، دول و چاغە سى بولان بير عيال بیلن گچىر مىزتى.¹⁹⁸

2. پيغمبرلىك وقتى

قرق ياشينه گلدىيگىنده، اللہ تعالىٰ:

198. پيغمبريميزينگ بيردن كان اوئيلەن سىينىنگ حكمت لرى خصوصىنده تفصىلات اوچىن باقىنگ. عثمان نورى توپىاش، حضرت محمد مصطفى (ص) 1، 130-140 http://hazretimuhammedmekkedevri.darulerkam.(.) /altinoluk.com

پروفيسور دكتور عمر چليك، دكتور مصطفى اوزترک، دكتور مراد قايا، اسوه حسنة، (www.usveihasene.com) 392-405، 2؛ دكتور مراد قايا، نقشه ابديت يولي، اسلام، استانبول، 2009، ص. 469-481.

«سنی یارادان خداینگ آدی بیلن اوقا!»¹⁹⁹ (اقرا) امری بیلن اؤزینه پیغمبر لیک لطف ادیلدی. اللہ رسولی صلی اللہُ علیہ وسلم، دعوتینی اوّلین مرتبه آچقلادیغى گۇنلرده صفا بلند لیگىنده بلند بیر اولى بىر داش اؤستىندن قريشىلر سىلىنىب:

«قريش جماعتى! من سىزە، شو داغىنگ اتغىنيده ويا شو دره ده دشمن آتلى لارى بار؛ درحال سىزە حمله اتچك، ماللارينگىزىي غصب اتچك دىسم، منگە انانرمىسىنگىز؟» دىيب سورادى. هىچ دوشىنمان:

«هوه انانارس! چۈنكى حاضره چلىك سنى دوغرى گئوردىك. يالان سۆيلە دېغىنگى ھىچ اشىتمدىك!» دىيدىلر.

بو واقعه اؤستىنه رسول اللہ صلی اللہُ علیہ وسلم، اؤزىننگ اللہ طرفىنidan اىپريلەن خېرىپىن بىر پىغمبر بولدىغىنى اعلان اتدى. سۆزلىرىنه انابىب اللہ تعالىي نىنگ اسلامىيگى يالى بىر زنده گى ياشانلارينگ آخرتىدە سونڭ درجه گۈزل مكافات لاره نائىل بولجاقلارىنى، ايمان اتمدىكلرىنىڭ ھم ائران شدتلى بىر عذاب بىلن غارشىلاشجاغىنى، خاصتا بو دنياده پىلا او ابدى زىندىگى اوچىن ائران بىشى تايالانماق گرک بولدىغىنى جوشىغى بىلن

آنگلااتدی. یؤنە انسانلارى باطل اناچلاردان دئۇندىرىمك ائران غين
ايدى.²⁰⁰

الله رسولى صلى الله عليه وسلم، او گۈندىن سونگ قومىنىڭ تمام غىنچىلىق و جفالارينه مقابل حقه دعوتدىن آزاچق بولسى ده دورمادى. غاپى غاپى دولاشىور، حج كافى له لرىنى و بازار يىرىنى زىارت اتىور، هر فرصتىدە انسانلارى ھدايىتە چاغرىيورتى. اىريكمك، بىزاز بولماق نامە دىر بىلەن يوق، اينگ بى رحم بىر شكىلده دشمن لىك ادنلرە ھم حقىقت لارى دفعە لارچە انسانلارە آنگلااتيوردى:

«بو اتدىگىمە مقابل سىز لىردىن بىر معاش طلب ادم يوق!»²⁰¹ دىبى صرف الله تعالى نىنگ راضى بولجاغى شكىلده تبلىغ اتدىگىنى بىلدىرييورتى. كىنه جى كاپلر بولسى ئۆزىزىنەن معجزە لە اسلاپ دورىيورلارتى. الله تعالى شؤيلە بويردى:

«دىكى: «خدايىمى بى قصور بىلاريم. من بىر بىر بولان رسول دان باشقە بىر نارسە دال.» انسانلارە ھدايت گىلدىگى زمان، ايمان اتملىرىنە مانع بولان يكجه: «الله پىغمبر اديب بىر انسان مى اىيردى؟» دىمش لىرى دىر. دىكى: «ير يۈزىننە يۈرەن و يېلىشىنلە (انسان

.200. باقىنگ. بخارى، تفسىر، 26؛ احمد، 111، 159.
.201. سعد، 86.

بولمان) ملائیکه بولسہ لارتی، بیز هم اولاره گؤکدن پیغمبر ادیب
بیز ملائیکه ایبرر تیک.» (اسراء 93-95)

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امی بیز انسانتی، او زمان
کی بیز کان انسان یالی او قمه یا زمه بیلمزتی. آنگلاتدیغی هر نارسہ
لری هر ہایسی بیز کتابدان یاده انساندان اور نیب نقل اتمسی ممکن
دالتی. امی بیز انسانینگ قرق یا شیندان سونگ بیردن بیره اینگ بلند
سویه داکی بیز بلاغت و فصاحتہ خاص مھم معلوماتلار برمانه
باشلامه سی یکجه الاهی وحی بیلن ممکن بولیب بیلرتبی. مونینگ
او زمانکی تمام دشمنلری بیلیور و قبول اتیور لارتی. اللہ تعالیٰ،
قرآنی کریمده شؤیله بویرار:

«سن موندان اول نه بیز خط اوقار، نه ده الینگ بیلن اونی
یازار دینگ. ائیله بولسہ ایدی، باطله تابع بولانلار شکه دؤشرلرتی.»
(عنکبوت، 48)

مشرکلر، پیغمبریمیزینگ اخلاقینی تقدير اتیور و اوئینگ قطعاً
یالان سؤیلمه دیگینه گونگلدن انایور لاردی. یؤنه ناحق یره الده
اتدیکلری بعضی دنیوی منفعت لری و نفسانی اسلکلرینی ترک
اتمک اسلام یوقلارتی. اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلم بیز گون،
دشمنلری بولان ابم جهل و دوست لارینینگ یانینه داریمشتی.

اولار:

«ای محمد! اللہ بیز سنی یالانلامیز یوق. سن بیزیم یانیمیزدہ سونگ درجه صادق بیر انسانسینگ. یؤنه بیز، سینینگ گتر دیغینگ آیت لری یالانلیورس...» دیدیلر. (واحدی، اسباب نزول، ص. 219؛ ترمذی، تفسیر، 3064\6)

مشرك لر، حضرتی پیغمبری دعوا سیندان دؤندیرمک اوچین کان اورناشديلار. خاص یغشی گؤدیگی امکی سینتی واسیته اتديلر. پیغمبریمیزه گلیب اونی باشلارینه پادشاه انتخاب اتمک، آراalarینده پول جملاب اینگ سرمايدار اتمک، اينگ گؤزل غیزلار بیلن اؤیلندیرمک يالى جالب ارائه لرده بولديلار و «نامه آرزو اتسنگ اتمانه تايار بیز» دیدیلر. اللہ رسولی صلى اللہ علیه وسلم واقعا آچيق و آيان بير شكيلده شو جوابي بردى:

«من سیزلدن هیچ بير نارسه طلب ادمیوق. نه مال، نه ملك، نه سلطنت و نه ده رئيس لیک! مینینگ يكه اسلامگیم شودور: بوت لاره انامقاددان او زاقدورینگ، يكه بير بولان اللہ غه عبادت ادينگ!» (ابن كثیر، البدایه، 3، 99-100)

پیغمبریمیزدن هر هایسى بير نارسه غوپاریب بیلمدیک مشرك لر، يلدیرمه حرکتلرينى انتخاب اتديلر. مسلمانلاره غارشى عذاب و شكنجه لرینى گؤن گچديكجه آرتديلار. مسلمانلارینگ بير قسمى او وقتده عدالتىنگ حاكم بولديغى حبسستانه هجرت اتدى.

3. تحریم و طائف یولجیلیغى

بشرک لر، مسلمانلار و اولارى غورایان هاشم اوغلارى بىلن هر چشید سودا صاتىغى، غىز آليب برمە يالى مدنى معامله لرى و تمام بشرى مناسبت لرى قطع اتىلىر. مونى بير عهد نامه بىلن هم كعبه نينگ دیوارينه ياپشدىرىدىلار. بو تحریم اۋچ ييله چلىك شدتى بىلن دوام اتدى. مسلمانلار اۇران اولى آچلىق و غينىچلىقلار چكدىلار. آچلىقدان درخت لارينگ غاپقلارينى (پوست لارىنى) و يابراقلارينى ايدىلىر. چاغە لارينگ آغالامە سىلىرى اۇران اوزاقلاردان اشىدىلىيورتى. سعد ابن ابى وقاصل رضى اللہُ عنہ شؤيلە دىير:

"تحریم گۈنلریندە بىر گىچە آچلىقدان داشارى چقىشتىم. آياغم ھۆل بىر نارسە دىگدى. درحال اونى آليب آغزىمە آتدم. حالا اونينگ نامە بولدىيغىنى بىلەميوق." (سەھىلى، الرّوْض الْأَنْف، بىرۇت، 3)

سوننگىنده تحریم نهايىتە اردى يئنه اوگۈنلرددە پىغمېرىمىزىنگ امكىسى ابو طالب و عيالى حضرتى خديجه وفات اتدى. بو واقعە اۋستىئە دشمنى حملە لر، وحشت درجه سىنه چىدى. اۋيلە دىرىكى رسۇلى اکرم صلی اللہُ علیہِ وسلمىنگ تاقىتىنى زورلامانه باشلادى. اللہ رسولى صلی اللہُ علیہِ وسلم، زيد بن حارثە نى يانىنە آليب مكە نينگ 160 كلومتر. الرسىنداكى طائف شهرىنە گىتدى. غرينداشلارينىنگ ھم باربولدىغى بو شهر دە اون گۈن بولدى.

اولارهم اوّل اوّلاري اويناديلار. سونگ حقارت اتمانه باشладيلار.
آردیندان غلاملاريني الله رسولى نينگ گچديگى يوللارينگ ايکى
كتارينه قطر اديب رسولى اكرمى حقارت اديب داشلاتديلار. هر
طرفى غانلار اچينده بولان اوّل رحمت و مرحمت پيغمبرى،
دوچار بولديغى بو فجيع معامله غارشىسييندە هم بد دعا اتمان،
وظيفه سيندە بير نقص بولماسيندان قورقىب شؤيلە نياز اتدى:

"خدایم! قوتيمىنگ يالنگىش ليغه معروض غالديغىنى، بى
چاره ليگىمى، خلق نظرىنده خور و فوتىن گئورىنامى سىنگە عرض
اتيون. اى مرحامت لرينىڭ اينگ مرحامت لىسى! اگر منگە غارشى
غضاب لى بولماسىنگ، چكدىگىم نهايت و بلاراره تسلیم بولمازىن!
الاهى! سن قومىمە هدايت نصىب ات؛ اوّلار بىلەن يوقلار. خدايم!
سن راضى بولانە چلىك سىندە عفوينىڭى دىلىليون..." (ابن هشام، 2،
29-30؛ هيشمى، 4)

پيغمبريميزينگ يكجه هدفي الله تعالى نى راضى اديب بىلمك
و اوينىڭ بىرىدىگى وظيفه نى اينگ گۆزل شكىلدە يرىنه گتريپ
بىلمكتى. بو يولده غارشىلاشدىرغى اينگ آغر شىكنجە و مشكل لر
هم گۈزىنە گئورىنان يوقدى.

الله رسولى صلى الله عليه وسلم، طائف دان دئونىشىنى شؤيلە

آنگلاتار:

"من ایزه دؤنیب، چوقر غم لر اچیندہ یؤراب گیدیبورتم.
قرن الثعالب موقعیتینه بارینچه اؤزیمه گلمدیم. اؤردن باشیمی
غالدیریب باقدیغمده، بیر بولوتینگ سایه بولدیغینی گئوردم. دقت
بیلن باقدیغمده، بولوتینگ اچیندہ جبرائیل علیہ السلامی گئوردم.
منگه:

"اللہ تعالیٰ قومینینگ سنگه نامه دیدیگینی و سنی همایه
اتمانیی ناهیلی رد اتدیگینی اشیتیور. اولاره اسلامدیگینی اتلمری
اوچین سنگه داغلار ملائیکه سنی ایبردی» دیب سسلندی. بو
واقعه اؤستینه داغلار ملائیکه سی منگه سسلنیب سلام بردى.
سونگ:

«ای محمد! قومینگ سنگه نامه دیدیگینی اللہ تعالیٰ اشیتیور.
من داغلار ملائیکه سی بولیون. نامه امر اتسنگ اتمک اوچین اللہ
تعالیٰ منی سنگه ایبردی. نامه اتمامی آرزو اتیورسینگ؟ اگر آرزو
ادرسنگ شو ایکی داغی اولارینگ باشینه یقائین» دیدی.

«یوق، من اللہ تعالیٰ نینگ اولارینگ نسل لریندن یکجه اللہ
تعالیٰ غه عبادت اتجک و اللہ تعالیٰ غه هیچ بیر شرک غوشمجاق
کیمسه لر چقارماسینی دیلارین» دیدم. (7; Buhârî, Bed'ü'l-Halk,

(Muslim, Cihâd, 111

او گئون لردہ مدینه دن بیر گروب انسان مسلمان بولدی.
بولار مدینه ده اسلامی آنگلاتمانه باشلا دیلار. پیغمبریمیز دن بیر

معلم طلب اتدیلر. مصعب بن عمیر وظیفه لندیریلدی. او نینگ غیرت لری نتیجه سینده غیسغه وقتنه اسلامینگ گیرمديگي بير اوی غالمادى. سونگىنده مسلمانلار، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلمینگ مدینه دعوت اديب اونى محافظه اتجکلرينه سؤز بردیلر يعني وعد اتدیلر.

4. هجرت و مدینه دورى

مشرك لرینگ شكتجه لری دايالنلماز صورته گلديگىنده اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلم، اصحابينه اوغرين اوغرين هجرت اتملىنى سؤيله دى. مونى اورنن مشرك لر يكه غالان پيغمبريميزه سوئى قصد پلانلا ديilar. هر قibile دن بير جوان گلیب عينى وقتنه حمله اتجکدی. بؤيله اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلمینگ ياقينلارى بير حق ادعا اتدیكلرينىدە تمام قibile لری غارشيلاريندە گۈرچكler ايدي. بو اثنى ده، اللہ تعالى، پيغمبريميزه هم هجرت اتمسىنى امر اتدى. رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، حضرتى على رضى اللہ عنھ نى چاغریب الييندە بولان امانت لری يرلرينه تسليم اتمسى اوچىن جاينه وکيل اتدى. چۈنكى مكه ده، قىمت بەنا نارسە سى بولىپ ده، صادق ليغىنى و امين ليگىنى ييلدىكلرى اوچىن، اونى رسول الله غە امانت اتمدىك يوقدى. يعني هركس مسلم و غيرى مسلم ماللارينى پيغمبريميزه امانت ادرتى.

اوگیجه مشرک لر اؤیونگ اطرافینی معاصره اتمشتی. فقط اللہ غه توکل و تسلیمیتی بی پایان بولان پیغمبریمیز ده هیچ بیر قورقی، اندیشه و تلاش گوئرینان یوقدی. بیر غسم تپراق آلیب مشرک لرینگ اؤستینه سپتی و یاسین نینگ اوّلین آیتینی او قاب آره لاریندان سؤزیلیب گچدی. اونی هیچ بیری گوئرمدی.

بؤیله اللہ رسولی صلی اللہُ علیہِ وسلم، مکه داکی اون اؤچ بیلیق ارشاد غیرت لریندن سونگ مدینه هجرت اتمش بولدی. مدینه لی مسلمانلار بولان انصار بیلن مکه دن گوچ ادیب گلن مهاجرلری بیر بیر لری بیلن دوغن اعلان اتدی. انصار، مهاجر دوغنلارینه مال بیانینی آیدیب؛ "مال؛ آل، نسبی سنینگ بولسن!" دیدیلر. مونگه مقابل گؤنگل لری بیرک بیرک قناعت خزینه سی حالینه گلن مهاجر هم:

"مالینگ و ملکینگ سنگه مبارک بولسن دوغنم، سن منگه بازارینگ یولینی گوئرکز، بولار!" دیدیلر. (بخاری، بیوع، 1)

رسول اللہ صلی اللہُ علیہِ وسلم او گوئنلرده مدینه ده یاشیيون مهاجرلر، انصار و یهودی لرینگ بیر بیر لرینه و تازه اسلام دولتینه غارشی معصومیت لرینی تنظیم بیر قانون اساسی حاضرلادی. "مدینه سندي" بو متن، دنيا تاریخینداکی اوّلین یازغیلی قانون اساسی ایدی.²⁰²

مشرک لرینگ مسلمانلاره گئركزديگى آچق دشمن ليك و همسايىه يهودى لرینگ تيز تيز آنگلاشمانينى بوزىب سؤزلرینىن دئونملرى سبابى بىلن بعضى سواشلار اديلىد. عالم لره رحمت بولىپ اىيريلن رسول الله صلى الله عليه وسلم، عسکرى حركات لارده اؤيلە بىر مرحمت سياستى تعقيب اتدى كى، غسغە وقتده تمام عرب شبه جزيره سىنى ادارە سى آستينە آلدىغى حالدە، هر ايکى طرف دان ھم كان قان دئوكىلىمىسىنە فرصت برمدى. تمام مشكلاتلارى اوّلىت بىلن صلح يولى بىلن حل اتمانىنى انتخاب اتدى.

پىغمبرىمېز اۆزى 29 غزوه اشتراك اتمشتىلر. بولارينگ 16 سىننە فعلى بولىپ ھىچ بىر زدوخورد چقىمادى، غارشى طرف بىلن آنگلاشمه اديلىد. 13 غزوه ده بولسە فعلى زدوخورده داخل بولماق مىجورىتىنە غالدى و بولارينگ جملە سىننە مسلمانلاردان ياقلاشق 335 گىشى شهيد بولدى، دشمنلردن ھم ياقلاشق 335 گىشى اوّلدى.²⁰³

اسلامىدە سواشىنگ اصل ھدفى؛ انسانلارى اوّلدىرماك، غىيمىت، اللە اتمك، روى زمينى تحرىب اتمك، شخصى منفعتا

203. باقىنگ. پروفيسور دكترم. حميدالله، حضرت پىغمبرىنگ سواش لارى، استانبول 1991؛ دكتر الشاد محمودوف، سبب و نتیجه لرى اعتبارى بىلن حضرت پىغمبرىنگ سواش لارى، م.أو.س.ب.أ. چاپ بولمادق دكتره تزى.

الدھ اتمک، مادی منفعات الدھ اتمک و یا انتقام آلماق دال دیر؛
بولارینگ ترسینه، ظلمی اورته دان غالدیرماق، انانچ آزادلیغینى
حقیقت لاشدیرماق، انسانلارى هدایته غاوشدیرماق و ھر شکیل
حق سیزليغى گیدرمکدیر.

5. منگزشی بولمادق اخلاقىندان مثال لار

شفقات و مرحمتى

رسول اللہ صلی اللہُ علیہِ وسلم، تمام انسانليغه غارشى بى
پایان بىر بير شفقات و مرحمت بىلن دولى ايدى. اللہُ تعالیٰ شوئيله
بويرار:

"قسم بولسن سیزه او زینگىزدن بير پيغمبر گلمشدیر کى،
سیزینگ غينچليغه دوچار بولمانگىز او نگه او ران آغر گلر. او، سیزه
اوران مبتلا، مومن لره غارشى اوران شفقات لى دير، مرحمت لى
دير." (توبه، 128)

ھر ناچە مومن لره شفقاتى خاص كان بولسە ھم، قرآنى كريم
او نينگ تمام انسانلارە غارشى شفقات لى بولديغينه شهادت اتمكده
دير. قرآنى كريم عينى وقتده او نينگ امتى نينگ ھم تمام انسانلارە،
حتى دشمن لرينه ھم يئر گينىڭ كؤيدىگىنى بيان اتمشدير:

"سیز اویله کیمسه لر سینگیز کی، او لار سیزی یغشی گئرمسه لرد سیز او لاری یغشی گئر ارسینگیز. سیز، تمام کتاب لاره انانار سینگیز؛ او لار بولسه، سیزینگ بیلن غار شیلا شدیکلارینده «اناندیق» دییر لر؛ او ز باش لارینه غال دیقلارینده بولسه، سیزه بولان کینلری اوچین بار ماقلارینینگ او جینی دیشلار لار. دیکی: «کینگیزدن او لینگ!» بی شک اللہ تعالیٰ قلب لارینگ اچیندا کی لری حقی بیلن بیلمکده دیر." (آل عمران، 119)²⁰⁴

حضرتی پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم یکجه انسان لاره دال حیوان لاره و نباتاته غارشی هم بی حد مرحمت لی ایدی. مشرک لر خیانت ادیب عهد و پیمانی بوز دیقلاری و سواشی انتخاب اتدیکلری زمان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، اون مونگ گیشیلیک محتشم عسکری بیلن مکه دوغری یوله چقمشدی. Arc موقعیتیندن حرکت ادیب طالوبه دوغری گیت دیگینده، یولدہ چاغه لارینینگ اوستینه گریل مش و او لاری امدیر مکده بولان بیر کؤچیک (ات) گئر دی. در حال اصحاب بیندان جوئل بن سورا کانی یانینه چاغیری ب او نی بو حیوان لارینگ اوستیننده نوب تچی غویدی. انه اتینگ و چاغه لارینینگ اسلام عسکری طرفیندان اور کیتیل مسین دیب صار غادی. (واقدی، 2، 804)

. 204. محمد ا. دراض، اسلام بار سینده بعضی گور شلر، ص. 94.

حضرتِ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، بیر گؤن انصاردان بیر
گیشینینگ باغچه سینه داریمشدی. اوپرده بولان بیر دؤیه،
پیغمبریمیزی گؤردیگیندی اینگلکلی و گؤزلریندن یاشلار آقدی.
پیغمبریمیز، دؤیه نینگ یانینه گیتدی، قولاقلارینینگ آرقه سینی
شفقات بیلن سیپالادی. دؤیه یواش لادی. بو واقعه اؤستینه رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

«بو دؤیه کیمینگکی دیر؟» دیبب سورا دی. مدینه لى بیر جوان
یاقلاشیب و:

«بو دؤیه منینگکی اى اللہ نینگ رسولی!» دیدی. رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم:

«لطف اتدیگی شول حیوان باره سیندھ اللہ دان قورقنگ
یوقمی؟ او، سینینگ اونی آچ غویدیغینگی و ائران یاداتدیغینگی
منگه شکایت اتیور» بویردی. (ابو داود، جهاد، 2549 / 44)

غرنی صرتینه یاپشمش بیر دؤیه نینگ یانیندان گچدیگیندھم:

«گپلمدیک بو حیوان لار باره سیندھ اللہ دان قورقینگ!
بسلاپ منینگ، بسلاپ سوئیب ایینگ!» بویردی. (ابو داود، جهاد،

(2548 / 44)

سواوه بن ربيع رضى الله عنه شو محتشم نیچگه لیک و
مرحمت مثالینى نقل ادر:

«پیغمبریمیزینگ حضوری عالی لارینه چقیب بیر نارسه لر
طلب اتدیم. منگه بیر ناچه دانه (3 الی 10 آره سینده) دؤیه
بریلمسینی سؤیله دی. سونگره هم شول توصیه نی اتدی:

«اوینگه دئندیغینگدە خانه خلقینه سؤیله؛ حیوانلاره یغشى
غاره سینلار و ایملرینى گۆزلجه برسینلر! ينه او لاره درناقلارینى
آلمالارینى امرات کى حیوانلارى ساغدیغیندە امجلکلرینه آزار
بریب يارالاماسینلار!» (احمدی، 3، 484؛ هیثمی، 5، 168، 259، 8، 196)

بیر گؤن رسول الله صلی الله علیه وسلم غویونینگ سؤدینى
ساغیب او توران بیر گیشه دنک گلمشتى. اونگە:

«ای گیشى! حیوانى ساغدیغینگدە چاغه سى اوچین هم
سوت غوى!» بویردى. (هیثمی، 8، 196)

ابود درداع رضى الله عنه بیر گؤن، دؤیه لرینه خاص کان
يؤک يؤکلان انسانلاره دنک گلمشتى. دؤیه يؤکینگ آغرلیغیندان
يریندن توریب بیلن یوقدى. ابود درداع رضى الله عنه درحال دؤیه
نینگ اؤستینداکى اضافه لارینى آلیب حیوانى يریندن توردیردیقدان
سونگ اییه لرینه شؤیله دیدى:

«اگر اللہُ تعالیٰ، حیوانلاره اتدیگینگیز عذابلار سبابیندن غازاندیغینگیز گناه لارینگیزی عفو اتسه، سیزه بؤیوک بیر مغفرت اتمش بولار. من رسول اللہ صلی اللہُ علیہِ وسلمینگ شؤیله بویردیغینی اشیتدم:

«اللہُ تعالیٰ بو بى دل حیوانلاره یغشی غره مانگیزی امرتیور! حاصل خیز بیر زمیندن گچیورسینگیز حیوانلارینگ بیراز او تلامالارینه اجازه برينگ! غورى بیر يردن گچسنگیز اويردن تیزراک گچینگ، بولاریالى يرلده كان اویالانیب حیوانلاره مشکلات و زیان برمانگ!» (ابن حاجر، المطالب العالیه، 2، 1978/226)

بخشش ادیجیلیگى

رسول اللہ صلی اللہُ علیہِ وسلم، جزالاندیرمانه گؤیيجى يتديگى حالده اۋزىنە اۋران كان يارامازلېقلار ادن كىمسە لرى بخشالامش، حتى هر ھايسى بير سۆز ويا اشارە بىلن بولسە ھم گناه لارينى باشلارينه قاقماندىر. چۈنكى اللہ رسولى صلی اللہُ علیہِ وسلم مسلمان ويا كافر هيچ كىمىنگ يارامازلېغىنى اسلامز، ھركىسە اولى بير ادب و اخلاق بىلن معاملە ادرتى. مكە نى غان دؤكمان فتح اتدیگى زمان، 21 يىيل دير ھر تۈرلى دشمن لىغى ادن انسانلار، حضورىنندە جمع بولىپ حكمىنە غاراشىوردى. او لارە:

«ای قریش جامعه سی! شووقت منینگ، سیزینگ بارانگیزد
نامه اتجگیمی دؤشنینگیز می؟» دیب سورادی. قریشی لر:

«بیز سیننگ خیر و یغشیلیق اتجگینگی آرزو ادیب؛ «خیر
اتجکسنگ!» دیبریز. سن کرم و یغشیلیق صاحبی بیر دوغن سیننگ،
کرم و یغشیلیق صاحبی بیر دوغننگ او غلی سنگ!..» دیدیلر. بو
واقعه اؤستینه رسول الله صلی الله علیه وسلم:

«من هم حضرتی یؤسف ینگ دوغن لارینه دیدیگی یالی: «...
سیزه بو گؤن هیچ بیر باشه قاقمه و عائیلامه یوق! الله تعالی سیزی
عفو اتسین! بی شک خداوندی کریم، مرحمت لیلرینگ اینگ
مرحمت لی سی دیر»²⁰⁵ دیورم. بارینگ گیدیب بیلارسینگیز!
بویردی. (ابن هشام، 4، 32؛ واقدی، 2، 835؛ ابن سعد، 2، 143-142)

و او گئن «یوم المرحامه: مرحمت گئنی» دیب
آدلاندیردی...²⁰⁶

او گئن، احد حریبنده امکیسی حضرتی حمزه نی اولدیرن
وحشی نی و جگرینی غصب بیلن دیشلان هندی هم بخشلاادی.²⁰⁷
غیزی حضرتی زینبی دؤیه دن دؤشیرمک صورتی بیلن و فاتینه سبب
بولان هبار بن اسود هم بو اولی بخشش دان استفاده اتمشدی.

.205. یوسف، 92.

.206. واقدی، 3، 352؛ علی المتقی، کنز، ش. 30173

.207. بخاری، مغازی، 23؛ مسلم، عقدیه، 9.

رسول اللہ صلی اللہُ علیہِ وسلم اؤیله بیر نازک لیک گورکزدی کی،
هباری یکجہ بخشلامان، عینی و قندہ اونگہ حقارت ادیلمسینی و
اوّلکی اتدیکلری سبایندن اوزینه یاراما ز سوّز سوئیلنمسینه ده منع
گتیردی. (واقدی، 2، 857-858)

مکہ فتح ادیلیدیگیندہ ابو جھلینگ اوغلی اکریمہ غاچمشدی.
رسول اللہ صلی اللہُ علیہِ وسلم، اوئینگ اولدن اتدیگی تمام
یاراما زلیقلاری بیر کنارہ غوئیب اونگہ امان آدینی بردى و یانینه
چاغردی. عیالی ایزیندان الغاب پیغمبریمیزینگ دعوتینی التدی
و اوئنی مکہ گیتمانه قائل اتدی. مکہ یاقلاشدیقلاریندہ رسول
الله صلی اللہُ علیہِ وسلم اوی بیر معجزہ و محششم بیر نازکلیک
گورکزیب اصحابینه شویله بویردی:

«اکریمہ بن ابو جھل مومن و مهاجر بولیب یانینگیزه گلیور.
موندان سونگ اوئینگ آته سینه حقارت اتمانگ! زیرا اؤران
یاراما ز انسان بولسہ ده اؤیله حقارت اتمک یکجہ زنده بولان
یاقنلا رینگیزی کائیدر، اؤیله یتیشمز.» (حاکم، 3، 5055 / 269؛ واقدی،
2، 851)

رسول اللہ صلی اللہُ علیہِ وسلم اکریمہ نینگ گلديگيني
گورديگيندہ بگنجيندن يريندن توريپ و اؤچ دفعه:

«مرحبا مهاجر سواری، خوش گلدينگ!» بویردی. اکریمہ

هم:

«واللُّهِ يَا رَسُولَ اللُّهِ، إِسْلَامَ دَشْمَنَ لِيَگِي يُولَيْنَدَهْ خَارِجَادِيْغِيم
نَارَسَهْ لَرِينَگَ اِيَنَگَ آَزَ بَيرَ مَثَلِينَيِ هَمَ اللُّهُ تَعَالَى نِينَگَ يُولَيْنَدَهْ
خَارِجَاجَاقِ!» دَيَدِي. (حاكم، 3، 5059 / 271؛ وَقْدَى، 2، 853-851؛ تَرمِذِى،

(27 / 3534)

رسُولُ اللُّهِ صَلَّى اللُّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُولَارِيَالِي نَاصِهِ سِينِي
بَخْشَلَادِي...»

تواضع

اللُّهُ رَسُولِي صَلَّى اللُّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سُونَگَ درجه متوازى
بَير انسان ايدي. انسانلار نزدينده اينگ قوت لى گئورينديگى فتح
گؤنى، حضوريته گلن و گپلشىدىگىنده قورقودان تيترامانه باشلان
گىشە، امکان لارينينگ اينگ ضعيف بولدىغى وقتە مربوط بَير
مثالى بىان اديب شؤيلە بىلدىرىدى:

"آرام بول دوغنم! من بَير پادشاه ويا بَير حكمدار دال من.
قرىشىدەن گئونشىدەن غوروتلان ات اىين بَير عيالينىڭ اوغلى من!.."

(ابن ماجه، اطعمة، 30؛ حاكم، 3، 4366 / 50)

انسانلارينىڭ اۆز باراسىنده بى حد گيدىشىنە اجازە برمىز:
«منىگە «اللُّهُ تَعَالَى نِينَگَ بَنَدَهْ سَى وَرَسُولِي» دِيَنِگِ!» بَوييردى.

(بخارى، انبیاء، 48)

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، پیغمبر لیگینی تصدیق جملہ سینینگ باشینه، با خصوص و تنبیح بیلن «عبدھو: اللہ نینگ بنده سی» کلیمہ سینی علاوه ادیب، امتینی گچمش جامعہ لارده بولديغى يالى انسانلارى تنگرى لاشدیرمە خطرىندان غورا مشدیر. ينه بو جمله دن بوليب:

«سیز منی، حقیم بولان درجه سینینگ اوستینه چقارمانگ!
چونکی اللہ تعالیٰ منی رسول اتمدن اوّل بنده اتمشدی» بويير مشدیر.
(هیشمی، 9، 21)

اصحابی اکرامینگ بيلديرديگينه گؤرھ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مريض لرى گيدىپ گئرر، جنازه لاره اشتراك ادر، غلاملارينگ دعوتىه لرينه گيدر، مرکبە مىنرتى. او لاغىننگ آرقە سينه انسانلارى مينديرارتى، نهارىنى يره غویيپ ايرتى. غالىنگ يئونگدان كالا گير، او تورىپ غوينينىنگ سؤدينى ساغار، مهمان لارى بيلن اورناشار، او لاره خدمت و اکرام ادرتى. بير دول عيالىنگ، بير غربىنگ، بير بى چاره نينگ ايشىنى حل اتمك اوچىن اوپىننگ بيلن برابر احتياجى گىدنه چلىك يئورھ مكدىن ارينمز و كبرلىمزتى.

208

باقينگ. ترمذی، جنایز، 1017/32؛ ابن ماجہ، زهد، 16؛ نسائی، جمعہ، 31؛ حاکم، 1، 129/205؛ 3734/506؛ 4، 7128/132؛ هیشمی، 9، 20.

ساده لیگى

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سونگ درجه ساده و متوازی
بیر زندگی سی بارتی. حضرتی عایشہ والیده میز شؤیله نقل ادر:
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلمه بیر گلاس گتریلدی. اچیندہ
سوت و عسل بارتی. اللہ رسولی شؤیله بویردی:

«بیر اچیلچک اچیندہ ایکی نعمت، بیر گلاس اچیندہ ایکی
غاتیق! منینگ مونگه احتیاجم یوق، یونه مونینگ حرام بولمیغینی
فکر ادمیوق. یکجه قیامت گئنی اللہ تعالیٰ نینگ دنیاداکی
اضافه لاردان حسابه چکمسیندن قورقیون. اللہ اوچین تواضع
گورکریون. کیم اللہ اوچین تواضع گورکرسه اللہ تعالیٰ اونینگ
درجه سینی آرتدیرار، کیم ده کبیرلانیر ایسه اللہ تعالیٰ اونی درجه
سینی دؤشورار. کیم اقتصادی شکیلده حرکت اتسه اللہ اونی بای
ادر، کیم اولیمی کان یادلارسه اللہ تعالیٰ اونی یغشی گئرر.»
(هیشمی، 10، 325)

شفا بنت عبد اللہ رضی اللہ عنہا آنگلاتیور:

«بیر گئن نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ینگ یانینه باردیم.
اوندان بیر نارسنه لر طلب اتدیم و حالیمدان شکایت اتدیم. او هم
یانیندہ بیر نارسنه بولمادیغینی آیدیب منگه معذرت بیان اتدی. من
هم «هیچ بیر نارسنه برمدی» دییب اوز اوزیمه بیراز گومرداندیم.

او اثنی ده پیشین نمازینینگ وقتی گلدي. اويردن غيزيمينگ اوينه گتديم. دامادم (گيو) سوراحبيل بن حسنه نى اويده گوريب گومردنمانه باشلاديم و اوزيته:

«نماز وقتی گلدي سن حالا بويرده سنگ؟!» ديديم. اوهم:

«حاله جان، منى کم گتيرمه! ايکي کalam بارتى، بيرينى نبى اکرم صلی اللہُ علیہ وسلمه اmant برديم» ديدى. بو واقعه اوستينه من وضعىتي آنگلاپ:

«انم آتم اونگه (رسولى اکرم) فدا بولسن! من، اسلاميگيم نارسانى برمدى دىيپ اونگه قهاريم گليور، او بولسنه نامه حالده!» ديديم.» (حاکم، 4، 58/6892)

حضرتى عايشه واليده ميز شؤيله بويرار:

رسول اللہ صلی اللہُ علیہ وسلم هىچ بير زمان ارتير چايندان غالان ايچكلرى آقشام اوچين، آقشام نهاريندان غالانلارى هم ارتير اوچين توتماز ايدي. بير کالادان ايکى عدد ادینمدى. ايکى كئينگى ايکى کلوشى يوقتى. اويده بولديغى زمان بيكار دورديغى هم هىچ گوريلن دالدير. يا بير غريبيينگ کلوشىنى اونگكارارتى ويا بير يتيمينگ كالاسينى تيكيورتى.» (ابن الجوزى، صفة الصفوه، بيروت،

(200، 1، 1979)

پاکلیک و نظاکتی

کالا لرینگ او نگاریلماسینی امرادن، گیم ده پزمرده لیگی خوش گئرمدیک پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم، ساق و سقال لارینگ چاشغینلیغینی هم معقول گئرمذی. او زی سونگ در جه پاک و گؤزل بیر انسان ایدی. ابو هریره رضی اللہ عنہ شؤیله دیمشدیر:

«رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دن خاص گؤزل بیرینی گئرمدیم، دؤشینکی مبارک یؤزیندن گؤن آقیب گیدیور يالی تی...» (احمد، 2، 380)

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم انسانلارینگ استفاده اتدیگی هیچ بیر یاراما ز و نامعقول سؤزی آغزینه الما ز و شؤیله بویرارتی: «قیامت گئونی، مومن بندنگ میزانیند گؤزل اخلاقدان اوران آغیر بیر نارسه تابلما ز. اللہ تعالی، یاراما ز حرکتلر ادن، یاراما ز سؤزلر سؤیلاندن خوشلانما ز.» (ترمذی، بر، 62 / 2002)

بیر کیمسه دن اوزینه، خوشلانمادیغی بیر سؤز یتیشدیگیندہ:

«او گیشه نامه بولیور کی شولاریالی شولاریالی سؤزلیبور» دیمزدہ، «بعضی کیمسه لره نامه بولیور کی شولاریالی شولاریالی سؤزلیور لار» دیب نظاکت گئرکرتی. (ابو داود، ادب، 5 / 4788)

عیاللاره اهمیت بریلمسی

الله و رسولینینگ امرلری بیلن عیاللاره مربوط بیر حقوق انشا ادیلدی. عیال، جامعه ده عفت و فضیلت سمبولی بولدی. انه لیک و موسسه سی، شرف پیدا اندی. پیغمبریمیزینگ؛ «جنت انه لرینگ آیاقلارینینگ آستیننده دیر!»²⁰⁹ حدیث شریفی بیلن عیال، لائیک بولدیغی قیمه غاووشدی. رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم، زندگی سی نینگ سونگینه چلیک هیچ بیر عیالینه ال غالدیرمادی و هیچ کیمسه الی بیلن اورمادی.²¹⁰ زیرا اللہ تعالیٰ؛ «عیال لار بیلن یغشی گچینینگ، او لاره گؤزل معامله ادینگ» بویرمشدی.

(نساء، 19)

الى آچيقلیغى

پیغمبریمیز سونگ درجه الى آچيق خير سؤيردى. قريش مشرک لرینینگ الرى گلن لریندن صفان بن عمییه، مسلمان بولماديغى حالدە ھونىن و طائف غازالاریندە پیغمبریمیزینگ يانيnde تىلار. جiranه ده جمع بولان غنيمت ماللارينى گزديگىنده صفان ينگ بويرداكى سؤريلارينگ بير قسمىنە بؤيۈك بير حيرانلىق آچىنده باقدىغىنى گئرن رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم:

.209. نسائي، جهاد، 6؛ احمدبن حنبل، 3، 429؛ سيوطى، 1، 125.

.210. ابن ماجه، نكاح، 51.

«اُوران می حالادینگ؟» دیب سورادی. «هوه» جوابینی

آلدیغینده:

«آل همه سی نینگ بولسن!» بویردی. صفان اوزینی توتیب

بیلمان:

«پیغمبر قلییندن باشقه هیچ بیر قلب بو درجه الی آچین بولیب

بیلمز!»

دیب شهادت گتیردی و مسلمان بولدی. قبیله سینه دؤندیگینده

هم:

«ای قومیم! مسلمان بولینگ! چونکی محمد، غریب لیق و

احتیاج حس اتمان اُوران اولی اکرام و احسانلارده يرآلیور» دیدی.

(رجوع مسلم، فضایل، 57-58؛ احمد، 3، 107-108؛ واقدی، 2، 854-855)

نتیجه سی، او نینگ اخلاقی نینگ گؤزل لیک لری آنگلاتماق

بیلن خلاص ادیلمز. اولی عالم ابن هاظم شویله دیر:

«آخرت سعادتینی، دنیا حاکم لیگینی، حضورلی بیر زندگینی،

تمام اخلاقی گؤزل لیک لری، تمام اردم لری غازانماق اسلام

گیشی، حضرت محمد صلی اللہ علیہ وسلمی مثال آلسن! زیرا

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تمام خیر لارده همیشه الرلرده

دیر. اللہ تعالیٰ او نینگ اخلاقینی اؤومش، تمام فضیلت لری اینگ

مکمل شکلی بیلن اوnde جملامش و اونى هر تؤرلى نقصدان پاكلاندیر.» (ابن حزم، الاخلاق والستير، قاهره، 1962، ص. 50، 19-20)

6. وفاتى

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، هجری 11. يلينگ 12 رابع الاول دوشنبه گئنى، ميلادى 632/06/08 ييلينده وفات اتدى. اللہ تعالى اونى بلند شائينه لائىك بير شكىلde مكافاتلاندىرسن و بيزلرى اونىنگ شفاعاتىنه نائىل ايله سىن! آمين! .

جزاك الله عنا خيراً ما جزى نبياً عن أمنيه

الله تعالى اونى، خاص اوں گلن وحى لارى تصدقى اتمك، بولارى تاريخ بويى دوچار بولديقلارى تحريب لاردان پاک توتماق،²¹¹ دينىنگ كم غالان يرلىرىنى تماملاماق، گچن ملت لرىنگ حق اتدىكىلرى جزا لار سىبى بىلن يۈكىلنىكىلرى آغر معصوليت لرى خلاص اتمك اوچىن و عالم لره رحمت بولىپ²¹² اىرىيلىمشتى. بيز هم وداع خطبه سىنه غولاق برىب اونىنگ بو وظيفه لرىنى اينگ گۆزل شكىلde اتدىكىنە شاهد لىك اتىورس.

رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم، بير مهاجر بولىپ مدینە گلىشىندن اوں سنه سونگ اللہ تعالى نينگ اجازه سى بىلن اسلامى،

211. بقره، 75؛ آل عمران، 81؛ صف، 6؛ نساء، 46؛ مائدہ، 13، 41.

212. مائدہ، 3؛ بقره، 286؛ اعراف، 157؛ انبیاء، 104.

Osman دان بھری سرخه، سوریه دن یمنه، تمام عربستانه حاکم اتمشی. بؤیله تاریخیندہ اوّلین دفعه عربستانینگ بیرلیگی اورتے Lamartine، L'Histoire de la Turquie گلمش بولدی. اسملى اثریندہ شؤیله دیر:

"هدفینگ اولی لیغى، واسطه لارینگ کیچیلیگى و نتیجه نینگ عظمتى انسان نابغه سینینگ اوج اولی اولچگى بولسە، مدرن تاریخینگ اینگ اولى شخصیت لرینى حضرت محمد صلی الله علیه وسلم بیلن قیاس لامانه کیم جسارت ادیب بیلار؟"

"فکر لرینگ فیلسوفى، خطپى، نماینده سى، اورتە غويانى، چنگى سى و فتح اتيونى؛ عقلى انانچلارینگ، تصویر، تمثال و هيكللرى بولماديق بير دينىنگ و يكىرمى دنيوى و بير معنوى دولتىنگ بنىاد گزارى حضرتى محمد صلی الله علیه وسلم! انسان بؤیوت ليگىنینگ تسبیتىنده استفادە اديلن تمام اندازه اچىنده سورايورس:

"اوندان خاص اولىسى بارمى دير؟"

7. اونگە نياز اديلن بى پایان محبت

اصحابى اکرام، پىغمبرىمیزى جانلاریندان كان یغشى گئررلتى. اونگە خطاب اتدىگىنندە همیشە "انم آتام، جانم، هر نارسم سىنگە فدا بولسۇن يا رسول الله!" دىيورلارتى. اوينىڭ

آیاغینه بیر تیکن باتماسین دیب جانلارینى فدا ادرلتى. مشرک لر اثىر دؤشن زيد بن دسينه بيلن حبایپ رضى اللہ عنہ شکنجە بيلن شهید اديليورتى. روح لارينى تسلیم اتمزدن اوّل ھر بيرينه:

"زندگى سينىڭ غورتلماسىنە مقابل سينىڭ يرينىڭدە پيغمبرينىڭ بولماسى نى اسلاملىرىنىڭ مى؟" دىب سورالدى. ايكيسى ھم بو بد بخت سوالى سوران مشرگە يۈرك كۈيدىريپ باقديلار و:

"منىڭ چاغە لاريمىنگ آره سينىدە بولىپ پيغمبريمىنگ بولماسىنى اسلامك شئيلە دورسن، حاضر بولدىغى يرده آياغينه تكن باتماسینە ھم اصلاً گۈنگلەم راضى بولماز" جوابىنى بردىلار. بو بى مانند محبت گۈرپىشى غارشىسىنە حيران غالان ابم صفيان:

"تعجب دوغرىسى! من، دنياده محمدينىڭ اصحابىنىڭ اونى سغشى گۈردىيگى يالى رهبرلىرىنى يغشى گۈرن باشقە بير جامعه اصلاً گۈرمدىم" دىدى. (واقدى، 1، 360-362؛ ابن سعد، 2، 56)

احد دان دؤندىگىنە رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آت اؤستىنە ايدى، كىترلىنى ھم سعد بن معاذ توپىورتى. سعدىنگ انه سى كېشە بنتِ عبيد، پيغمبريمىزە طرف گلدى. سعد:

"یا رسول الله! بول انم دیر" دیدی. رسول الله صلی الله علیه وسلم:

"مرحباً أونگه!" بویردی. عیال الله رسولینه یاقلاشیب مبارک
یؤزینه باقدیدان سونگ:

"انم آقام سنگه فدا بولسن یا رسول الله! سنی ساغ امان
گوردیم، موندان سونگ تمام مصیبت لار هیچ بولار!" دیدی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم، اونگه شهید بولان اوغلی
امر بن معاز اوچین روحی شاد بولسن دیندان سونگ:

"ای سعدینگ انه سی! سنگه مجرده بريون! تمام اوئی خلقينه
هم مجرده لر بولسون! قibile ينگيزدن شهيد بولانلارينگ همه سی
جنت ده بير يره گلديلار. اون ايکى شهيد بيرمشلتى. مشغله فرد
لرينه شفاعت اتملىرينه هم اجازه بريلدى." بویردی. عیال:

"راضي بيز اى الله نينگ رسولي! موندان سونگ اولاره كيم
آغلاڭ!" دیدیکدن سونگ:

"یا رسول الله! شهيد لرینگ ایزیندە غویديقلارينه هم دعا
ادينگ!" دیدی. رسول الله صلی الله علیه وسلم:

"خدایم! قلب لاريميزداكى غميمزى گيدير، مصیبت لرینگ
اجرينى احسان ايله! ایزیندە غالانلاره اينگ گۈزل شكىلدە ايه
بول!" دىيپ دعا اتدىكден سونگ يوله روان بولدى. اصحابى اكرام

هم ایزمه ایز یؤریور لارتی. پیغمبریمیز صلی اللہ علیہ وسلم، سعده:

"قبیله نگدن کان زخم بار و زخم لاری هم آغر. قیامت گئنی او لا رینگ زخم لاریندان غان آقار وضعیته گلچکل دیر. غان لارینینگ رنگی غان رنگی یؤنه ایسی مشکی عمر بایسی یالی بولجاقدیر. او لاره سؤیله، اویلرینه گدیب زخم لارینی تداوی اتسینلر! هیچ کیم بیزی تعقیب اتمسین! مونی حکمان بیر امر ادیب او لاره بیلدیر!" بویردی. سعد رضی اللہ عنہ:

"رسول اللہ نینگ حکمان امری دیر، بنی اشهل قبیله سیندن هیچ بیر زخم بیزی تعقیب (ایزیمیزدان گلمسین) اتمیجک!" دیب سسلندی. تمام زخم بولانلار مجبور ایزه دؤندیلار. گیجه خلاص بولینچه آتش یاقیب زخم لارینی تداوی اتمک بیلن مشغول بولدیلار. بول قبیله دن او توز زخم بارتی. (وقدی، 1، 316-315؛ دیاربکری، 1، 444)

خاص اوّل حبشستانه هجرت ادن مهاجر لارینگ اینگ سونگ برابر بولدا شلیقلاری خیر فتحی اثنا سینده بھر یولی بیلن پیغمبریمیزینگ یانینه گلمشتی. اچلریندہ اسما بنتِ عمیس هم بارتی. او بیر گئن پیغمبریمیزینگ عیالی حافظه والیده میزی گئرمک اوچین یانینه گتمشتی. بیراز سونگ حضرتی عمر رضی

الله عنہ هم غیزی حافظه نینگ یانینه گلدي. حضرتی عمر رضی الله عنہ، اسمانی گوریب:

«بو کیم؟» دیب سورادی. او هم:

«اسما بنت عمیس!» دیدی. حضرتی عمر رضی الله عنہ
لطیفه لی بیر شکیلده:

«شو حبشتانلى می؟ شو بھر يولداشلىغىنده گلن عيال می؟»
دیب سورادی. اسمارضی الله عنها:

«ھوه! جوابىنى بردی. بو واقعە اوستىنه حضرتی عمر رضی الله عنہ:

«ھجرتى بىز سىزى گچدىك. بنا عليه رسول الله صلی الله علیه وسلم ياقين بولمانه سىزىدن كان حق اىيە سى بىز» دیدى.
حضرتی اسمارضی الله عنها بو سۋۆزە اۋران قەھارى گلدى و:

«بولماز، واللھى خطا اتدينگ اى عمر! سىز رسول الله صلی الله علیه وسلم بىلەن برابر ايدىنگىز. او سىزىنگ آچ بولانگىزى دوييرىور؛ جاھل بولانگىزە اۋرتىور. بىز بولسە حبشتاندە اوزاقلارده، بىگانە و كافر انسانلار آرە سىنەدە مشكلىك اچىنده ياشىوردىق. بو هم الله و رسولى اورنەدە ايدى. الله غە قسم بولسىن كى، سىنەنگ سۋىيلدىكلىرىنگى رسول الله صلی الله علیه وسلم خبر برمدىك ياغدائىدە هيچ بير نارسە اىيب اچمزىن. بى

زاویرلر ده مشکلات لاره معروض غالیب و قورقوتیلیوردیق. مونى پیغمبریمیزه سؤیلمام گرک و ایشینگ حقیقتینی اورنچک. واللہ نامه يالان سؤیلارین، نه يالنگش بير يوله غایاریم نه ده سؤیلہ دیکلرینه بير نارسه علاوه ادرن، حادیثہ ناھیلی اورته گلن بولسہ عیناً نقل ادرن» دیدی. پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم گلديگينده اسماء رضی اللہ عنہ:

«نبی اللہ! عمر شؤیلہ سؤیلدی». دیدی. پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم:

«سن او نگه نامه دیدینگ؟» بویردی. او هم:

«شولاری شولاری سؤیلاری» دیدی. اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلم:

«او منینگ نزدیمده سیزده خاص کان حق صاحبی دالدیر. او نینگ و دوست لارینینگ بير هجرتی، سیزینگ بولسہ ای کشتی يولجیلاری، ایکی هیجرتینگیز باردیر!» بویردی.

حضرتی اسماء دیورکی: «حبسستاندان کشتی بیلن برابر گلديگيميز ابو موسى الاشعاری و باشقه صحابی اکرام دالغه دالغه گلیور و منگه بو حدیث شریفی سوریولارتی. دنیاده اولاری، پیغمبریمیزینگ بو سؤزیندن ائران کان بگندیرن و گئنگل لریندہ موندان خاص او لی باشقه بير نارسه یوقتی. بير ده ابو موسى

رضی اللہ عنہ، بو حدیث شریفی منگه تکرار تکرار آنگلاتریور و پیغمبریمیزینگ اؤزلری باره سینداکی سؤزینی دفعه لار جه دینگلتمکدن دویولمادقیق بیر خوشہ گیدن نارسہ آلیورس.»(بخاری، مغازی، 36؛ مسلم، فدائیل الصحابة، 169)

اصحابینگ بو جوشغون محبتینی، او لارینگ حدیثی شریف لری اوقادیغیندہ و رعايت گئرکزدیکلری حورمت و دقت لریندہ هم آیان بیر شکيلده گئریورس. صحابی اکرام، پیغمبریمیزدہ بیر حدیثی شریف رعايت اتدیگیندہ، امر بن میمون شؤیله آنگلاتار:

«من، ابن مسعود حضرت لرینینگ پنجشنبه آقشاملاری اتدیگی صحبت لرینه هر زمان اشتراك اتدیم. بو صحبت لرده او نینگ؟ «رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بویردیکی...» دیب حکمان بیر افاده استفاده اتدیگینی هیچ اشیتمزدیم. بیر آقسام؟ «رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم بویردیلارکی...» دیب سؤزلرینه باشладی، فقط آرقاسینی گتیرمان باشینی او نگه انگدی. بیر آز غاراشدیدان سونگ اؤزینه باقدیم؛ کؤینگینینگ دؤیمه لری چؤزیلمش، گئرلریندن ياشلار گلیورتی، يؤزلری چیشیپ دیک دوریورتی. بیر مدت بو وضعیت ده غالديقدان سونگ چؤزیمى شؤیله تماملاadi:

«رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم اؤیله ویا او نگه یاقین یاده او نگه منگزش بیر نارسہ آیدیتی».» (ابن ماجه، مقدمه، 3)

اوّل لری دیامندي اسمیند بیر اورته دوکس (عیسوی) وقتیندہ حضرتی مولانا نینگ مشنوی سی بیلن تانشیدیقدان سونگ، گئزی یاشلی بیر مومن و یانیق بیر پیغمبر عاشقی حاله گلن یامان ده ده نینگ شو محبت حالینه عبرتلی دیر: شاگردلریندن بیری آنگلاتیور:

«بیر گؤن درسلر غوتاردى، اوقدان چقديق. پیشین وقتى تقسيمه (استانبولينگ مشهر يرلریندن بيريرى) دوغرى گيدىيورتيم. آلمان سفارتىنه ياقين بير يرده بير مسجد بارتى. بيرده باقدم كى يمان ده ده... مسجدىنگ دیوارينه ياپلانىب، دؤشىن كى سونگ نفسىنى بيرىور يالى بير ياغدائى بارتى. بى حال، بى مجال، باشى يواشجه ساغ اونگه دوغرى انگىلىمش، بويىنى بئكىلىمش آغلىيوردى. درحال الغاب يانىنه باردىم و:

«استادم نامه اوچىن آغلىيورسنگىز، باشىنگىزه بير نارسه مى گلدى؟» دىديم. ائران نىكجه تىرك بير سىن بىلن:

«يوق اولادم، يوق! رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عقلىمه گلدىگى وقت اوزىمىي يتىريون، آياقدە دورجاڭ مەجالىم غالان يوق. يا بير يره دايامام گرک بولىيور، يادە اوتيرامام گرک بولىيور» دىدى.»²¹³ (مصطفىٰ اوزدمير، يمان ده ده، استانبول 1994، س. 192-191)

213. تارىخلار دير پىغمېرىمىزه محجت آمېز عميق مثالار اوچىن باقىنگ. عثمان نورى توپباش، فرهنگ فضایل، 1، 225-223؛

<http://www.islamiyayinlar.net/content/view/148/8>

8. بعضی معجزه‌های لری

پیغمبر میزینگ اوران کان معجزه سی بارتی.²¹⁴ بولارینگ باشیده، آز اوّل غیسغه جه تماس اتدیگیمیز یالی، عصر لاره میدان او قویان قرآنی کریم بیلن الله رسولی صلی الله علیه وسلم ینگ پاک زندگیسی و اولوی اخلاقی گلر. حقیقتدان پیغمبر میزینگ مبارک زندگیسی و یگانه اخلاقینه هیچ کیم جدی بیر اعتراض ادیب بیلندال دیر. بولار تحقیق ادیل دیگینده ناچه اولی بیر بیر معجزه بولديقلاری آنگصادجه آنگلاشیل جاقدیر.

پیغمبر میزینگ بولارینگ داشینداکی بی حد معجزه لردن بیر ناچه سی شؤیله دیر:

مکه ده قریشینگ اوزیندن بیر معجزه اسلم‌سینده الله رسولی صلی الله علیه وسلم، خداونده دعا اتمش و آی ایکه بولینمش، بو معجزه هر طرفدان گئریلمشتی. آی ایکه آیریلدیغینده بیر پارچه سی ابو قبیس داغی طرفینده، بؤیلکی پارچه سی قوای کیان دیغی طرفینده مشاهده ادیلدی. مشرك لر، مکه داشینداکی اوzac يرلردن

214. باقینگ. بیهقی، دلائل النبوة، بیروت، 1985؛ ابو نعیم، دلائل النبوة، حلب، 1972-1970؛ سیوطی، حاضر حالاتی بیلن پیغمبر میز : الخصائص الكبرى، استانبول، 2003.

گلن کروانلاره بؤیلە بير حادىثه گئورىب گئوردىكلىرىنى سورا دىلار.
اولار ھم آينىڭ يارىلدىغىنى گئوردىكلىرىنى افاده اتدىلر. 215

مشهور فرانسوى يلدىز شناس لىفرانچاوز دى لىلند، آينىڭ
گچمىش حركتلرىنى تحقىق اتدىكىيىنە بو معجزه نىنگ دوغرى
ليغىنى قبول اتمك مجبورىتىنە غالمشىدир. 216

پىغمبر يمېزىنگ مسجىدە او زىنە يا پلا نىب خطىبە او قادىغى غورى
بىر حورمە آغاچى باردى. مسلمانلار كانلىكىيىنە خطىبە اوچىن
بىر مىنبر لازم بولدى. اللہ رسولى صلی اللہُ علیہِ وسلم مىنبرە
چقىدىغىنىدە حورمە آغاچى حىرىتى بىلەن كائىمانە باشلادى. رسول
الله صلی اللہُ علیہِ وسلم منبردن اينىب آغاچى سىپالا دىغىنىدە
كائىماسى گچىب سکونت اتدى. پىغمبر يمېز:

«او، يانىندا دىلەن ذكر اللہ دان او زاق غالدىغى اوچىن آغلادى!
بويرلىدى! 217

رسول اکرم صلی اللہُ علیہِ وسلم ينگ امكىسى عباس، بدر
اثىرلىرى آره سىنە مدینە گترىلدىكىيىنە پىغمبر يمېز اونگە:

215. قمر، 3-1؛ بخارى، مناقب 27، مناقب الانصار 38، تفسير 1/54؛ مسلم، منافقين، 43، 47؛ ترمذى، تفسير، 54/3286، 413، 377.

216. ذكائى كونراپا، پىامبر مان، استانبول، 1987، ص. 110.

217. باقىنگ، بخارى، مناقب، 25، جمعه، 26؛ ترمذى، جمعه، 10، مناقب 6؛ نسائي، جمعه، 17؛ ابن ماجه، أقاوه، 199؛ دارمى، مقدمه 6، صلاة 202؛ احمد، 1، 300، 315، 363. گۈرگۈزىلەن منابع دە اۇران كان معجزات ذكر
ادىلمىكىدە دىر.

«ای عباس! اؤزینگ، دوغینىنگ اوغلى عاقل، نوفل بن حارث و آنگلاشمالن اوتبه بن امر اوچىن فديه بىر! سن سروتمند بيريسينگ»
بويردى. عباس:

«يا رسول الله! من مسلمانتم، قريش منى زور بىلن يوله
چقاردى» دىدى. رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«سەينىڭ مىسلمانلىيغىنىڭى اللە تعالى يېلىر. دىدېيغىنىڭ دوغرى
بولسىه اللە تعالى البته اجرينى بىر. لاكىن سەينىڭ وضعىتىنىڭ
گۈرپىشىدە بىزىنگ عليه يەمىزە يىدى. فديه يېنگى بىرمانگ گىركىمكده
دىر» بويردى و اوئىنىڭ يانىنده بولان 800 درهم طلا دە حرب
غىnimتى دىيب آلدى. عباس:

«يا رسول الله! هيچ بولما يە مونى فديه يەرىنە حساب ات!»
دىدى. رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«يوق! او اللە تعالى نىنگ سىندىن بىزە نصىب اتدىغى غىnimت
دىر» بويردى. عباس:

«يارسول الله، يەنى غالان عمرىمده منى گدائىليغە مجبور
اتجىكسىنگ!» دىدى. بۇ واقعە اۋستىنە اللە رسولى صلى الله عليه
 وسلم:

«ای عباس! عىالىنىڭ امى فاضىلە بردىگىنىڭ او طلا لار نامە
بولجاق؟» دىيب سورا دىغىنە عباس:

حضرتِ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم ﷺ

«هایسی طلاalar؟» دیدی. رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

«سن مکه دن يوله چقجاغینگ گؤن، يانىنگىزىدە اللہ دان باشقە هىچ كيم بولمادىغى وقتده عيالىنگ امى فاضله؛ «سفرىمدە باشىمه نامە گلچىكىنى يىلمىوق. اگر بىر مصىتىه دوچار بولسام شونچە سى سينىنگ، شونچە سى عبىدالله نىنگ، شونچە سى فاضل يىنگ، شونچە سى كوسى يىنگ و شونچە سى هم عبدالله نىنگ دير!» دىدىغىنگ طلاalar!» بويىرىدى. بو سۆزلىرى اشىتىپ حىران ليق اچىنده غالان عباس:

«مونى سنگە كيم خبر بىرىدى؟» دىدىغىنگ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

«اللہ تعالیٰ خبر بىرىدى» بويىرىدى. شاشغىنلىغى سكۇنۇتە دئۇن عباس رضى الله عنە:

«سنى پىغمېرىپادىپ اىپىرن اللہ غە قىسىم ادرن كى مونى من و امى فاضل دان باشقە هىچ كيم بىلەن يوقدى. بى شىك كى سن اللہ نىنگ رسولى سينىنگ» دیدى. (بخارى، جهاد، 172؛ احمد، 1، 353؛ ابن سعيد، 4، 15-13)

عمير بن وهب هم بىردا مسلمانلاره اثير دؤشىشتى. عمیر، قريش مشرك لرینىنگ جن فكىلىيەن و قهرمانلارىيەندايىدى. مكە ده پىغمېرىپادىپ اىپىرن كان عذابلار بىرمشتى. بىر گؤن

عمیر، هجرده صافوان بن امیه بیلن او تیریب بدر ده اولدیریلن لر و دوچار بولديقلاری مصیبت لر اوستینه گپلديگیننده صافوان بن امیه:

«والله دوغری آيتدينگ! اگر قرضم و مندن سونگ آچليقدان اولملریندن قورقديغيم چاغه لاريم بولماسه ايدي، محقق گدib محمدی اولدیرارتيم. هم منينگ اوچين او لا رينگ قبول اتعجگي بير بهانه هم بار؛ «اسير بولان او غلم اوچين گلديم» ديرم. اشيديگيمه گوره او بازار لاره گزرمش» ديدى. عميرينگ بو سؤزلری صافوانی بگنديردى:

«قرضينگ منگه عائید بولسن. سيننگ اوچين من برارين!
چاغه لارينگه هم اوزچاغه لارم بيلن برابر، ساغ بولديقلاري مدت بقارن، گچيملرينى اينگ گئزل شكيلده امكانلاشديرارين!» ديدى.
بو واقعه اوستینه عمیر، غلجنى يغشىجه اونگاريب و زهرلاتدى.
صافوان ده اولا غينى و يوللىغىنى تايالاتدى. عمیر، مدینه گليل مسجدىينگ غاپيسينده دوردى، دؤيه سينى باagliادى و غلجنى غوشاندى. حضرتى عمر رضى الله عنه اونى گئرديگينده:

«بول الله تعالى نينگ دشمنى عمیر دير! والله يكه شر اوچين گلمشدير. آره ميزى بوزان، بدر گئونى قريش ليلر اوچين سانيميزي تحمين ادن او دال تى مى؟» ديدىكىدن سونگ الله رسولى نينگ يانينه گيردى:

حضرتِ محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم

«یا رسول اللہ! شول اللہ دشمنی عمر غلجنی بیلینه باغلاب
گلمش!» دیدی. رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

«اونی منینگ یانیمه ایر!» بویردی. حضرتی عمر رضی اللہ
عنہ ایزینه گلدی. اونینگ بویننداکی غایشینی سرد بیر شکیلده
توتدی. انصاردان یانینگدہ بولان گیشیلرہ دی:

«پیغمبریمیزینگ یانینه گیریب او تورینگ او زینی بو بندیلیکدن
غورینگ! چونکی او، اعتبار ادیل جک بیری دالدیر!» دیدی. رسول
اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

«ای عمر، اونی غویر! سن هم ای عمر منگه یاقلاش!»
بویردی و نامه او چین گلديگيني سورادي. عمر:

«اسیر آل دیغینگیز او غلووم او چین گلديم. اونینگ بار اسیندہ
احسان ادينگ!» دیدی. اللہ رسولی صلی اللہ علیہ وسلم:

«اویله بولسہ شو غلجنگ بوینوندہ نامه ایشی بار؟» دیب
سورادی. عمر:

«اللہ غلچ لارینگ بلاسینی برسین! او لارینگ بیزہ نامه
فائیدہ سی بولدی کی؟» دیدی. رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
غایتالاب:

«منگه دوغری سؤیله، سن بویره نامه او چین گلديگ؟»
سورادی. عمر:

«من باشقه بیر نارسه اوچین دال، يكجه الينگىزده اسيير بولان اوغلوم اوچين گلديم» ديدى. رسول الله صلى الله عليه وسلم:

«سینىڭ هجردە صافوانە غوشىغىنگ نامە ايدى؟» دىيپ سورا دىيغىنده، عمرى قورقى و:

«من اونگە نامە شرط غوشىدىم كى؟» ديدى. رسول الله صلى الله عليه وسلم، او لارىنگ گپىشىدىكلىرىنى كليمە سىنه كليمە سىنه نقل اتدىپ يعنى بير بير آيدىپ:

«الله تعالى، اتجگىنگ ايش بىلن سینىڭ آرانگە گىردى، سىنگە مانع بولدى!» بويىرىدى. بو واقعە اوستىئە عمرى:

«من شهادت ادرىن كى، سىن محقق الله نىنگ رسولى سىنگ! يا رسول الله! بىز سىمادان گلن خېر و نازل بولان وحى خصوصىتىنە سىنى يالانلاردىق. بو اىشدىن من و صافوان دان باشقە سىنىڭ خېرى يوقتى. واللهى سىنگە بو خېرى يكە الله بىندىر! منى اسلامە هدایت ادن و بويىرە گتىرن الله غە حمد بولسىن!» دىيىكىدىن سونىڭ شهادت گتىرىدى. بو واقعە اوستىئە الله رسولى صلى الله عليه وسلم:

«دوغىننگىزە دىينىنى يغشىجە آنگلاتىنگ! اۋزىزىنە قرآتى كريم او قاب اۋرتىنگ! اسييرىنى هم آزاد ادىنگ!» بويىرىدى. پىغمېرىمىزىنگ بويىريغى درحال يرىنە گتىرىيلدى. عمرى:

«يا رسول اللہ! من، اللہ نینگ نورینی اؤچیرمانه غیرت ادن و
مسلمانلاره شدت بیلن شکنجه ادن بیریسی ایدیم. اجازه برسنگیز
مکه گدیب مشرک لری اللہ تعالیٰ غه، رسولینه، اسلامه دعوت
ادین! اميد ادیلر کی اللہ تعالیٰ اولاره هدایت نصیب ادر» دیدی.
رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم اوңگه اجازه بردی.

بو استاده صافوان بن امییه، بولانلارдан بى خبر، مکه لى
مشرکلره:

«بیر ناچە گؤن اچیندە گلچک بولان خبر بیلن بگنجىك
سینگیز. او سیزه بدرینگ آجیسینى اوونوتدير جاق!» دیيور، گلن
قاfileه لردن خبر سوراب دورىيورتى. نهايت بير سوارى اوңگە
عمیرینگ مسلمان بولدىغىنى يىلدىرىدى. عمیر بن وهب رضى اللہ
عنه، مکه گلدىگىنده انسانلارى اسلامه دعوت اتمانه باشلادى.
اوئىنگ سبابى بیلن بير کان انسان مسلمان بولدى. حضرتى عمیر
رضى اللہ عنه بير گۈن كعبه نینگ يانىنده صافوان بن امییه بیلن دنك
گلدى و اوңگە:

«سن ياش اولى لاريمىزدان بيريسينگ! بيزيم داشلاره (بوت
لره) اناندىغىميلى و اولار اوچىن قربانلار سويدىغىميلى گۈرنگ
يوقمى؟ بو مى دين؟ من شهادت ادرىن كى، اللہ دان باشغه الاه
يوقدىر! محمد هم اللہ نینگ بندە سى و رسولى دير!» دیدى.

صافوان اونگه بیر کلیمه ده آیدیب بیلدمدی، اویله جه سسیز بولیب
غالدی.²¹⁸

جابر بن عبد الله رضي الله عنه آنگلاتیور:

«...بیر گؤن رسول الله صلی الله علیه وسلم بیلن برابر
ئوریورتیق. نهایت گینگ بیر دره ایندیک. رسول الله صلی الله
علیه وسلم قضائی حاجت یعنی جواب چائینی اتمک اوچین
گیتى. من هم بیر قوتیسى بیلن اوزلرینى تعقیب اتدىم. رسول الله
صلی الله علیه وسلم غاراندی، فقط آرقه سینه گیزلانب بیلەجك
بیر نارسه تاپیب بیلدمى. دره نینگ کناریندە ایکى درخت گۆزىنە
الشى. رسول الله صلی الله علیه وسلم اولاردان بیریننگ يانىنە
گیدىب شاخە لارىندان بیرىنى توتدى و:

«الله نینگ اجازە سى بیلن منگە بويون انگ!» بويردى. درخت،
بورنى نوخته لى دؤيە يالى پىغمېرىمىزە رام بولىب انگىلدى. بؤيلە
کى درخت هم گیدىب شاخە لارىندان بیرينىن توتىپ:

«الله نینگ اجازە سى بیلن منگە رام بول!» بويردى. اوھم
بؤيلە کى سى يالى انگىلدى. ایکىسى نینگ اورتە سینه باراندە آره
لارىنى بىرلشدىردى و:

-201 باقىنگ. ابن هشام، 2، 309-306؛ واقدى، 1، 128-125؛ ابن سعد، 4، 284-286؛ هىشمى، 8، 199.

«اللہ نینگ اجازہ سی بیلن منینگ اؤستیمی اؤرتینگ!» دیدی. درحال اؤستینی اؤرتدیلر. رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم منینگ یاقینیندہ بولدیغیمی حس اتسه لر خاص اونگہ گیدر دیب قورقیب تیز الغاب اویردن اوراقلاشدیم. بیر یره اوتیریب اوز اوزیمہ دؤشینمانہ باشладیم. گؤزیم آزاجق یانه غایدیغینندہ بیر دن پیغمبریمیزینگ گلديگینی گوردیم. او ایکی درخت هم بیر بیریندن آیریلمش و هر بیری گئرہ سینینگ اؤستینہ دوغری بولیستی. پیغمبریمیزینگ بیرآن دوراقلادیغینی گوردیم. باشی بیلن ساغہ و چپہ اشارت اتدى. سونگ منگہ دوغری یئرادی، یانیمه گلديگیندہ:

«ای جایبر! دوردیغیم یرى گئردنگ می؟» دیب سورادی.

«هوه، یار رسول اللہ!» دیدیم.

«شو ایکی درخت ینگ یانینه گیت سؤیله، هر بیریندن بیر بیر شاخه کسیب گتیر. دوراقلادیغیم یره گلديگیندہ، بیر شاخه نی ساغ طرفینگہ بؤیله کیسینیده چپ طرفینگہ اک!» بویردی. درحال آرزو سینی بیرینه گتیریب یانینه باردیم و:

«آیتدیق لارینگیزی بیرینه گتیردیم ای اللہ نینگ رسولی، یؤنه مونی نامه اوچین اتديک؟» دیب سورادیم. رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم:

«عذاب گئرن ایکی قبرینگ یانیندان گچدیمده، بو شاخه لار هؤل بولیب دوردیغى مدت شفاعتىم بىلن عذاب لارینىنگ آزالماسىنى آرزو اتدىم» بوييردى. قافىلە (برابر يولداشلىق ادن انسانلار) نىنگ غونوق بولدىقلارى يره گىلدىك. رسول الله صلى اللہ علیہ وسلم:

«جايير، طهارت سووى بارمى، انسانلاره بير سىلسن!» بوييردى... انصاردان بير مبارگىنگ تولومىنىنگ آغزىنده غالان بير قطربه دان باشغە سوو يوقتى. او آز سووى بوشالتجاق بولسام، تولومىنگ غورى طرفينىدە يتىب گىدر، يره بير قطربه دؤشمىزتى. پىغمبرىمiz تولومى اليئه آلدى و نامە بولدىغىنىي اڭلاپ بىلەدىگىم بير نارسە لر بولدى. بير طرفدان ھم ایکى الى بىلن اونى سقىورتى. سونڭ تولومى منگە بىرىدى و:

«اي جايير! اولى بير چانق بارمى، بير سىلسن!» بوييردى... رسول الله صلى اللہ علیہ وسلم اليئى چانغىنگ اچىنه سوقىب بارمق لارىنى آچدى. سونڭ اليئى چانغىنگ دؤسيئە غوپىوب:

«اي جايير! تولومى آلدە اليمنىڭ اوستىنە دۆك و «بسم الله» دى!» بوييردى. من درحال سووى اللرینىنگ اوستىنە دۆكدىم و «بسم الله» دىدىم. پىغمبرىمizينگ بارماقلارى آرە سىندان سوو آقىورتى. سوو چانغىنگ اچىنە دۇنىورتى، نهايت آغزىنە چلىك دولدى. رسول الله صلى اللہ علیہ وسلم:

«جابیر! سووه احتیاجی بولانلاره سسلن!» بویردی. انسانلار
گلیب بول بول اچدیلر:

«سووه احتیاجی بولان کیمسه غالدی می؟» سسلندیم، کیمسه
سسينی چقارمادی. سونگ رسول اللہ صلی اللہُ علیہ وسلم ینی
غالدیردی، چانق آغزینه چلیک دولیب دوریورتی. بیر مدت سونگ
انسانلار آچلیقدان شکایت اتدیلر. رسول اللہ صلی اللہُ علیہ
وسلم:

«انشاللہ، اللہ تعالیٰ سیزی دویر جاقدیر!» بویردی. سيف
البحر (بحر ساحلینه) گلديك. بهر دالغالاندی و ساحله بير حیوان
آتدی. بيز بو حیوانینگ یانینه آتش یاقدیق، اتیندن بشیردیك، غوردیق
و دویونچاق ایدیك، غین یارسینی خلاص ادیب بیلديك...» (مسلم،
زهد، 74)

پیغمبریمیز بیر گیشه دعا اتدیگیندہ مونینگ تعییری اونینگ
اوستیندہ عمر بوئی مشاهده ادیلارتی. حضرتی ابو هریرہ رضی
الله عنہ اشیتدیگی هیچ بیر معلوماتی او نوتمائیشی؛ حضرتی انس
بن مالکه عمرینینگ، مالینینگ، اولادلارینینگ برکت لی بولماسی؛
حضرتی بشیر بن عقریه برکته نائیل بولماسی؛ حضرتی ابو الیسر غه
عمرینینگ او زین بولیب امتی محمدمینگ او زیندن استفاده اتمسی
اوچین اتدیگی دعالار... بولاردان بیر ناچہ سی دیر. شول ایکی
حدیثی شریفی موننگه مثال برمک بیلن تماماللی:

عبدالله بن هاشم رضى الله عنه پیغمبریمیزه (آلی یاشیندہ پیلا) یتیشمشتی. انه سی زینب بنت هومید اونی (مکہ فتح یندہ رسول الله صلی الله علیہ وسلم ینگ یانینه آلیب باریب:

«یار رسول الله! او غلو مدان مسلمان بولدیغینه دائیر ببعد آل!» دیدی. رسول الله صلی الله علیہ وسلم:

«او شوقت یاش!» بویردی و باشینی سیپاب عبدالله غه دعا اتدی.

عبدالله بن هاشم رضى الله عنه الرکی یاشلاریندہ بازارہ چیقیب، غذا ماده لری آلاتی. ابن عمر بیلن ابن زبیر اونی بازارده گوردیگیندہ در حال یانینه باریب:

«بیزی هم بو ماله شارک ات! زیرا پیغمبریمیز سیننگ اوچین برکت دعا سینی اتدی» دیرلردى. عبدالله هم اولاری شارک اتیورتی. بعضی زمان بولارتی کی، تام بیر دؤییه یؤکی فائیده الده ادر و اونی اؤیئنہ ایبررتی. (بخاری، شرکت، 13)

جعید بن عبد الرحمن شؤیله آنگلاتار:

«من سائب بن یزیدی 94 یاشیندہ ایکن گئردم، اوران صحتمند و دنگه لی بیر غالیبیه صاحبتی. منگه شؤیله دیدی:

«اوران یعشی بیلیون کی، شو یاشیمده غولاغیمینگ، گوزیمینگ اوران ساغلیقلی بولماسی، یؤنه رسول الله صلی الله علیہ وسلم

علیہ وسلم ینگ دعا سی برکتی بیلن دیر. چاغه لیغیمده دایزم منی رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ینگ حضورینه آلیب باردی و: «یا رسول اللہ، غیز دوغینیمینگ اوغلی ناراحت دیر، اونینگ اوچین دعا ادیب بیرسنگیز!» دیدی.

مونینگ اوچین رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باشیمی سیپالادی و هر خصوصده برکت گئرمگیم اوچین دعا اتدی...» (رجوع. بخاری، مناقب، 21-22)

ابو هریره رضی اللہ عنہ شؤیله آنگلاتماقدہ دیر:

«بیز رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بیلن بیر سفردہ ایدیک. بیر وقت عسکرلرینگ اعاشه سی تؤکندي. اولاغلاریندان بعضی لارینی سویماق اسلامدیلار. حضرتی عمر رضی اللہ عنہ:

«ای اللہ نینگ رسولی! من جماعتینگ غالان ایجگینی جملاسام سیز اولاره، برکتلنملری اوچین دعا اتسنگیز خاص یغشی بولماز می؟» دیدی. پیغمبریمیز هم اؤیله اتدی. بوغاندائی بولان بوغاندائی، حورمه سینی، حورمه چیگیدی بولاندہ چیگیدینی گتردی..»

اویردہ باربولانلار، حضرتی ابو هریره اوران اولی شاشغینلیق

بیلن:

«چىگىت بىلن نامە اتىورلارتى؟» دىيىب سوردىيلار. او مبارك
صاحبى:

«انسانلار اىچك بىر نارسە تاپىب بىلەمىكلىرى اوچىن اونى
سورىب، اۋستىندىن ھم سwoo اچىورلارتى» دىدى و حادىھ نىنگ
دوامىنى شۇئىلە آنگلاڭىدى:

«رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دعا بويىرىدى. اىچك اۋىيە
سىنه بركت لىنىكى ھركىس اوقارالارىنى دولدىرىدى. رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم بو الاهى اكرام مقابلىيندە:

«شەhadت ادرىن كى اللہ تعالى دان باشقە الا یوقدىر و من
اونىنگ رسولى. بو اىكى خصوصىدە شىكە دؤشمان اللہ تعالى غە
غاووشان كيمسە جتنە گىتچىكدىر» بويىرىدى.» (مسلم، ايمان، 44)

سونگ سؤز

تاریخ بویی الهی دین، انسانلار طرفیندان بوزیلیب اچیندە باطل عقیده غارشديقجه الله تعالى اونى تازه لامش، بندە لرینە يول گۈركۈزجك، فائىدە لى جوهر بىلەن بى فائىدە كۆپىگى بىر بىرىندىن آيرJac پىغمېرلر اييرمىشدىر. يعنى تمام الهى قانونلار و پىغمېرلر بىر آلتىن زنجىرىنگ حلقة لارى يالى بىر بىرى بىلەن ارتباط لى بولىب عينى چشمە دن گلمىشدىر. مۇنىنگ آخرىن حلقة سىنى بولسى قرآنى كريم و حضرتى محمد صلى الله عليه وسلم تشکىل ادر.

بىز بو كتابىدە اسلام حقىنەدە اوچى دئىبىي گۈرىنمىدىك دريا دان بىر قطەرە مثالى اۇران آز معلومات بىرمانە غىرت اتدىك. اسلامىنگ انسانە، طبىعتە، حياتە، دنياغە و آخرتە باقىشىنى امكانىمیز نسبىتىنداه الله آلمانە غىرت اتدىك. اسلامى تحقىق دن سونگ مسلمان بولان انسانلارىنگ تجربە لرینى نقل اتدىك. اۇران كان انسان، تحقىق لارى نتىجە سىنەدە اسلامىنگ، اصلى بوزىلمان آخرىن الهى دین بولدىغى نتىجە سىنە بارمىشدىر. بى شكىلەدە اوزىز تحقىق لار نتىجە سىنەدە مسلمان بولان انسانلارىنگ سانى گۈن گچدىكىجە آرتماقىدە دىر. اۋسته جمع بولان بى تجربە لرینگ غلط بولمه گمانى

يوقدير. بي حد تجربه بيلن الده اديلن بيير نتيجه بي شک دوغرى دير.

اسلام دئييدين تحقيق اديلديگينده اوينىڭ، بيزيم نقل اتدىكلىرىمېزدن باشقە ناچە گۆزل لىكلە صاحب بولدىغى گۈريلجىك دير. متسفانە بوگۈن اسلام، بىلىنىپ ويا بىلىنمان يىنگىش اۇرتىلمىكده ياده اؤستى اۇرتىلمانە غىرت ادىلمىكده دير. عقللى بىر انسانه ياراشان، اسلامى، اوңگە گىدىن حكم لىردىن (اسلام داشىنداكى) حكم لىردىن اۋازاق و بى طرف بولىپ دوغرى دئييپ كىنده لىردىن بىر بؤتۈن حالدە اۇرنىدىكدىن سونگ قرار بىرمىكىر.

اللُّهُ تَعَالَى تَامَ اَنْسَانِيَّغَهُ دُنْيَا وَآخِرَتْ سَعَادَتِي لَطْفَ اِيْلَسِينْ!
دنيا حياتى خلاص بولمازدان اينگ دوغرى يولى تاپىپ بىزە تانىنان امتحان زمانىنى اينگ بىرىملى شكىلدە استفادە اتمانىنى هەمە مىزە نصىب اىلسىن! الينگىزىداكى اثرى ھم بو يولداكى سبب و وسیله لىردىن بىرى اتسىن!. آمين!.

سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعَزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ . وَسَلَامٌ
عَلَى الْمُرْسَلِينَ . وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

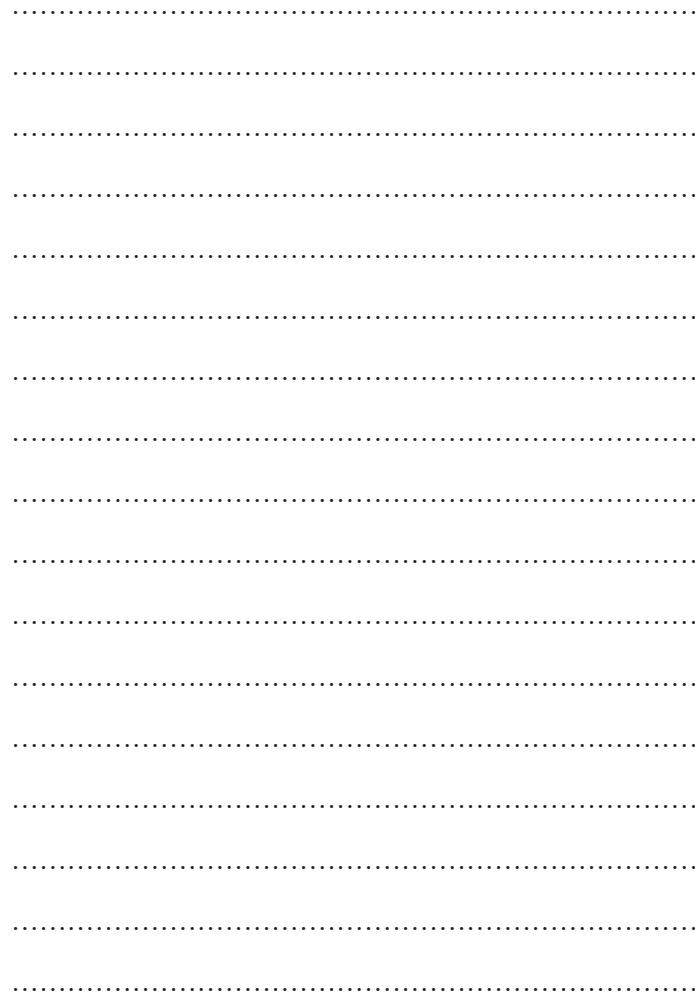
«سىنىڭ عىذت صاحبى خدائىنگ، او لارىنگ شكىللەندىر مىكده بولدىقلارى وصف لاردان يىگانە دير، پاكدىر. ايبريلن تمام پىغمبرلە

سونگ سؤز

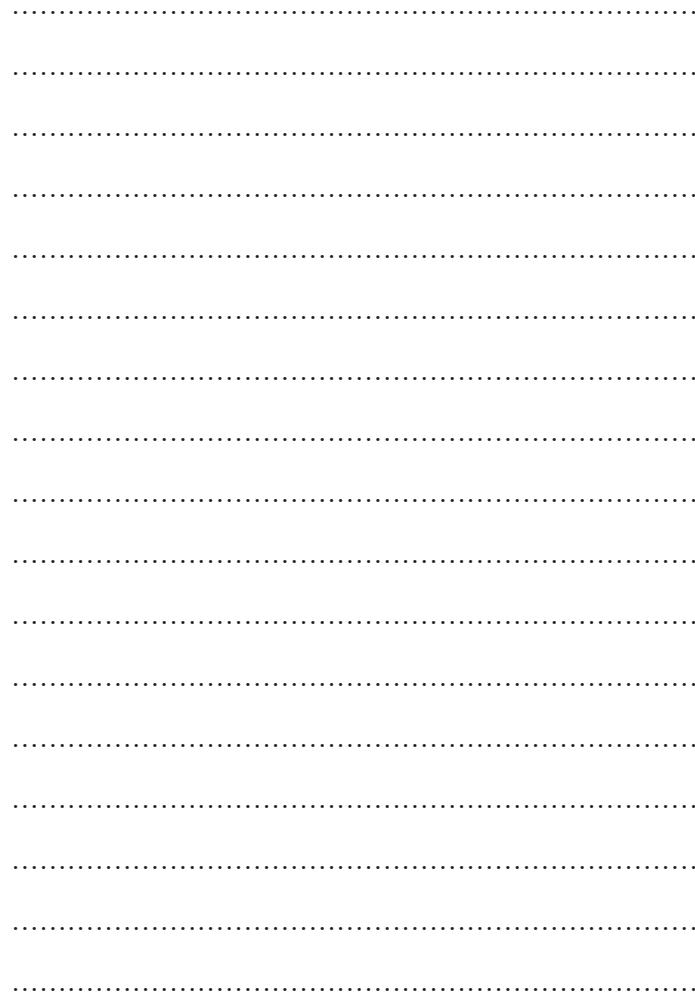
سلام بولسون! رب العالمين بولان الله تعالى غه حمد بولسون!

(صافات، 180-182)

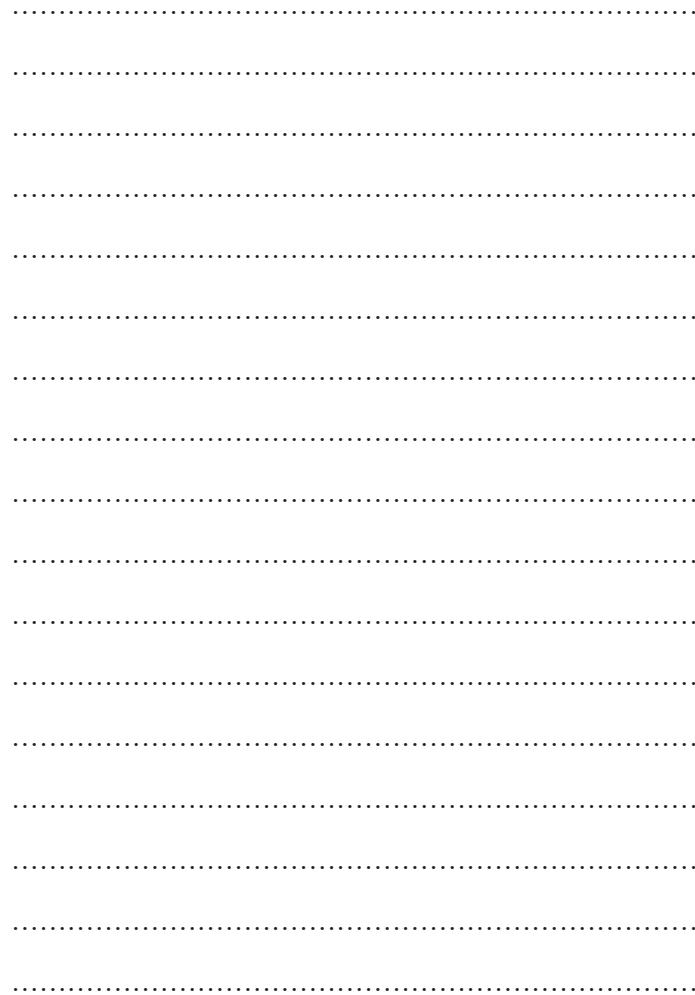
..... <http://www.islamicpublishing.net>

..... http://www.islamicpublishing.net

..... <http://www.islamicpublishing.net>

..... http://www.islamicpublishing.net

..... <http://www.islamicpublishing.net>